

TARTU ÜLIKOOL
GEOGRAAFIA OSAKOND

Magistritöö inimgeograafias
Eestlaste eesnimede ajalis-ruumilised muutused 19. sajandi II poolel
Liisi Pärsik

Juhendaja: PhD Taavi Pae

Kaitsmisele lubatud:
Juhendaja:
Osakonna juhataja:

TARTU 2012

Sisukord

Sissejuhatus	3
Töös kasutatavad mõisted	4
1. Teoreetiline osa	6
1.1. Nimevalik	6
1.2. Nimede ruumilised erinevused	8
1.3. Nimede levik ruumis	10
1.4. Eestlaste nimemood läbi aegade	11
1.4.1. Muinasaegne nimemood (kuni 13. sajand)	11
1.4.2. Pärast muinasaegne nimemood (13.–16. sajand)	12
1.4.3. 16.–18. sajandi nimekasutus	13
1.4.4. 19. sajandi nimemood	15
1.5. Rahvuslik ärkamine	18
1.5.1. Rahvusliku ärkamise levik ja geograafia	21
2. Kasutatud materjal ja metoodika	25
2.1. Materjal ja metoodika	25
2.2. Andmete kogumine	26
2.3. Nimede koondamine	27
3. Tulemused	29
3.1. Muutused eestlaste nimekasutuses aastatel 1840–1900	29
3.1.1. Silpide arv nimedes	29
3.1.2. Nimede hulk	31
3.1.3. Tütarlaste eelisinimed	32
3.1.4. Poiste eelisinimed	33
3.2. Eestlaste nimekasutus aastatel 1840 ja 1890	35
3.2.1. Nimede hulk	35
3.2.2. Eelisinimed. Tüdrukute eelisinimed	37
3.2.3. Eelisinimed. Poiste eelisinimed	39
3.2.4. Unikaalnimed	42
3.4.5. Regionaalsed nimed. Tütarlaste nimed	43
3.4.6. Regionaalsed nimed. Poiste nimed	49
4. Arutelu	57
4.1. Eestlaste nimekasutuse muutumine 1840–1900	57
4.2. Muutused eestlaste nimevaramus 1840. ja 1890. aastal	59
Kokkuvõte	64
Tänuavaldused	64
Kasutatud kirjandus	65
Summary	70
Lisad	71

Sissejuhatus

Oma nimi on kõigel, mis meid ümbritseb, ning ei möödu päevagi, kus me ei kasutaks oma kõnes nimesid. Nimed aitavad meil esemeid, nähtusi, paikasid ja inimesi üksteisest eristada. Asjadel, nähtustel ja paikadel on nimed enamasti juba olemas ning meil ei tule pead murda, kuidas üht või teist asja nimetada. Eesnime valik tuleb teha aga igal lapsevanemal ning üldiselt ei tehta seda otsust juhuslikult. Ikka tahetakse oma lapsele anda nimi, mis omab mingit tähendust nimeandja jaoks. Samuti on nimevalik mõjutatud rahva keele ja kultuuri eripäradest, peegeldades inimeste mõttelaadi ja elumoodi. Lisaks avaldavad nimetraditsioonidele mõju rahva sotsiaalne taust ning ümbritsev ühiskond. Kõik need tegurid muutuvad nii ajas kui ruumis, mistõttu võib ka eesnimede puhul otsida nii piirkondlikke erinevusi kui ajas toimuvaid muutusi. Minu magistritöö eesmärk ongi uurida eestlaste nimekasutust 19. sajandil nii ajas kui ruumis. Antud töö on jätk minu bakalaureusetööle, milles uurisin eestlaste eesnimede piirkondlikke erinevusi 1840. aastal. Eesmärgi saavutamiseks olen vaatluse alla võtnud kümnes kihelkonnas 1840.–1900. aastatel ning kõikide luteri koguduste kihelkondade 1840. ja 1890. aastal pandud ristinimed ja analüüsinud muutusi nimede hulgas, eelisnimedes ning piirkondlikes eripärades. Analüüsi põhjal püüan leida vastused järgmistele küsimustele:

- Millal hakkas eestlaste nimekasutus muutuma? Kus toimusid muutused kõige varem ning kas seda võib seostada ühiskonna moderniseerumisega (talude päriksostmine, ajakirjanduse levik, Aleksandrikooli liikumine)?
- Kas ja kuivõrd on eestlase nimevaramu suurenenud viiekümne aastaga? Millised on erinevused piirkonniti?
- Kuidas on viiekümne aastaga muutunud eelisnimed? Millised on erinevused piirkonniti?
- Kas 1840. aasta regionaalsed nimed on säilinud ning kas ja milliseid uusi piirkondlikke nimesid on juurde tekkinud?

Töö esimene osa on teoreetiline sissejuhatus uurimusse, kus seletan uurimustöö tähtsust ja paiknemist geograafias ning kirjeldan eestlaste nimemoode läbi sajandite.

Töö teises osas annan ülevaate kasutatud materjalidest, andmete kogumisest ning analüüsimeetoditest.

Kolmandas peatükis esitan tulemused, visualiseerides neid ka kaartidel ja graafikutel.

Neljandas osas keskendun tulemuste analüüsimisele, vastates püstitatud küsimustele ning tuues kõrvale ka võrdlusmaterjali varasematest ja hilisematest trendidest Eestis ja mujal maailmas.

Bakalaureuse- ja käesoleva magistritöö andmete põhjal olen avaldanud ka kaks artiklit (Pärsik 2011; Pärsik, Pae 2011), mis on lisatud lisadena töö lõppu.

Töös kasutatavad mõisted

Töös on kasutatud varem nimeuurijate (Edgar Rajandi, Annika Hussar, Raivo Seppo) poolt seletatud mõisteid, mida on mõneti kohandatud käesoleva uurimusega.

Eesnimi ehk nimi on isikunimi ühist perekonnanime kandvate isikute eristamiseks (Hussar 1998). Antud töös on eesnime kohta kasutatud ka mõistet ristinimi. Vastavalt soole jaotatakse eesnimed naisenimedeks ja mehenimedeks. Naisenimed on need, mida üldiselt kasutatakse naissoost isikute nimedena ning mehenimed need, mida üldiselt kasutatakse meessoost isikute nimedena (Hussar 1998). Mõnesid nimesid antakse mõlemale soole, nii naistele kui ka meestele – neid nimetatakse kahesoolisteks nimedeks (Kris, Kert). Arvatakse, et mõlemale soole antakse nimesid nende käibe tuleku algusajal, mil ei ole veel kujunenud soolisi eelistusi ning hiljem saab nimi omaseks siiski vaid ühele soole (Nimeveeb).

Meie nimevaramu koosneb eestikeelsetest ja võõrkeelsetest nimedest. Eestikeelsed nimed on muinaseesti (muistsed) nimed (Hussar 1998): need on nimed, mis olid kasutusel umbes 16. sajandini (Meel, Tõmmu, Igalembel jne). Eestikeelsete nimede hulka kuuluvad ka laennimed: need on nimed, mis on küll võõrast päritolu, kuid igal rahval oma keele järgi suupäraseks mugandatud (Seppo 1994). Sellised nimed tulid kasutusele 16.–19. sajandil (Mari, Jüri, Kadri, Juhan jne). Eestikeelsed nimed on veel uued kunstlikult loodud nimed, mida hakati looma 19. sajandi lõpust (Kalev, Linda, Õie jne) (Hussar 1998).

Võõrkeelsed nimed ehk võõrnimed on nimed, mis on tulnud teistest keeltest (Friedrich, Reinhold, Catharina jne) ning neid tarvitatakse eesnimedena paljudes erinevates keeltes. Võõrnimesid on nimetatud ka rahvusvahelisteks nimedeks (Rajandi 1967) ning Hollandi nimeuurija Doreen Gerritzen toob välja, et rahvusvahelisteks nimedeks kujunevad tavaliselt

need nimed, mida on kasutatud pikemat aega, ning et nende laialdane kasutamine ühtlustab nimemoode maailmas. Autor leiab, et kõige enam levitab tänapäeval rahvusvahelisi nimesid internet (Gerritzen 2008).

Eesnimesid võib jagada ka nimede arvu järgi. Ühekordsed ehk üksiknimed koosnevad ühest nimest. Kahe-, kolme või neljakordsed ehk mitmiknimed koosnevad rohkem kui ühest nimest, mis kirjutatakse üksteisest lahku või eraldatakse sidekriipsuga (Johanna Maria, Maria Elisabeth Julie, Karl Johannes, Mari-Ann, Hanna-Liisa jne).

Kasutusel on ka mõiste põhinimi, mis on esmane nimi, millest on arenenud mitmesugused erinevad teisendid. Lühendvorm ehk lühend on põhinimest kujunenud lühem vorm (Seppo 1994). Edward Callary nimetab selliseid nimesid mitte-ametlikeks nimedeks ning toob välja, et enamasti kujunevad need soovist põhinime suupärasemaks lühendada (Callary 1997).

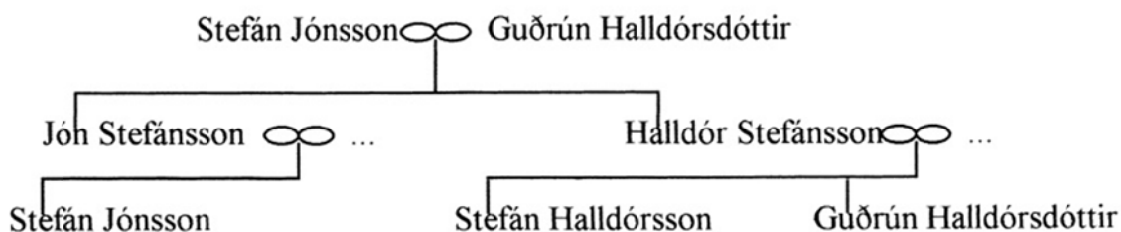
Nimede analüüsis on kasutatud järgmisi mõisteid: eelisnimi, unikaalnimi ja regionaalne ehk piirkondlik nimi. Eelisnimed on nimed, mida on pandud kõige enam teatud aastail või teatud piirkondades. Unikaalnimed on nimed, mida uuritavaal aastal või uuritavas kihelkonnas esineb vaid ühel korral. Regionaalne ehk piirkondlik nimi on nimi, mida esineb ainult teatud piirkondades ning rohkem kui üks kord.

Nime valiku puhul on räägitud iidolnimedest. Need on nimed, mida on kandnud mõni rahvale tuntud isik ning mis seetõttu on saanud mingil aja-hetkel või mingis kindlas kohas väga populaarseks (Kisbye 1982).

1. Teoreetiline osa

1.1. Nimevalik

Nimelooming on osa meie kultuuriloost, peegeldades inimeste elumoodi ja mõttelaadi (Rajandi 1963, Rajandi 1964; Bloothoof, Onland 2011; Gerritzen 2008; Sangor 1999) ja kuigi nimevalik on täiesti individuaalne, mõjutavad seda siiski erinevad välised tegurid (Gerritzen 2008) ning mitmed autorid on seda teemat ka uurinud. Paljudes Lääne-Euroopa riikides oli kuni 18. sajandini väga oluline komme, või lausa kohustus, perekonnatava järgimine – lastele anti nimesid esivanemate järgi (Sangor 1999; Lieberman 2000). Prantsusmaal andsid pikka aega lastele nimesid hoopis ristivanemad ning bioloogilistel vanematel ei olnud sel teemal mingit sõnaõigust (Sangor 1999). Kasahstanis usaldatakse nimevalikus veel tänapäevalgi eelkõige vanavanemaid, enamasti mehepoolsest suguvõsast. Selline komme annab lapsevanematele võimaluse väljendada oma austust ja tänu vanavanematele. Kasahhidel on ka komme, et iga endast lugupidav kasahh peab tundma oma esivanemaid nimepidi kuni seitse põlvkonda ning esiisa nime ei korrata üldiselt järgneva seitse põlve jooksul. (Kuus 2012) Eskimotel seevastu oli kombeks anda lastele nimesid ilmast lahkunud inimeste järgi, uskudes, et sellega antakse lapsele selle isiku kaitse (Lieberman 2000). Eriti omapärane on Skandinaavias 19. sajandini ja Islandil senini kehtiv patronüümide süsteem, mille järgi saab isa eesnimest lapsele perekonnanimi, liites sellele vastavalt kas son (poeg) või dotter (tütar) (joonis 1). Olóf Gararsdottir väidab, et veel hiljuti oli määrava tähtsusega ka eesnimede sugulus, kuna see liitis generatsioone ja aitas säilitada sugulussuhteid (Gararsdottir 1999).

Joonis 1. Patronüümide süsteem Islandil (Gararsdottir 1999)

Eestis ei ole perekonnatava jälgimine nimepanekul määravat tähtsust omanud. J. Mägiste on välja toonud, et tihti inimesed ei tunnegi oma esivanemate nimesid. Pigem on olnud eeskujuks autoriteetsed mõisaametnikud, pastorid ja köstrid (Mägiste 1936). Loomulikult leidub

siinkohal erandeid, näiteks Kihnus olevat kehtinud 20. sajandi teise pooleni tava, et esimesele pojale anti isa isa, esimesele tütrele isa ema, teisele pojale ema isa, teisele tütrele ema ema nimi (Saar 1964). Mujal Eestis on sugulusnimede traditsiooni vähem jälgitud, üldjuhul on tegemist mõne üksiku perekonnasisese tavaga. Kindlaks kujunenud ristinimede traditsioon oli näiteks meie tuntud luuletaja Juhan Liivi suguvõsas. Kirjaniku isa Benjamini ja tema venna Markus Liivi poegadel olid täpselt ühesugused eesnimed: Joosep, Kaarel, Elias, Jakob, Johannes. Samuti jälgiti Liivide suguvõsas nimede andmisel piiblitradsioone: „Otsekui aimates uue ilmakodaniku kurba prohveti-saatust, tõeliselt küll aga suguvõsas valitsenud piiblilise traditsiooni tõttu andsid vanemad lapsele eesnimeks uustestamentliku Johannese“ (Tuglas 1927). Sugulusnimede traditsiooni on jälgitud ka Vigala kihelkonnas Aitsamite perekonnas, kus 1771. aastal läks liikvele nimi Mihkel ning on püsinud Aitsamite suguvõsas tänase päevani (Aitsam 2006).

Ajal, mil paljudel rahvastel olid väga tugevad nimepaneku traditsioonid, püsisid nimemoed pikka aega muutumatuna. Ühed ja samad nimed olid moes mitmeid aastaid, kuid 19. sajandi lõpus hakkas tendents vastupidiseks muutuma ning tänapäeval vahetuvad nimemoed peaaegu iga aastaga. Stanley Lieberman (2000) leiab, et ajal kui traditsioonide mõju on oluliselt vähenenud või isegi peaaegu kadunud, tuleb otsida seost muude sotsiaalsete näitajatega nagu näiteks haridus, linnastumine, perestruktuur jne. Hariduse mõju avaldub Liebersoni arvates näiteks selles, et tekitab soovi ja julgust murda traditsioone, linnastumine toob aga kaasa rohkem valikuid ning olukorras, kus perede suhtlemine ja läbikäimine vanavanematega ei ole enam niivõrd tihe, ei tunta ka kohustust nimetada oma lapsi esivanemate järgi (Lieberson 2000). Sama autor on kirjutanud töö, kus ta uuris erinevusi poiste ja tüdrukute nimevalikus ning ka seda, kuidas seda valikut mõjutab ema haridus ja rass. Selleks analüüsis ta 1973–1985-ndatel aastatel New-Yorgis sündinud laste nimesid ning nende emade sotsiaalset tausta (haridus ja rass – europiidne, negriidne). Lieberman leidis, et tütarlastele antakse rohkem moenimesid ja mõeldakse ka uuemaid nimesid, mida pole varem üldse kasutatud, poistele aga eelistatakse anda vanu traditsioonilisi nimesid, isegi kui need hetkel moes ei ole. Seega tüdrukute nimemoed vahetuvad kiiremini kui poiste nimemoed. Hariduse mõju nime valikule avaldus mõlemas inimrassis, kuid üldises pildis oli suurema mõjuga ema rass kui haridus (Lieberson, Bell 1992).

Nime valiku seost inimeste sotsiaalse ja majandusliku taustaga on uurinud ka teised autorid. Näiteks Gerrit Bloothoof ja David Onland (2011) on vaadelnud hollandi nimesid vahemikus 1982 kuni 2005 ning leidnud samuti, et nime valikut on oluliselt mõjutanud haridus. Kõrgema

hariduse ja sissetulekuga pered on eelistanud hollandipäraseid nimesid ning madalama hariduse ja sissetulekuga pered on eelistanud pigem angloameerika nimesid, mis on saanud tuntuks läbi meedia. Peale hariduse on nimevalikut mõjutanud ka vanemate religioosne taust. Konservatiivsemad ja usulise taustaga inimesed on eelistanud traditsioonilisi nimesid ning moodsad vanemad lühikesi tänapäeva nimesid (Bloothoof, Onland 2011). Usu ja sotsiaalsete tegurite mõju 18.–19. sajandi Prantsusmaa nimedele on uurinud ka Jean-Claude Sangoi¹ (1999). Ta toob välja, et sel ajal erines oluliselt protestantide ja katoliiklaste nimemood ning ka haridus mängis juba olulist rolli. Mida rohkem olid inimesed kursis ühiskonnaeluga ning mida rohkem nad olid kuulnud tuntud inimestest, seda rohkem nimesid nad oma järeltulijatele andsid. Näiteks 1786. aasta kirikuraamatus oli nimi *Antoinette Elizabeth Jeanne Marie Alexandrine Eugénie Euphrosine du Treil de Saint Martial de Lavallongue*. Autor arvab, et ilmselt on *Antonie* ja *Elisabeth* pandud Prantsuse kuningannade järgi, *Jeanne* ja *Marie* on olnud traditsioonilised perekondlikud nimed, *Alexandrine* võetud kreeka mütoloogiast, *Eugenie* võis olla Pierre Beaumarchaise kirjutatud näidendi järgi ning *Euphrosine* oli valitud ooperi pealkirja järgi. Rolli mängis ka geograafiline eraldatus, vaesem talupoeg ei pääsenud tavaliselt kaugemale oma küla piiridest, mistõttu ei avaldanud nende nime valikule mõju välised tegurid ning kasutusel olid vanad traditsioonilised nimed (Sangoi¹ 1999).

1.2. Nimede ruumilised erinevused

Inimeste elumood ja mõttelaad on paiguti erinev ning seda ka ühe riigi piires, seega on põhjust otsida ka eesnimede ruumilisi mustreid. Nimelooming kui osa meie rahvuskultuurist aitab teha järeldusi piirkondlike traditsioonide, eripärade ja sotsiaalsete kihistumuste kohta ning nimede levimus ruumis võib olla abiks kultuuride ja traditsioonide leviku ulatuse uurimises.

Uurimusi nimede ruumiliste erinevuste kohta ei ole palju tehtud. Enamus neist uurimustest on vaatluse alla võtnud kindla piirkonna nimed ning vaadelnud neid teatud ajaperioodi vältel. Näiteks Juhan Peegel on uurinud venepäraseid eesnimesid, mis tulid kasutusele seoses elanikkonna massilise üleminekuga õigeusku, ning nende mugandumisest Ida-Saaremaa murdekeelest (Peegel 1959). Kairit Henno on uurinud poeglaste eesnimesid Põide kihelkonnas aastatel 1801–1840 (Henno 2000). Theodor Saar on teinud ülevaate kihnlaste eesnimedest 16. sajandist 1960. aastani, tutvustades levinumaid nimesid ning Kihnule

omaseid hääldusvorme (Saar 1964). Muistseid eesnimesid uurides tõi Eduard Roos välja, et Põhja-Eestis eelistati rohkem meel- ja Lõuna-Eestis lemb-komponendiga nimesid (Roos 1976). Eesnimede piirkondlikele eripäradele Eestis on tähelepanu pööranud ka A. Hussar, kes oma magistritöö ühes peatükis analüüsib nimekasutuse seotust teatud piirkonnaga. Autor on vaatluse alla võtnud nelja Eesti piirkonna (Tallinn, Tartu, Võru linn ja maakond, Hiiumaa) nimed aastatel 1930–1990. Erinevate nimede leviku tõusud ja mõõnad piirkonniti on esitatud graafiliselt. Tallinna nimedeks on A. Hussari sõnul *Reet, Anne, Ülle, Helen, Kairi, Rein, Jaak, Tiit, Peeter, Toomas* ning Tartu nimedeks *Maie, Ene, Anneli, Triin, Andres, Tanel* (Hussar 1998). Mujal maailmas on nimevaliku ruumilisi erinevusi uurinud näiteks Denis Huschka, Jürgen Gerhards ja Gert G. Wagner (2009), kes võrdlesid eesnimesid Ida- ja Lääne-Saksamaal aastatel 1949–1989, ajal, mil Saksamaa oli jagatud kaheks vabariigiks. Lääne-Saksamaa ühiskonnale ja inimestele olid eeskujuks ameerikalikud standardid, võeti üle demokraatia, turumajandus ning ka moed ja elustiil. Ida-Saksamaast seevastu sai sotsialistlik vabariik. Autorid eeldasid, et ideoloogilised ja sotsiaalsed erinevused kahe riigi vahel kajastuvad ka eesnimedes. Nad võtsid analüüsi alla erineva sotsiaalse taustaga peredes sündinud laste nimed (haritud ja vähem haritud, usklikud ja ateistid, rikkad ja vaesed, maa- ja linnainimesed) ning klassifitseerisid need erinevate koodidega. Näiteks *Andy* klassifitseeriti ameerika nimeks ning *Maria* ja *Peter* saksa nimedeks. Kuigi viimaste puhul ei ole tegemist originaalselt saksa nimedega, on need sajandite jooksul saksa keele järgi mugandatud, mistõttu loeti need siiski kohalikeks nimedeks. Kokku analüüsisid nad 17 293 inimese nime ning 1101 erinevat nimekuju. Autorid eeldasid, et Lääne-Saksamaal kandsid vähem inimesi sama nime, kuid tulemused olid vastupidised. Lääne-Saksamaal kandsid rohkem inimesi eelisnimesid ning erinevaid nimesid olid vähem kui Ida-Saksamaal. Eeldati ka, et Lääne-Saksamaal, kus eeskujuks olid ameerika kuulsused ning meedia kaudu levisid ameerikalikud ideed, olid rohkem kasutusel angloameerika nimed ning Ida-Saksamaal, kuhu uuenduslikud ideed ja moed ei jõudnud, slaavi ja ida-euroopa nimed. Tulemused näitasid aga teistsugust pilti. Nii Ida- kui ka Lääne-Saksamaal domineerisid samad eelisnimed ning ameerika nimed moodustasid isegi suurema protsendi ida pool ja venepärased eesnimed moodustasid mõlemas riigi osas sarnaselt väikse protsendi kogu nimedest. Läänesakslased olid endiselt kinni saksapäraistes nimedes ning idasakslased kasutasid agaramalt angloameerika nimesid. Autorid järeldasid sellistest tulemustest, et nimevalik andis inimestele võimaluse väljendada oma isiklikku maitset ning vastuseisu poliitilisele olukorrale riigis (Huschka, Gerhards, Wagner 2009).

1.3. Nimede levik ruumis

Hägerstrandi teooria järgi levivad ideed ja nähtused ruumis erinevalt. Ta eristab kahte tüüpi levikuid: paisuv ehk laienev levik ja ümberpaigutuv levik. Paisuva leviku järgi levivad ideed rahva kaudu paigast paika lumepalli efektina. Ümberpaigutuva leviku järgi levib nähtus/idee inimeste kaudu, kes migreeruvad ühest kohast teise ning oma levitavad seda oma uuel kodumaal. Sedasi toimus näiteks kristluse levik Euroopast Ameerikasse. Laieneva leviku puhul võib eristada kahte alatüüpi, hierarhiline ja nakkav levik. Hierarhilise leviku järgi liiguvad ideed üle võtmeisikute ühelt inimeselt teisele või ühest punktist teise. Seevastu nakkava leviku teooria kohaselt levib nähtus/idee lainena nagu nakkushaigus. Alati ei võeta ideed vastu täpselt nii nagu see oli mujal, vaid kohendatakse seda enda järgi, vastu võetakse seega vaid põhiidee. Sellisel juhul nimetatakse seda ka ajendavaks levikuks. Näiteks Siberi kultuurid hakkasid kodustama põhjapõtru, kui nendeni levis kuuldus, et lõunapoolsed rahvad on kodustanud veiseid. Põhiidee, mis edasi levis, oli kariloomade kodustamine. (Jordan, Domosh, Rowntree 1997)

Hierarhilise leviku teooriat saab hästi näitlikustada rahvuslike ideede levikuga, sest ka neid kandsid edasi teatud võtmeisikud. Näiteks kui Johann Voldemar Jannsen kolis Pärnust Tartusse, tõusis sealne „Eesti Postimehe“ tellijate arv üsna märgatavalt (Laos 1958), kui Tarvastu kihelkonda kolis elama Hans Wühner, suurenes seal märgatavalt osavõtt rahvuslikest ettevõtmisest ning kui Jakob Hurt asus Otepää pastoriks, elavnes sealgi rahvuslik aktiivsus oluliselt (Laar 2006).

Kuna nimed on samuti osa kultuurist, siis võib oletada, et sarnaselt toimus ka nende levik. A. Hussar on oma magistritöös välja toonud, et paljud nimed levisid keskusest ääreala suunas. Näiteks on paljude nimede lähtekoht olnud Tallinn või Tartu. Samas tuleb välja ka vastupidiseid näiteid, kus nimed on levinud äärealalt keskusesse. Üheks selliseks nimeks on *Aivar*, mis jõudis Lõuna-Eestisse Läti kaudu (Hussar 1998). Põhja-Eestis sai see moenimeks mõned aastad hiljem (Hussar 1998) ning sellele avaldas kindlasti mõju ka Vilis Lacise romaani „Uuele rannale“, mille üks peategelastest kannab nime *Aivars*, ilmunine (Zemzare 1970). Taolist eeskujut nimede panemist on tähendatud veelgi ning tihti on see seotud mingi kindla piirkonnaga. Näiteks 1963. ja 1965. aastal oli Põlvamaa üks populaarsemaid nimesid *Kalmer*, mille eeskujuks oli sealt pärit tenor Kalmer Tennosaar (Rajandi, Tarand 1971). Nimesid levitavad ka televisioon ja meedia (Vanderbosch 1998). Näiteks Friedhelm Debus

(1971) vaatles populaarse saksa telesarja „Ein Sommer mit Nicole“ mõju saksa nimemoele ja leidis, et peale sarja eetrisse tulemist tõusis *Nicole* nimi väga populaarseks (Debus 1974). Nimi *Darren*, mis oli Suurbritannias enne 1960-ndaid väga vähe kasutusel, tõusis peale seriaali „Bewitched“ seal üheks populaarseimaks nimeks (Dunkling 1977). Selliseid tuntud isikute või kirjandusliku kangelase järgi pandud nimesid on nimetatud ka iidolnimedeks (Kysye 1982). Edward Callary, kes on uurinud mitte-formaalsete (esitlusnimed) ehk lühendnimede levikut USA-s leiab vastupidiselt A. Hussarile, et uued nimed on alguse saanud pigem maapiirkondadest, mitte suurtest linnadest ja nende ümbert (Callary 2008). Sarnast tendentsi on O. Leys (1974) märganud ka Lääne-Euroopas, kus alates 20. sajandi keskpaigast on uute nimede lähtekohaks osutunud pigem maapiirkonnad. Autor seletab seda maapiirkonna inimeste kontaktide tihenemisega muude piirkondadega ning ka sellega, et madalamatesse klassidesse kuulvatel inimestel pole kriitilist hoiakut uute ja eripäraste nimede suhtes. Seepärast võtavadki maapiirkondade inimesed kergemini omaks uusi nimesid (Leys 1974).

1.4. Eestlaste nimemood läbi aegade

1.4.1. Muinasaegne nimemood (kuni 13. sajand)

Eesti esimesed asukad esindasid Kunda kultuuri, kuid III aastatuhandel eKr jõudsid Eestisse soomeugrilased, kes sulatasid väikese Kunda rahva endasse. Sama aastatuhande lõpus tabas Läänemere maid uus migratsioonilaine. Tulijateks olid balti hõimud, leedulaste ja lätlaste keelelised esivanemad. Eesti alal sulandusid baltlased soomeugrilastesse, mistõttu pärinebki meie sõnaaines soomeugrilastelt (Vahtre 1993). Antud asjaolu kajastub ka eesnimedes – enamus meie muistsete isikunimede sõnaaines on soomeugriline ning nimedki olid suurel määral ühised kõigile läänemeresoome hõimudele ja ka laplastele (Roos 1973). Aastal 1964 avaldas saksa nimeuurija Detlef-Eckhard Stoebe Hamburgis uurimuse eestlaste, soomlaste, liivlaste ja teiste läänemeresoome rahvaste muistsetest isikunimedest ning leiab, et läänemeresoome rahvaste nimesüsteem on väga sarnane germaanlaste nimesüsteemiga (Stoebe 1964). See võib olla lihtsalt kokkusattumus, kuid võib tuleneda ka sellest, et meie ajaarvamise alguses olid läänemeresoomlastel olnud tihedad kokkupuuted germaanlastega (Ariste 1956). Muistsed eestlased kombineerisid oma tütardele-poegadele nimesid nimekõlblikeks kujunenud sõnadest. Nimed olid seega enamasti looduslased ja inimeste omadusi märkivad nimetused. Lapsele antud nimi väljendas vanemate suhtumist – nimi sisaldas selle andja tundeavaldusi ja soove lapse iseloomu, eluea jms kohta (Roos 1961; Roos

1973). Võib arvata, et valiku õrnem, pehmem ja mõisteliselt naiselikum osa oli kasutusel naisenimedes (Rajandi, Tarand 1976). Samas kajastavad ürikud sotsiaalseil ja juriidilistel põhjustel naistenimesid haruharva, kuid arvatakse, et nad sarnanesid meestenimedele ja olid tihti ka viimastena kasutusel (Roos 1973). Võrreldes germaanlastega, kes kasutasid oma nimede kombineerimiseks väga sõjakaid ja toretsevaid sõnu (*mõõk, kilp, kirves, relv, karu, hunt* jne), eelistasid eestlased tunduvalt abstraktsemad ja rahumeelsemad sõnu (*armastus, lootus, viljakus, päike* jne) (Rajandi, Tarand 1976). Sellest ei saa oletada, et meie esivanemate nimevaramus sõjakam sisu puudus, kuid ilmekaid näiteid nende kohta napib (Rajandi, Tarand 1976).

1.4.2. Pärast muinasaegne nimemood (13.–16. sajand)

13. sajandi alguses langesid Eesti alad saksa ristisõdijate valdusse, mille tulemusena said eestlaste valitsejaiks võõrad – baltisakslased. Mindi üle kristlikku ja seisuslik-feodaalsesse ühiskonda (Talve 2004).

Kui varasemalt kujunesid nimed otseselt animistlikust maailma-käsitlusest lähtuvalt (Roos, 1973), siis seoses ristiusu levikuga muutus ajapikku ka inimeste maailmapilt. Loomulikult ei toimunud sellised muutused üleöö, mistõttu kajastuvad need ka nimedes teatava nihkega. 1420.–1450. aastate nimedest olevat veel 60% olnud muistsed ning kõige sagedamini esinev nimi oli *Lemmit(u)* (Roos 1961). Antud perioodi eesnimede kohta on Eduard Roos (1973) välja toonud, et sarnaselt meie rahvalauludele, mida iseloomustavad rikkalikud kordused ning tundeheietused, kohtas omamoodi poeetilist mõtte- ja tundeheietust ka antud ajastu isikunimedes. Lihttüveliste nimede kõrvale tulid kasutusele ka pikemad, kuni viiesilbilised lihttüvelised ja sufiksitega kujundatud eesnimed. Näiteks Põhja-Eesti vakuraamatuis on aastaist 1350–1500 dokumenteeritud ainult mõni üksik lihttüveline nimi (*Asi, Tõmmu, Kaibo, Rebane, Rääim*) veerandsaja lihttüvelise kõrval (*Igalembe, Tõivelembi, Lembitõivo, Kaulembi, Meelitse, Vililembi, Tõivotu, Meelusa, Meelitu, Meelendese, Imotu* jne). Helme maaraamatus 1420.–1480. aastast kaovad *Iga, Meeli, Avi, Sade, Tondi, Must, Üdsi, Viha, Mõõk* samuti enam kui poolesaja *Ihalembi, Külameele, Meelevilja, Meelevaldo, Aulembi, Ilmalembi, Auvodase, Lemmitu, Ihalese, Vilimo* jt varju. Ka antud nimede sõnaaines on soomeugriline ning pärineb muinasaja algusest. Kõige nimeloovam sõna meie esivanemate jaoks oli *meel*, mis tähendas peale viie meele veel mõistust, tarkust, pead, mõtet, arvamust, hinge, südant, tuju, meeleolu, hoolt jne (Roos 1973). Lisaks on Roos (1973) vakuraamatute andmete põhjal

välja toonud, et ratsionaalsem põhjaeestlane eelistas meel- ja emotsionaalsem lõunaeestlane lemb-komponendiga nimesid ning kirde-eestlastel olevat olnud oma eelissõna – tõiv (Roos 1973).

Paljud uurijad arvavad, et juba tol ajal olid kasutusel laennimed, samas on väga raske kindlaks teha millised need nimed täpselt olid. *Alo, Ando, Ann, Hann, Asse, Immo, Kalle, Melde, Meno, Tamme, Valdo, Ülli* viitavad nii muistsetele algupärastele sõnadele ja nimedele kui ka skandinaavia, germaani, vana-alamsaksa ja naabrite originaalidele. On üsna tõenäoline, et koos ristiusuga levisid ka noored „rahvusvahelised eesnimed“ ning erinevais paigus võeti need vastu erisuguste arusaamade ja suhtumisega nagu usk isegi. Arvatavasti omistas eestlane esmalt need laennimed, mida ta ise võis omaks pidada st. nimed, mis meenutasid vanu traditsioonilisi eesnimesid. Juhan tuletas meelde nime *Iha/Ihamas/Ihales* jne, samas võidi seda käsitleda ka kui Johannese suupärast mugandust (Rajandi, Tarand 1976).

Otsustav pööre eestlaste nimevara koostises toimus 15. sajandi keskpaiku, muistsed nimed hakkasid kaduma ning ristiusuga tulnud nimed tungisid peale. Seda tingis osalt talupoja sunnismaiseks muutumine, mistõttu muutus ta üha enam sõltuvaks mõisast ning ka kiriku lähendamine lihtrahvaga. Vaimulikud pidid nüüd õpetama rahvale usu aluseid ja pidama jutlusi eesti keeles (Roos 1961, Talve 2004). Tallinna kodanikuraamatute põhjal ei registreeritud seal 15. sajandi teisest poolest kuni 16. sajandini ühtki muistset nime, küll aga esines neid mujal Eestis, kuid kõikjal jäi nende protsent võrreldes teiste nimedega väikeseks. Samasugune olukord oli ka Lõuna-Eestis, kus 16. sajandi lõpus esinesid ainult mõned üksikud muistsed nimed. (Roos 1961)

Selliseid oma keele järgi mugandatud ja kohandatud eesnimesid jätkus väga mitmeteks sajanditeks. Seeläbi rikastus eestlaste nimevaramu küll uute laennimede läbi, kuid kahjuks kadusid ajapikku sootuks päris omad muistsed eesnimed (Rajandi, Tarand 1976).

1.4.3. 16.–18. sajandi nimekasutus

16. sajandi lõpuks kuulus Põhja-Eesti Rootsile, Lõuna-Eesti Poolale ning Saaremaa taanlastele. 17. sajandil läks kogu Eesti ala Rootsi riigi alla, kuid 18. sajandil algas Eestis Vene aeg, mis kestis kuni 19. sajandi alguseni (Zetteberg 2009; Talve 2004). Sõjapurustuste kõrval tabasid rahvast ka muud katsumused. Mitmeid kordi kannatas rahvas katkuepideemiate all, palju oli ikaldusaastaid, eriti 16. saj lõpus, kui ilmastik Euroopas muutus külmemaks (nn väike jääaeg). Rahvaarv oli neil sajandeil väga madal. Arvatakse, et aastal 1550 elas Vana-

Liivimaal umbes 650 000–675 000 elanikku, sellest Eesti alal umbes 250 000, kuid aastaks 1620 võis neid järele jääda kõigest 150 000. 15. sajandil alguse saanud mõisate rajamine talupoegade maale hoogustus ning talupoegi aeti külade kaupa metsa- ja ääremaale. Reformatsiooni levimisega hakkas levima eestikeelne kirjasõna, esialgu kirikus, hiljem koolis ja kirjanduses. Oluline sündmus oli Tartu Ülikooli asutamine 1632. aastal, eestikeelse piibli ilmumine 1739. aastal ning eesti-keelse ajakirjanduse algus 18. sajandi lõpus. (Talve 2004; Vahtre 2005)

Võõrvõimud Eesti aladel, reformatsioon ning eestikeelse kirjasõna levik avaldasid mõju ka eestlaste nimemoele. Pühakute nimed ja oma keelde mugandatud laennimed võtsid sedavõrd võimust, et 16. sajandi ürikutest on leitud nimesid *Mikk, Madis, Toots, Jaan, Jaak, Jakob, Meus, Toomas, Paap, Tõnu, Hans, Jurka, Andres, Tõnu, Peeter, Mart, Siimon, Laurits, Peep, Peedu, Mihkel, Matt, Laur, Pärtel, Härm, Tilk, Jaanus, Jürgen, Mats, Märt, Siim* ja naisenimed *Kadrina, Kerstin, Mari, Mall, Piret, Valbur* jne (Eisen 1923; Kobolt 1933; Rajandi, Tarand 1967;). Mõnedest ürikutest on küll leitud muinasaegseid puhteestilisi nimesid, aga tunduvalt vähemal määral (Saareste 1923; Kaplinski 1975). Enamus leitud nimedest on kõik kergelt seostatavad katoliku-, apostli- ja pühakunimedega. Nende nimede originaalkuju pandi kirja üliharva (Rajandi, Tarand 1967), ning ilmselt anti neid vaid mõisnike, mõisateenijate, pastorite ja käsitöölise lastele. Kui aga mõisateenija või pastori laps abiellus talupojaga, muudeti ta nimi kohe seisusele vastavaks, näiteks Christina muutus Stinaks, Tiinaks või Kerstiniks (Tiik 1976). Enamasti esinesid nimed siiski mugandatud ja lühendatud kujul (Saareste 1923; Eisen 1923; Kobolt 1933; Tiik 1976; Roos, 1961). Ühelt poolt tuleneb see sellest, et eestlased võtsid omaks juba vallutajate suus lühenenud nimevorme, teisalt mugandasid nad ise häälikuliselt ja rõhuoludelt võõraid nimesid enesele suupäraseks. Nii tekkisid vanema kihi laennimed, mis olid küll päritolult võõrad, kuid kõlalt eestipärased (Roos 1962). Kirikuteenistustel, pühakute nimepäevadel ja perekondlikel talitustel oli kultusega seostatud nimede propaganda väga tõhus (Rajandi, Tarand 1976), mistõttu võitsid järgnevatel sajanditel eestipäraseks muudetud pühakutenimed üha enam populaarsust (Seppo 2008). Oletatakse, et ka vanasõna „ega nimi meest riku“ pärineb 14.–15. sajandist (Rajandi, Tarand 1976). Oma järeltulijaid pühakute nimedega ristides loodeti tihti viimaste kaitsele (Mägiste 1936).

Kuigi uusi isikunimesid tuli üha juurde, kippusid nende kõrval kaduma endisaegsed nimed, mistõttu meie ristinimede varamu jäi 18. sajandiks üsna kesiseks. Mitmetes kihelkondades oli 18. sajandi lõpuks kasutusel vaid mõnikümmend eesnime (Rajandi, Tarand 1976). Võnnu

kihelkonna sünniregistrites esines 18. sajandi viimasel veerandil kaheksakümmend erinevat nime, neist 54 poisi- ja 26 tüdrukunime (Rootsmäe 1969). Ambla kihelkonnas oli aastail 1711–1720 kasutusel kolmkümmend kolm mehenime ja kolmteist naisenime. Kõik need nimed oli rahvusvaheliste nimede lühendid ja mugandused, harva ka vastavad täisnimed (Rajandi 1963). Kujunesid välja eelisnimed, mida kandis suur hulk sündinuist, näiteks Võnnu kihelkonnas kandsid 18. sajandi teisel veerandil kümnet eelisnime 74% sündinud poistest ning 82% sündinud tüdrukutest (Rootsmäe 1969). E. Rajandi ja Helmut Tarand (1976) seostavad nimede vähesust Põhjasõja ja katku laastava mõjuga, mis tegi kihelkonnad elanikest tühjaks. Samuti arvavad nad põhjuseks olevat eeskujunimede propaganda lakkamist (Rajandi, Tarand 1976). Mõnevõrra suuremat erisuguste nimede hulka on tähendatud Saaremaal, mis on tingitud saare merelisest asendist. Saarlased puutusid palju kokku võõraste meresõitjatega ja käisid ka ise võõrastel randadel ning võib oletada, et kohalikele nimedele saabus aeg-ajalt lisa ka mujalt ja osa sellest ka juurdus (Tiik 1976).

Mujalgi Euroopas läks moodi teatud vähese hulga nimede kasutamine, kusjuures suurem hulk käibel olnud nimedest kadus (Rajandi 1967). Prantsusmaa edelaosas esines 18. sajandi alguse 1000 inimese kohta kaheksakümmend nime. Jean-Calude Sangor¹ põhjendab seda piiratud nimede valikuga ning sellega, et eelkõige eelistati levinud ja populaarseid nimesid (Sangor¹ 1999). Nimevähesust Lääne-Euroopas põhjustas ka keskajal levima hakanud traditsioon nimetada oma järeltulijaid esivanemate järgi, mis piiras oluliselt nimevalikut (Lieberson 2000).

1.4.4. 19. sajandi nimemood

18. sajandi nimevähesuse tendents jätkus mõneti ka 19. sajandi alguses. 1840. aastal said üle-eestilise uurimuse põhjal 11 030 poissi omale nime 152 eesnime hulgast ning 10 153 sündinud tütarlast said nime 129 eesnime hulgast. Kasutusel olnud nimed olid enamjaolt ühekahe silbilised eesti keelele kohandatud piiblinimed – *Mari, Ann, Liisu, Juhan, Jaan, Jüri* jne (Pärsik 2008). Piiblinimed olid sel ajal populaarsed ka mujal Euroopas, tõrjudes välja vanu traditsioonilisi nimesid (Sangor¹ 1999).

1814 esitas Johann Wilhelm Ludwig von Luce ajakirjas “Beiträge” eestipäraste nimede loendi koos nende võõrapäraste alusnimedega ning mainis sealjuures, et eestlased kasutavad üldiselt lühikesesilbilisi nimesid (Luce 1814). Kasutusel oli ka pikemaid rahvusvahelisi nimesid, kuid tunduvalt vähem, mistõttu ei paistnud need oluliselt välja. Haruldased olid ka mitmiknimed, mida 1840. aastal kandis vaid kolm protsenti maakogudustes ristitud eestlastest (Pärsik 2008).

Arhiivimaterjalid tõestavad, et seesuguste nimedega ristitutel oli kas vähemalt üks vader muulane või olid nad ise päritolult kas väiksemate mõisate valitsejad, aidamehed, möldrid, kõrtsimehed. Ühesõnaga olid nad sakslaste lähikonnas töötavad eestlased, kelle kaudu kandus sakslaste nimepruuk mõisahäärberist otse eestlaste keskele (Roos 1962).

19. sajandil hakati välja andma ka nimekalendreid ja soovitusnimestikke, mille eesmärk oli pakkuda vanematele ideid nimeandmisel ning mingil määral ka suunata nende valikut (Hussar 1998). Soovitusnimestikke ilmus 19. sajandil üsna palju. Erinevad kirjamehed propageerisid erisuguseid nimesid. Esimeseks, kes hakkas maarahvale nimesid soovitama, oli Otto Wilhelm Masing, kes aastast 1826 esitas maarahva kalendrites ehk tähtraamatutes („Eesti-Ma Rahwa Kalender ehk Täht-Ramat“) iga päeva järel ühe või kaks nime. Nimede valik oli tal väheste mugandustega kirjutatud maha saksa kalendrist. (Roos 1962) Kalendrid ja nende lisad olidki need, mille kaudu olid maarahval esimesed kokkupuuted kirjandusega, need asendasid juturaamatuid ja ajakirju (Talve 2004).

Lühikesed laennimed jäid eesti nimepildis valitsevaks 19. sajandi keskpaigani. Ajapikku hakkas aga nimemood muutuma. Kasutusele tulid, esialgu linnades ning hiljem ka maal, „suursugusemad“ võõrapärased nimed (Hermann, Gottfried, Friedrich, Mathilde, Wilhelmiine jt) (Rajandi, Tarand 1976). Neist paljud olid samade laennimede alusnimed (*Marie, Elisabeth, Georg, Heinrich, Johannes, Meinhard, Wilhelm* jpt), aga oli ka palju eestlastele senini tundmata võõrkeelseid nimesid Lääne-Euroopast (*Amalie, Adele, Rosalie, Pauline* jpt). Neile lisandus ka puht prantsuse (*Juliette, Louise*), inglise (*Daisy, Jenny, Mary, Harry*) ja vene nimevorme (*Irina, Niina, Olga, Nimolai, Ludmilla.*) (Roos 1962) Talupoeg, kellele olid kõige otsesemaks eeskujuks autoriteetsed mõisahärrad, ametnikud, pastorid, köstrid, kõrtsmikud, tahtis nendetaolisena näha vähemalt oma järeltulijat ja ristas nende järgi oma lapse (Mägiste 1936). Uus nimetraditsioon tõi kaasa ka nimede arvu kasvu, paiguti isegi 50% võrra (Roos 1962). Nimevaramu küll suurenes uute saksapärase nimede käibeletulekuga, kuid nüüd oldi uue probleemi ees – meie isikunimi sattus ohtu muutuda täiesti võõrapäraseks (Rajandi, Tarand 1976). Paljud sulemehed võtsid sel teemal sõna ja õhutasid inimesi kasutama eestipäraseid nimesid. Esimestena hakkasid eesti nimesid propageerima Friedrich Reinhold Kreutzwald ja Friedrich Robert Faehlmann. F.R. Kreutzwald esitas „Maarahwa Kassulises Kalendris“ osa O. W. Masingu kalendris esitatud eestipäraseid eesnimesid. Senini olemasolevate andmete põhjal ei ole teada, et eestlased O. W. Masingu ja F. R. Kreutzwaldi pakutud muistseid nimesid oleksid kasutanud. Küll aga hakati kasutama „Kalevipojas“ kasutatud nimesid, eriti naisenimesid *Linda* ja *Salme*. Ka Faehlmann propageeris eesti

nimesid läbi oma muistendite (*Vanemuine, Ilmarine, Lämmeküüne, Vibulane, Koit, Eha, Endel, Juta*). Peale F. R. Faehlmanni ja F. R. Kreutzwaldi kirjutasid teisedki autorid teoseid, mis andsid eesnimede valikule lisa: Eduard Bornhöhe „Tasuja“, Karl August Hermann „Auulane ja Ülo“, August Kitzbergi „Maimu“, Jaak Järve „Karolus“, Andres Saali „Vambola“, „Aita“, „Leili“. Mõned nimed neis teostes on otsitud ajalooallikaist, paljud aga ka autorite endi välja mõeldud. (Roos 1962)

J. Hurt kirjutas 1879. aastal Tarto kalendris: „Uuemal ajal on eestirahva seas kombeks saanud vanu ristinimesid maha jätta ja üsna uusi lastele panna. *Aadot, Jaani* ehk *Tiiot, Viio*t põlatakse halvaks. Nende asemel arvatakse *Leopold* ja *Ludvig*, e *Wilhelmiine* ja *Euphrosine* ülemad olema. Vana eesti munder nimel ei ole enam aus ega armas, tema peab saksa saterkuue selga tõmbama ehk linna lindis libletama“ (Hurt 1879).

Sajandi lõpus hakkas veelgi enam ilmuma soovitusnimestikke ja nimekalendreid. Siiski ei esitatud nimekalendrites veel oluliselt uusi eestipäraseid nimesid, vaid piirduti „Kalevipoja“ eesnimedega (*Linda, Salme, Sulev*) ning mõne üksiku soome eesnimega (*Hilja, Helmi, Kullervo*) (Roos 1962). Esimesed, kes hakkasid nimekalendrites propageerima üha enam muistseid ning päris uusi eesti nimesid olid K. A. Hermann ja Mats Tõnisson, kelle kalendrites ilmus 1882 – 1914 umbes 800 nime, kusjuures neist 450 autoriks peetakse M. Tõnissoni ennast (Rajandi, Tarand 1976; Rajandi, Tarand 1970). M. Tõnissoni kalendrites esinesid näiteks nimed *Julgus, Lootus, Tõsidus, Võit, Siirus, Luule, Juuli, Veera, Kalev, Salme, Linda* (Tõnisson 1897). 1890. aastal hakkas eesti eesnimede juurdesoetamisega tegelema Halliste metsavaht ja tuntud rahvaluule koguja P. J. Sõgel. Oma töö tulemuse saatis ta 1894. aastal J. Hurdale. Nimekogu sisaldab ligi kolmsada nime. Sõgel ise väitis Hurdale, et on need nimed rahvasuust kogunud, kuid Eduard Roos arvab, et ilmselt oli Sõgel ise suurema osa nimede (*Eie, Enne, Kulla, Küli, Laine, Linnu, Rahu, Sale, Soovi, Säde, Varju, Vilja, Õie, Rahuleid, Tõeleid*) autor, sest neid pole olemasolevates nimekogudes veel leitud. (Roos 1962)

18. sajandi lõpus hakkas tasapisi Eestisse jõudma Itaalias 16. sajandil alguse saanud perekonnanime andmise komme (Rajandi, Tarand 1972). Esialgu jaotati liignimesid vaid linnakodanikele ning alles 1835. aastal koostati ka maapiirkondades mõisavalitsuse poolt VIII rahvaloenduse andmete järgi hingeloendite sarnased dokumendid – perekonnanimede nimestikud. Perekonnanimed olid esialgu enamuses saksapärased. (Vahtre 1973; Vahtre 1993)

1.5. Rahvuslik ärkamine

19. sajandi esimesel poolel toimus rida olulisi protsesse ja arenguid (talupoegade priikslaskmine, talude päriksostmine, majanduse kasv), mis valmistasid ette sajandi teisel poolel toimunud rahvuslikku ärkamist. Kõigepealt taaselavnes hernhuutlus ehk vennastekoguduste liikumine, mis salgas eestlaste senist pärimuskultuuri. Sellele aga hakkasid paljud eestlased vastu, mis näitas, et otsiti uut tõe ja maailmavaadet ning taheti kujuneda uusaegseks rahvuseks. (Vahtre 2004)

Rahvuslikule ärkamisele olid ka mitmed muud eelised loodud. Peale pärisorjuse kaotamist hakkas Eestis kujunema rahvakoolide võrk, esialgu rohkem Lõuna-Eestis, kuid sajandi keskel ka Põhja-Eestis (Talve 2004). Oli arenenud eestikeelne kirjasõna, anti välja esimesi eestikeelseid ajalehti, arenes kirjakeel ja selle lugejaskond ning tekkis eesti haritlaskond (Talve 2004), kes ei salanud enam oma eesti päritolu (Laar 2006). Senist kristlikku ideoloogiat hakkasid mõjutama ka loodusteaduste areng ning valgustusideed, mis jõudsid talurahvani läbi ilmalike jutu- ja tarberaamatute (Paatsi 2003). Eriti suurt või isegi kõige tõhusamat rolli rahvuskultuuri väljakujunemises mängis omaaegne perioodika, sest selle kaudu käis suhtlus ja levisid ideed (Laar 2006). Ajalehed avardasid oluliselt talurahva maailmapilti ning jagasid ka puhtpraktilisi oskusi (Paatsi 2003). Kuigi ajalehti ja ajakirju anti välja ka varem, loetakse pideva ajakirjanduse alguseks 1857. aastat, mil Johann Voldemar Jannsen hakkas välja andma ajalehte “Perno Postimees” (Vahtre 2004). J. V. Jannsen kuulutas end oma lehes eestlaseks ja samaväärseks kogu eesti rahvaga (Laar 2006). Samal ajal hakkas Õpetatud Eesti Seltsi toimetises ilmuma F. R. Kreutzwaldi eepos “Kalevipoeg” (Vahtre 2004). Selliste sündmuste koosmõjul, eestlusmeelsuse avalikust kuulutamisest, sai alguse uus periood Eesti ajaloos, mida nimetatakse ärkamisajaks (Laar 2006; Vahtre 2004).

1860-ndate keskpaigast tekkis 1830.–40. aastatel sündinud meestel ja naistel soov lisada rahvuse kuulutamisele ka rahvuslik tegu. Esimene suurem aktsioon oli palvekirjade koostamine ja kogumine. Nendega taotleti taludele maa juurdeandmist ja maahinna normimist ning lisaks ka asjaajamist eesti keeles, haridusolude parandamist, koolide vabastamist kirikuõpetajate kontrolli alt ning eestikeelse kirjasõna laiemat levitamist (Laar 2006). Priikslaskmisest oli möödas viiskümmend aastat ning tekkis soov seda kuidagi tähistada. Võeti sihiks rajada vabastaja-keisri nimeline eestikeelne keskkool – Aleksandrikool. Mõtte algatajateks olid kooliõpetajad Jaan Adamson ja Hans Wühner. (Vahtre 2004)

1864. aastal kolis J. V. Jannsen Tartusse ja hakkas seal välja andma uut ajalehte “Eesti Postimees”. Tartust kujunes nüüd rahvusliku ärkamise tähtsaim keskus, kus sai tuntuks ka J. V. Jannseni tütar Lydia. Nende perekonna algatusel rajati 1865. aastal “Vanemuise” selts. J. V. Jannseni algatusel toimus 1869. aastal ka Eesti ajaloo üks tähtsündmus – esimene üldlaulupidu (Vahtre 2004), mis sai teoks suuresti tänu laulu- ja mängukooridele, mida oli loodud juba sajandi algusest kogu Eestis (Põldmäe 1969). Pidu toimus Tartus ja oli pühendatud samuti „priiusepäeva“ pühitsemisele ehk pärisorjuse kaotamise 50. aastapäevale (Põldmäe 1969). Suursündmusel esitas kõne J. Hurt, milles ta kutsus rahvast osa võtma avalikust elust – asutama seltse, raamatukogusid ning aitama kaasa Aleksandrikooli rajamisele (Kruus 1939). Raamatukogude loomine alates 1860-ndatest aastatest suurendas oluliselt trükisõna kättesaadavust ning aitas oluliselt kaasa teadmiste levikule (Paatsi 2003). J. Hurt rõhutas palju koolide ja hariduse olulisust ning ütles, et haridus peab olema kättesaadav eesti keeles ning kogu rahvale (Kruus 1939) ning õpetama peab ka kodumaa tundmist, geograafiat ja füüsikat. Samal teemal võtsid sõna ka teised rahvusliku liikumise tegelased. F. R. Kreutzwald soovis rohkem ilmalikku haridust ning pidas samuti vajalikuks loodusteaduste õpetamist. Karl Robert Jakobson koostas ise ilmaliku sisuga lugemikke ning geograafiaõpiku ja atlase. Need ideed ja teod aitasid oluliselt kaasa talurahva maailmapildi kujunemisele (Paatsi 2003).

1870-ndatel hakkas lisaks “Vanemuisele” lisanduma mitmeid olulisi seltse. Põllumeeste seltsid, mida hakkas juhtima C. R. Jakobson, kes ka ise hakkas põllumeheks, koondasid endasse mitmekülgseid isikuid ja arendasid ka kultuurilist-poliitilist tegevust. Väike grupp üliõpilasi (nende seas Hugo Treffner) hakkas käima koos “Kalevipoega” uurimas ning sellest kasvas välja Eesti Üliõpilaste Selts, mis oli oma loomult väga rahvuslik. Seltsi eesmärk oli liikmeskonna harimine ja kõlbeline kasvatamine, mitte poliitika. (Vahtre 2005) Õpetatud Eesti Selts, mis asutati juba 1819. aastal ning mis oma algusaastail pööras suurt tähelepanu rahvaalgustuslikule tegevusele, muutus 1860-ndatest rohkem teaduslikuks seltsiks, mistõttu jäi ta eemale ärkamisaja põhisündmustest (Laar 2006). Selle kõrvale tekkis aga 1870-ndate alguses Eesti Kirjameeste Selts, mille eesmärgiks sai eesti keele uurimine ja etnograafilise materjali kogumine (Vahtre 2005). Seltsid esindasid Eesti ühiskonnas täiesti uut nähtust, kodanikuühiskonna algete kujunemist, nende kaudu levisid rahvuslikud ideed ja ülesanded (Talve 2004). Aleksandrikool sai endale lõpuks organisatsiooni, mille etteotsa valiti J. Hurt, kes oli tõusnud rahvusliku liikumise tähtsaimaks tegelaseks (Vahtre 2005). Aleksandrikooli jaoks rahakogumine sai laialdase poolehoiu, kuid oli ka selle vastaseid, kelleks olid peamiselt

saksa rahvusest kirikuõpetajad. Nendele kirjutas J. Hurt 1872. aastal vastuseletuse, mis ilmus esimese Aleksandrikooli aruande lisas, milles ta kirjutab pikalt eesti rahvuse püsimise probleemist ning rõhutab rahvusliku kultuuripärandi elementide väärtustamist. Sealjuures avaldab ka pahameelt saksapärase perekonnanime üle, mida eestlastele antakse. (Kruus 1939) Veel kuulus sinna kogu rahvusliku liikumise tollane eliit – J. V. Jannsen, C. R. Jakobson, F. R. Kreutzwald, J. Köler jpt. 1870. aastal sai kogu see eliit veel omavahel hästi läbi, kuid juba aasta pärast tekkis J. V. Jannseni ja C. R. Jakobsoni vahel tülikolle. C. R. Jakobsoni teravad kirjutised muutusid baltisakslastele talumatuks, mistõttu J. V. Jannsen kõrvaldas C. R. Jakobsoni „Eesti Postimehe“ veergudelt. See aga viis lugejate arvu languseni, mispeale pakkusid rüütelkonnad C. R. Jakobsonile 2000 rubla kompensatsiooni aastas, millega viimane nõus oli. Vahepeal kutsus J. V. Jannsen J. Hurda lisalehte toimetama, kuid ka see, avaldades seal esimese peatüki eesti ajaloo järjejutust „Mõni pilt isamaa sündinud asjust“, ärritas baltisakslasi ja ta oli sunnitud lahkuma. Nüüd olid nii J. Hurt kui ka C. R. Jakobson J. V. Jannseniga tülis. 1878. aastal hakkas ilmuma C. R. Jakobsoni enda ajaleht „Sakala“, mis ületas oma teravuse poolest tunduvalt „Eesti Postimehe“, mille lugejaskond hakkas oluliselt vähenema. Sakalat iseloomustas võitlev mõisnike- ja kirikuvastane hoiak. Järgnevatel aastail asutati mitmeid uusi eesti seltsi, peeti kahe aasta jooksul kaks üldlaulupidu ning suurema hoo sai sisse rahakogumine Aleksandrikooli tarvis. (Vahtre 2005)

Eestlaste iseteadvus ja jõukus kasvas ning sellega kaasnesid ka suuremad soovid. Mõisnike võim rahva üle, kelle eliit (jõukamad taluperemehed, vallavanemad, koolmeistrid, haritlased, kirikuõpetajad jt) tundis ennast härradena, tundus rahvale aina ebaõiglasem. Baltisakslastest kirikuõpetajad tekitasid rahva seas vaenulikkust kiriku vastu, kuigi viimastel aastatel oli ametisse astunud ka mitu eesti soost pastorit, nagu J. Hurt ja Andres Kurrikoff. C. R. Jakobsoni kirikuvastatus oli aga nii suur, et ta ei rünnanud mitte ainult saksasoost pastoreid, vaid ka kirikut ja usku ning see ei olnud kristlikku kasvatust saanud J. Hurdale enam vastuvõetav. Sellest tekkis kaks leeri – ühel pool C. R. Jakobson oma poolehoidjatega ning teisel J. Hurt omadega. C. R. Jakobson seadis esikohale majanduslikud ja sotsiaalsed nõudmised ja lootis mõisnikevastases võitluses abi venelastelt, J. Hurt aga luges tähtsamaks haridus- ja kultuuriküsimusi ning suhtus Venemaalt abiotsimisse ettevaatlikult. Mõneti nende tüli isegi ergastas rahvuslikku liikumist, sundides inimesi mõtlema ja arutlema. Peagi lahkus aga J. Hurt Eestist, J. V. Jannsenit tabas halvatus ning C. R. Jakobson suri kopsupõletikku, kuid isegi see ei lõpetanud tülisid. 1880-ndate alguses oli eesti rahvuslik liikumine jõudnud tõsisesse kriisi, mida soodustas ka algav venestuspoliitika. (Vahtre 2005)

Venestamine algas hoogsalt – aastal 1885 saadeti Baltimaadesse uued kubernerid ning juba 1887. aastast alates tuli talurahvakoolides õpetada lapsi vene keeles. Lapsed ei saanud enam õpetatava sisust aru ning selle tulemusel hakkas langema ka kirjaoskuse tase. 1886. aastal tehti vene keel asjaajamiskeeleks kõigis valla- ja linnavalitsustes. (Vahtre 2005) 1890-ndate teisest poolest mindi ka kirikuraamatutes üle venekeelsele kirjaviisile, mis tõi kaasa nimede moonutamise ja segaduse just täpitähtedega nimede osas (Must 2000). Kuigi venestamisega tegeleti hoogsalt, tegutseti mõneti edasi ka rahvusliku liikumisega. Näiteks asutas Hugo Treffner poeglaste erakooli, kus õppetöö toimus küll vene keeles, kuid mingil määral valitses seal siiski rahvuslik vaim. Karl August Hermann hakkas toimetama eestikeelset ajalehte „Postimees“. Tegutsemist jätkas EÜS, mis 1884. aastal pühitses sisse oma sini-must-valge lipu. 1888. algatas J. Hurt rahvaluule kogumise, tihenes seltsi liikumine ning hakati ehitama seltsimaju. (Vahtre 2005)

1.5.1. Rahvusliku ärkamise levik ja geograafia

Rahvuslik liikumine tekkis esmalt keskustes ja levis sealt edasi üle maa, olles sealjuures piirkonniti suuresti erinev (Laar 2001). Peamiseks kandealaks oli Lõuna-Eesti, eriti Viljandimaa, seda seostatakse Lõuna-Eesti talupoegade paremate oludega võrreldes Põhja-Eestiga. Lõuna-Eestis koostati ärkamisaegne ideoloogia, poliitiliste nõudmiste programm ja astuti aktiivseid samme selle teostamiseks, Põhja-Eesti tuli nende algatustega hiljem kaasa. (Kruus 1928)

Esimesed rahvusliku ärkamisaja geograafiat käsitlevad tööd tuginesid kogemustel ja tunnetustel, kuid peagi lisandusid ka teaduslikud argumendid (Laar 2006). Näiteks 1939. aastal koostas Hans Kruus ülevaate Aleksandrikooli tegevusest, kus ta esitab tabeli ja kaardi, mis annavad ülevaate korjanduse aktiivsusest kihelkonniti. Kõige silmapaistvam maakond oli Viljandimaa, eriti Tarvastu ja Pilistvere kihelkond. Teisel kohal on Pärnumaa, eriti Tori, Halliste ja Vändra ning kolmandal kohal on Harjumaa. Kõige vähem panustati Aleksandrikooli korjandusse Saaremaal ja Läänemaal. (Kruus 1939) Töid rahvusliku liikumise tegevustest eri piirkondades on kirjutanud veel Meelik Kahu, Rudolf Põldmäe ja Ea Jansen (Laar 2001). Viimane esitas kokkuvõtteks eri autorite töödest uurimuse, kus ta võrdleb piirkondade osavõttu Eesti Kirjameeste Seltsi tegevusest, rahvaluulekampaaniast, religioossetest liikumistest ning kooride loomisest. Jansen jõuab neid tegevusi võrreldes seisukohale, et Lõuna-Eestis oli rahvuslik ärkamine tunduvalt aktiivsem, kui Põhja-Eestis. Ta

põhjendab seda suurema sotsiaalse mobiilsuse, suurema sisse- ja väljarändega ning koolide rohkusega, mistõttu levisid ideed kiiremini talurahvani (Jansen 1963). Herbert Ligi, kes hindas rahvuslikku aktiivsust maakonniti, tegi seda Aleksandrikooli liikumise, „Sakala“ tellimuse ning maakondadest pärit tuntud eestlaste arvu ja Tartu Ülikoolis õppijate arvu põhjal. Tema tulemuste järgi on kõige aktiivsemad maakonnad Viljandimaa, Tartumaa ning Võrumaa ja Pärnumaa (Ligi 1986). Ajalehtede levikust üle Eesti on kirjutanud Mare Laos, kes oma kursusetöös on välja toonud tabelitena „Eesti Postimehe“ ja „Sakala“ tellijate arvu kihelkonniti (Laos 1958).

Kõige põhjalikuma uurimuse on rahvusliku ärkamise geograafia kohta kirjutanud Mart Laar (2006), kes kasutab rahvusliku ärkamise aktiivsuse mõõtmiseks lisaks varasemalt uuritud teguritele veel väga mitmeid tegureid, mida varasemad uurijad on jätnud arvesse võtmata. Olulisemateks teguriteks, mille kaal on suurem, toob ta „Perno Postimehe“, „Eesti Postimehe“, „Sakala“ ja „Oleviku“ tellijate arvu, Aleksandrikooli heaks tehtud annetused ja osavõtu Kirjameeste Seltsist – neid hinnatakse viie palli skaalal. Kolme palli skaalal hinnatakse laulu- ja mänguseltside olemasolu ja liikmete arvu, põllumeeste seltside liikmete arvu ja tegevust, osalust rahvaluule kogumises, laulupeol osalenute arvu, seltside ja raamatukogude hulka. (Laar 2006)

Ka selle uurimuse järgi oli rahvuslikult kõige aktiivsem maakond Viljandimaa, kus kõik kihelkonnad (välja arvatud Kolga-Jaani) ületasid Eesti keskmist, Tarvastu kuulub lausa väga aktiivsete kihelkondade hulka. Tarvastule järgnesid Helme, Viljandi, Kõpu, Paistu ja Pilistvere. Rahvuslik liikumine sai Viljandimaal alguse Tarvastu kihelkonnast. (Laar 2006) Kohalik rahvas on seda seostanud Hans Wühneriga, kes asutas Tarvastu raamatukogu, lükkas käime kooriliikumise, kaasas rahvast Aleksandrikooli liikumisse ning Kirjameeste Seltsi (Pedai 2001). Samas 1880. aastal, kui Wühner sealt ära kolis, hakkas Tarvastus rahvuslik hoog mõneti vaibuma (Laar 2006).

Rahvusliku aktiivsuse poolest on teisel kohal Tartumaa, kus on samuti üks väga aktiivne kihelkond – Otepää, kuid üle keskmise aktiivsusega kihelkondi on vähem kui Viljandimaal. Otepääl järgnesid Rannu, Nõo ja Rõngu. Tartumaal oli rahvusliku liikumise üheks tõukeisikuks Johann Voldemar Jannsen, kes asus 1864. aastal Tartusse elama ning hakkas seal välja andma ajalehte „Eesti Postimees“. (Laar 2006) Selle lehega läks Tartumaa agaralt kaasa, olles tellijate arvu poolest esikohal Eestis (Laos 1958). Otepää aktiivsust võib seostada J. Hurdaga, kes 1872–1880 seal kirikuõpetajana tegutses, kuigi Otepää läks juba enne tema tulekut aktiivselt kaasa ajalehtede tellimisega ning seltside asutamisega (Laar 2006). J. Hurt

isiklikult kogus Otepääl „Sakala“ tellijaid (Vahtre 2005) ning kuna ta tegeles agaralt Aleksandrikooli liikumisega, oli ka Otepäa koos Nõo ja Rannu kihelkonnaga selles osas esirinnas (Kruus 1939). J. Hurt oli ka rahvaluule kogumise aktsiooni keskne juht (Talve 2005), mistõttu oli ka selles kõige aktiivsem kihelkond Otepäa (Laar 2006). Nõo kihelkonna aktiivsust seostatakse sealse kirikuõpetaja Mihkel Jürmanniga, kes kuulus Hurda leeri ning tegeles samuti innukalt Aleksandrikooli liikumisega, kuid seisis vastu C. R. Jakobsoni „Sakalale“ (Laar 2006).

Enam-vähem võrdselt löid rahvuslikus liikumises kaasa Pärnu- ja Võrumaa. Pärnumaal oli see aga kihelkonniti väga erinev. Väandra, Tori ja Halliste kuulusid kõige aktiivsemate kihelkondade hulka Eestis, seevastu teiste kihelkondade aktiivsus oli keskmine või alla selle. Pärnumaa, täpsemalt Pärnu, oli väga aktiivne rahvusliku liikumise algusperioodil, seda „Perno Postimehe“ ilmunise tõttu. Kõige enam tellijaid oli Hallistes ja Toris, mitte aga Jannseni kodukihelkonnas Väändras. Väga populaarseks muutus Pärnumaal ka Viljandis ilmuma hakanud „Sakala“. Esikohal olid selles osas Tõstamaa, Pärnu-Jaagupi, Väandra ja Halliste. Väandra kihelkonna aktiivsus rahvuslikus ärkamises kasvas siis, kui seal asus tegevusse mitu mujalt tulnud koolmeistrit, eesotsas J. Egloniga. (Laar 2006)

Ebaühtlane maakond oli Võrumaa, kus põhjapoolne osa maakonnast lõi aktiivselt kaasa, lõuna pool jäi osavõtt tagasihoidlikuks. Kanepi kuulub aktiivseimate kihelkondade hulka Eestis ning üle keskmise aktiivsusega kihelkonnad on veel Põlva ja Räpina, teised on keskmiselt aktiivsed või vähem aktiivsed (Vastseliina). Kõige enam „Eesti Postimehe“ tellijaid oli Kanepis, Urvastes ja Räpinas, Aleksandrikooli liikumises oli aktiivne ainult Kanepi kihelkond, Kirjameeste Seltsist huvituti rohkem peale C. R. Jakobsoni presidendiks saamist. Hurda kodukihelkonnas Põlvas oldi agaramad rahvaluule kogumises. (Laar 2006)

Kõige mahajäänud piirkond Liivimaal rahvusliku liikumise poolest oli Saaremaa. Sealne rahvuslik tegevus oli koondunud Kuressaare linna, eriti aktiivselt tegeleti seal Aleksandrikooli liikumisega, milles ta oli Eestis lausa kolmandal kohal. Aleksandrikooli abikomiteed loodi ka Kaarmas ja Karjas (Laar 2006). Ainus ettevõtmine milles Saaremaa kuulus Eesti esimeste hulka, oli rahvaluule kogumine (Laar 2006), mis ilmselt levis sinna Hurda mõjutusel, kes töötas aastatel 1868–1872 Kuressaare gümnaasiumi õpetajana (Saaremaa 2007).

Põhja-Eestis levis rahvuslik liikumine visamalt kui Lõuna-Eestis, sealseks eripäraks oli linnade suurem tähtsus (Laar 2006). Põhja-Eesti üheks olulisemaks sammuks rahvuslikul

ärkamisel Gustav Esloni algatusel oli kaubalaevaselts „Linda“ rajamine Tallinnas. Seltsi peamine eesmärk pidi olema Eesti laevanduse arendamine (Kruus 1928).

Kõige aktiivsem kihelkond Põhja-Eestis oli Järvamaa, kus Ambla, Türi ja Koeru olid üle keskmise aktiivsusega ning ülejäänute aktiivsus jäi keskmiseks. Amblas algas rahvuslik liikumine kirikuõpetaja Aleksander Paulseni eestvõttel, kes oli kihelkonnas väga armastatud ja austatud isik. (Laar 2006)

Sarnaselt võeti rahvuslikust liikumisest osa ka Virumaal. Seal kuulus aktiivsemate kihelkondade hulka Jõhvi, Viru-Nigula ja Iisaku jäid keskmisest allapoole ning teised olid keskmisel tasemel. Harjumaa oli üle-eestiliselt esireas „Perno Postimehe“ tellijate arvu poolest, peale Tallinna oli palju tellijaid Kose, Harju-Jaani ja Harju-Madise kihelkonnas. Kui J. V. Jannsen otsustas „Eesti Postimeest“ välja andma hakata Tartus, mitte Tallinnas, jäi Harjumaa oma rahvuslikust eestvedajast ilma ning rahvuslik aktiivsus langes. Tõusvas joones edenes vaid rahakogumine Aleksandrikooli heaks, millega oldi Eestis kolmandad. Maakihielkondadest olid sel alal tublimad Jõelähtme, Keila ja Harju-Madise. Harju-Madisel ja Ristil mindi hoogsalt kaasa rahvaluule kogumisega. (Laar 2006)

Kõige mahajäänud maakond Eestimaa kubermangus rahvusliku liikumise osas oli Läänemaa, mis oli enamuses rahvuslikes ettevõtmistes Eestis viimasel või eelviimasel kohal (Laar 2006). Läänemaa vähest aktiivsusust on seostatud suuremõjulise usulise äratusliikumisega (Plaat 2001).

2. Kasutatud materjal ja metoodika

2.1. Materjal ja metoodika

Andmed, mida uurimustöös kasutasin, pärinevad Eesti ajalooarhiivi andmebaasist Saaga, mis sisaldab perekonnaloo digiteeritud allikaid (EELK kirikuraamatud, revisjonilehed, EAÕK kirikuraamatud, vallaelanike nimekirjad, nekrutite nimekirjad). Antud uurimuses olen kasutanud EELK (Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku) meetrikaraamatute sündinute ja ristitute nimekirju.

Sünnimeetrikais on märgitud lapse sünni ja ristimise aeg, vanemate elukoht (mõis ja majapidamine), lapse nimi, vanemate nimed koos seisuse ja ametiga ning vaderite nimed. Meetrikaraamatute andmed (eriti luterliku kiriku) on üldiselt täielikud ja täpsed, kirja on pandud ka varases lapseas surnud isikud. Vanimad meetrikaraamatud pärinevad 17. sajandist, valdav osa meetrikaist algab siiski 18. sajandil (Saaga 2005).

Varasemast uurimusest (bakalaureusetöö) olid olemas 1840. aastal pandud ristinimed üle kogu Eesti. Selleks, et leida, millal muutus eestlaste nimekasutus, kogusin neile lisaks aegrea andmed 1840–1900 üle aastase intervalliga kümne kihelkonna kohta Eestis (Ambla, Hargla, Harju-Jaani, Kihelkonna, Lüganuse, Nissi, Otepää, Paistu, Ridala, Väandra).

Kihelkonnad said valitud, võttes aluseks nende ärkamisaegset aktiivsust, mis on määratud Mart Laari uurimuse põhjal (Laar 2006). Et saaks võrrelda nimekasutust lähtuvalt kihelkonna aktiivsusest, valisin nii aktiivseid kui ka vähem aktiivseid kihelkondi üle Eesti. Aktiivsemate kihelkondade hulka Lõuna-Eestis kuuluvad antud andmestikus Otepää, Väandra ja Paistu ning Põhja-Eestis Ambla. Väheaktiivsete kihelkondade hulka Liivimaal kuuluvad Hargla ja Kihelkonna, kuigi ka Harglas ületas aktiivsus keskmise (Laar 2006), mistõttu on ta samaväärne Põhja-Eesti aktiivsete kihelkondadega. Põhja-Eestis vähemaktiivsete kihelkondadena olen töös uurinud Harju-Jaani, Lüganuse, Nissi ja Ridala kihelkondi, neis kõigis jäi aktiivsus alla keskmise (Laar 2006).

Mitmed autorid on 19. sajandi alguse nimede puhul välja toonud, et need on enamasti lühikesesilbilised (Luce 1814; Rajandi, Tarand 1976), mistõttu võib muutusi nimedes otsima hakata nende silpide arvu järgi. Selleks olen kõikide kihelkondade kõikide aastate nimed silbitanud ning leidnud iga aasta kohta keskmise silpide arvu kihelkonniti. Võib oletada, et 19.

sajandi teisel poolel suurenes ka mitmiknimede hulk, kuid antud töös olen need esimese nime järgi liitnud ühekordsetele nimedele. Silpide arvu võrdlemiseks kasutasin statistika programmi R meetodit Changepoint. Meetod võimaldab määrata, millal toimus statistiliselt oluline muutus aegrea andmetes ehk antud juhul silpide arvus. Selleks arvutab programm esmalt välja maksimaalsed ja minimaalsed varieeruvused ning millal oli suurim maksimaalne varieeruvus kahe kõrvuti oleva aasta vahel. Edasi leiab ta usalduspiirid kõigi muutuste kohta ning mida kõrgem see on, seda kindlamalt leiab muutus aset. (Killick, Eckley 2011)

Töö teiseks suuremaks eesmärgiks oli võrrelda kas ja kuidas on eestlaste nimemood piirkonniti muutunud võrreldes 1840. aastaga. Selleks kogusin 1890. aasta kohta lisaks juurde kogu Eestit katva andmestiku. Aasta valisin lähtuvalt silbitamise analüüsist sellise, kus nimede silpide arv on juba märgatavalt muutunud enamikus uuritud kihelkondades. Valikut tingis ka see, et siis jääb ruumi hõlmavatel andmestikel kahe inimpõlve pikkune vahe. Sellise viiekümne aastase vahega on E. Rajandi ja H. Tarand uurinud ka 20. sajandi nimemoe muutusi. Nad toovad välja, et eelisinimed on täielikult välja vahetunud ning märgatav on nimede pikenemise tendents (Rajandi, Tarand 1971). Ruumiliselt olen võrdluseks vaatluse alla võtnud kogu Eesti ala, et oleks võimalik jälgida, kas ja kuidas on Eesti eesnimetasutus piirkonniti muutunud. Et tolle aja linnarahvastik koosnes suurel hulgal sakslastest ja venelastest, jätsin kubermangu- ja maakonnalinnade elanikud analüüsist välja. Ma ei käsitlenud ka Setumaad, kuna too ei kuulunud Liivimaa koosseisu. Veel olen välja jätanud Peipsi vanausulised, kelle nimede süsteem erineks kindlasti ülejäänud Eestist, kuid vanausuliste ristsed toimusid nende endi palvekodades.

2.2. Andmete kogumine

Andmete kogumist alustasin kihelkondade meetrikaraamatutest nimede kirjutamisega Excelisse. 1840. aasta puhul kogusin andmed ka linnade kohta, kuigi lõplikust analüüsist jätsin need välja.

Nimede kogumisel tekitas mõnikord probleeme kirikuõpetajate rutakas käekiri, kuid enamasti olid vajalikud andmed kirjutatud selgete ladina või gooti tähtedega (joonised 2 ja 3). Osade nimede puhul tekitas arusaamatusi teatud tähtede eristamine. Raske oli näiteks aru saada, kas tegemist on *i* või *s*-iga ning samuti tekitasid kohati segadust nimede *Frits* ja *Trits* algustähed.

(Heindrich=Hendrik) ning tugeva ja nõrga algustähe poolest erinevad eesnimed (Grõt=Krõõt). Kairit Henno põhjendab selliseid erinevusi pastorite isikliku kirjutusviisi mõjuga, murde eripäraga või kirjutusvigadega (Henno 2000). Samas võib murde eripäras ka kahelda, sest kirikuõpetajad olid enamasti saksa päritoluga ja märkisid nimesid üles ikka oma kirjakeele järgi. Koondamisel oli abistavaks materjaliks ka E. Rajandi nime raamat. Koondamise juures tekitab probleeme ka see, et tegelikult ei saa kuidagi teada seda, kuidas inimest päriselt kutsuti. See tähendab, et kui ta oli kirikuraamatus kirjas näiteks Johannesena, võib arvata, et üldiselt tunti teda siiski Juhanina. Nii oli näiteks Juhan Liiv kirikuraamatus kirjas hoopis Johannesena, kuigi selle nime järgi teda ei tunta. Ilmselt oli veel mitmeid Johanneseid, keda tunti Juhanina ning Mariasid, keda tunti Marina ning Aleksandreid, keda tunti Sandrina jne. Edward Callary on uurinud sellist mitteametlike lühendnimede levikut Ameerika osariikides ning põhjendab seda kohaliku keele ja kultuuri eripäraga (Callary 1997; Callary 2008). Samas oli ka vastupidist nähtust. Näiteks Johann Voldemar Jannsen oli kirikuraamatus kirjas lihtsalt Jaanina, kuid hiljem muudeti nimi peenemaks (Zetterberg 2009). Kindlalt ei ole siiski teada, kuidas inimesi kutsuti, seega ei ole ma antud töös ühtegi nime lühendanud.

Võõrapärase kirja pildiga nimed olen muutnud eestipäraseks (Axel->Aksel, Cörnelius->Korneelius, Thomas->Toomas jne), järgides Siseministeeriumi poolt 1935. aastal väljaantud võõrapäraste nimede parandamise ja kirjutamise juhtnööre (Teder 1939). Mitmiknimed liitsin esimese nime järgi ühekordsetele nimedele, sest võib arvata, et inimest kutsuti enamasti ikka esimese nime järgi (Rajandi, Tarand 1972). Sellist meetodit on varasemates nime-uurimustes kasutanud ka näiteks Jean-Claude Sangor, uurides prantsuse 18.–19. sajandi eesnimesid (Sangor 1999).

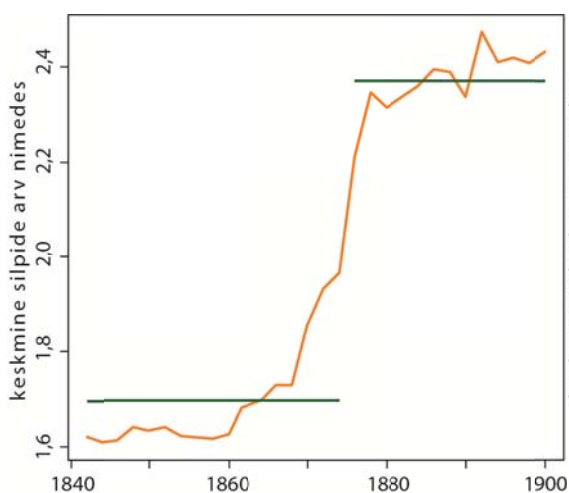
3. Tulemused

3.1. Muutused eestlaste nimekasutuses aastatel 1840–1900

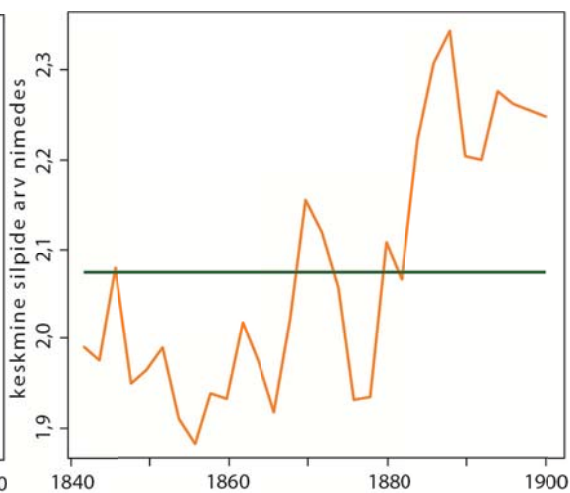
Eestlaste nimekasutuse muutumist olen analüüsinud nimede silpide arvuga aastatel 1840 ja 1890 ning silpide arvu muutumisega kümnes kihelkonnas (Ambla, Hargla, Harju-Jaani, Kihelkonna, Lüganuse, Nissi, Otepää, Paistu, Ridala, Vändra) aastatel 1840–1900. Uuritava kümne kihelkonna puhul vaatlesin ka nimede arvu ning eelisnimede muutumist aastatel 1842–1890.

3.1.1. Silpide arv nimedes

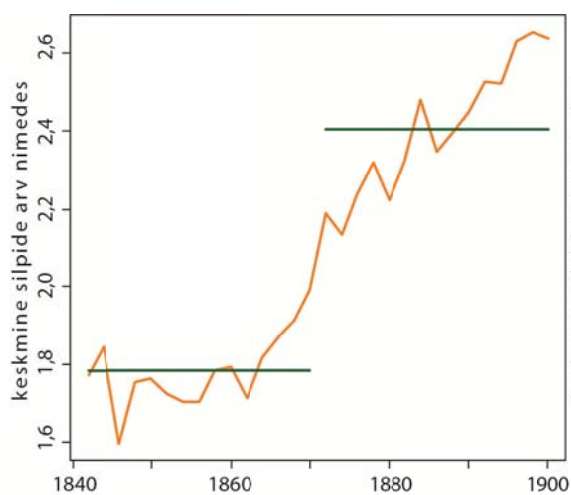
1840. aastal oli eesnimede keskmine silpide arv Eestis 1,49, kuid aastal 1890 oli see juba 2,1. 1840. aastal oli silpide arv suurem kui kaks ainult kahes kihelkonnas – Vormsil ja Ruhnus, kuid 1890. aastal oli keskmine silpide arv üle kahe tervelt kuuekümne kuues kihelkonnas. Analüüsides silpide arvu kümnes kihelkonnas aastatel 1842–1900 selgub, et silpide arv ei muutunud kõikides kihelkondades üheaegselt. Joonistelt 4–13 on näha, et oli kihelkondi, kus muutus toimus hüppeliselt ning konkreetset aastat on lihtne välja tuua (Ambla, Harju-Jaani, Lüganuse, Nissi, Otepää, Paistu, Ridala, Vändra) ning oli ka kihelkondi, kus muutus nii selgepiiriline ei olnud ja konkreetset aastat ei saagi välja tuua (Hargla, Kihelkonna). Enamiku uuritavate kihelkondade kohta võib aga öelda, et silpide arv hakkas märgatavalt kasvama aastatel 1870–1888 ning kõige varasemalt hakkasid nimed pikenema Vändra, Otepää ja Harju-Jaani kihelkonnas (1870). Neile järgnesid Ambla, Ridala, Paistu, Lüganuse (1875) ning Nissi (1878).

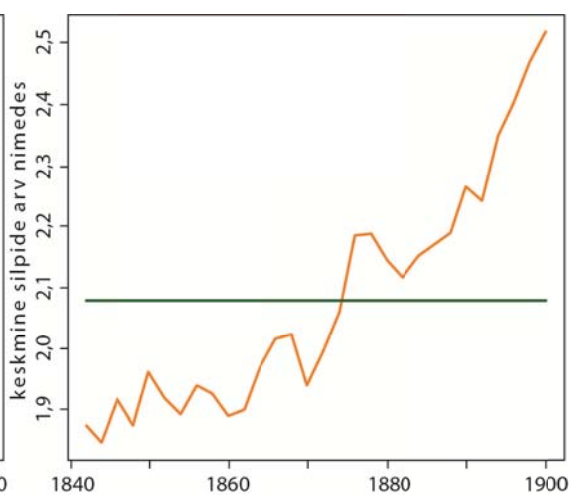
Joonis 4. Keskmine silpide arv eesnimedes Ambla kihelkonnas

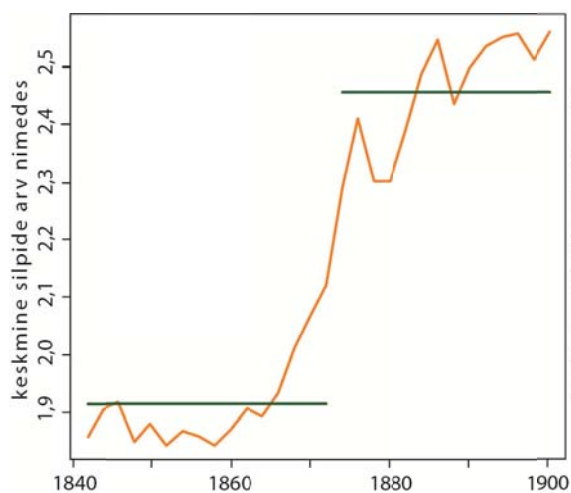
Joonis 5. Keskmine silpide arv eesnimedes Hargla kihelkonnas

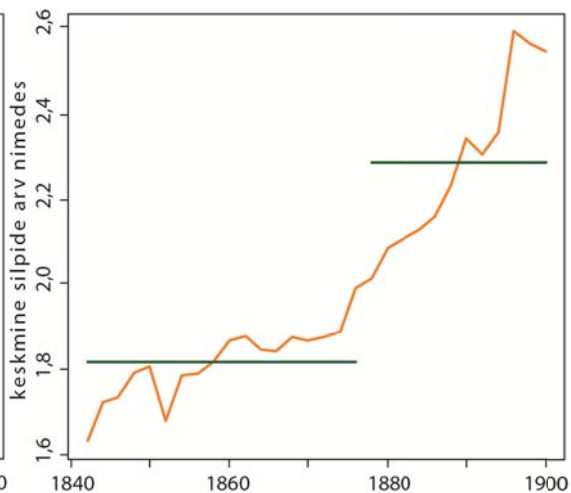
Joonis 6. Keskmise silpide arv
eesnimeses Harju-Jaani kihelkonnas

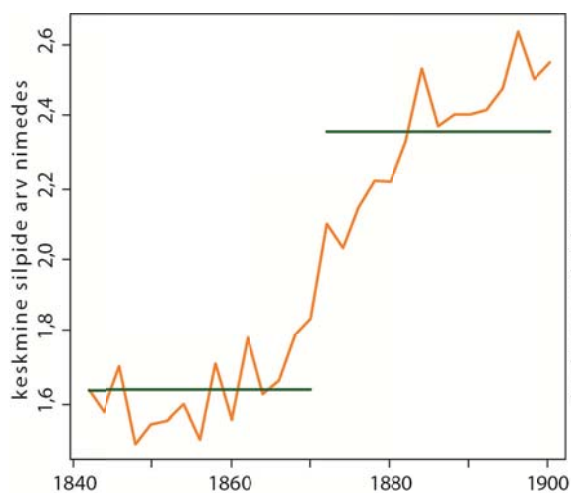
Joonis 7. Keskmise silpide arv
eesnimeses Kihelkonna kihelkonnas

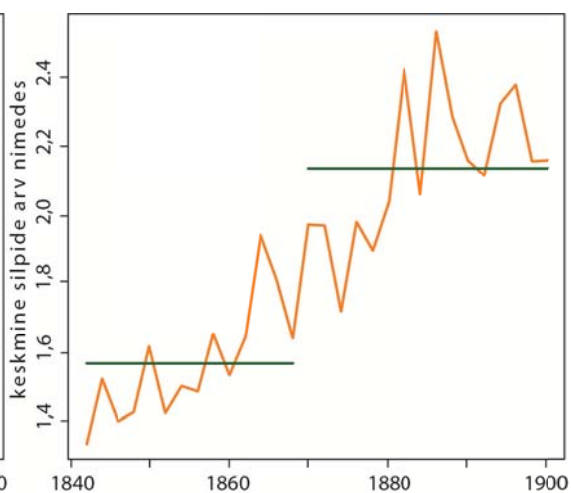
Joonis 8. Keskmise silpide arv
eesnimeses Lügánuse kihelkonnas

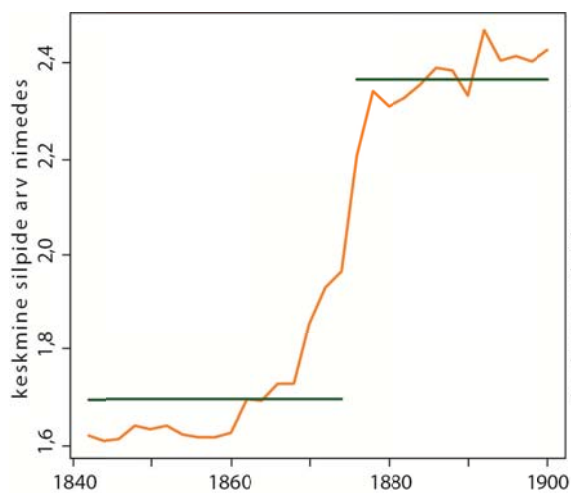
Joonis 9. Keskmise silpide arv
eesnimeses Nissi kihelkonnas

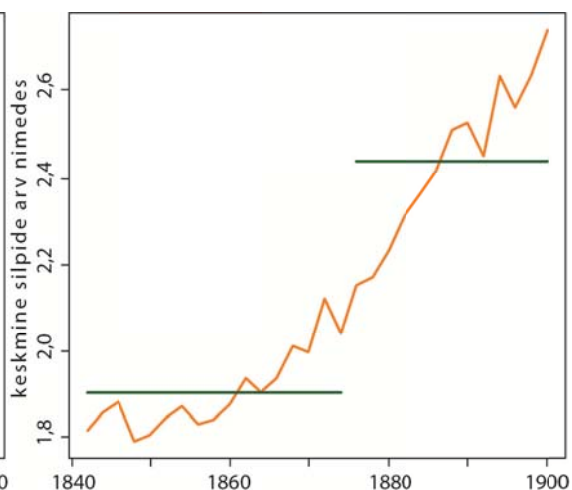
Joonis 10. Keskmise silpide arv
eesnimeses Otepää kihelkonnas

Joonis 11. Keskmise silpide arv
eesnimeses Vändra kihelkonnas

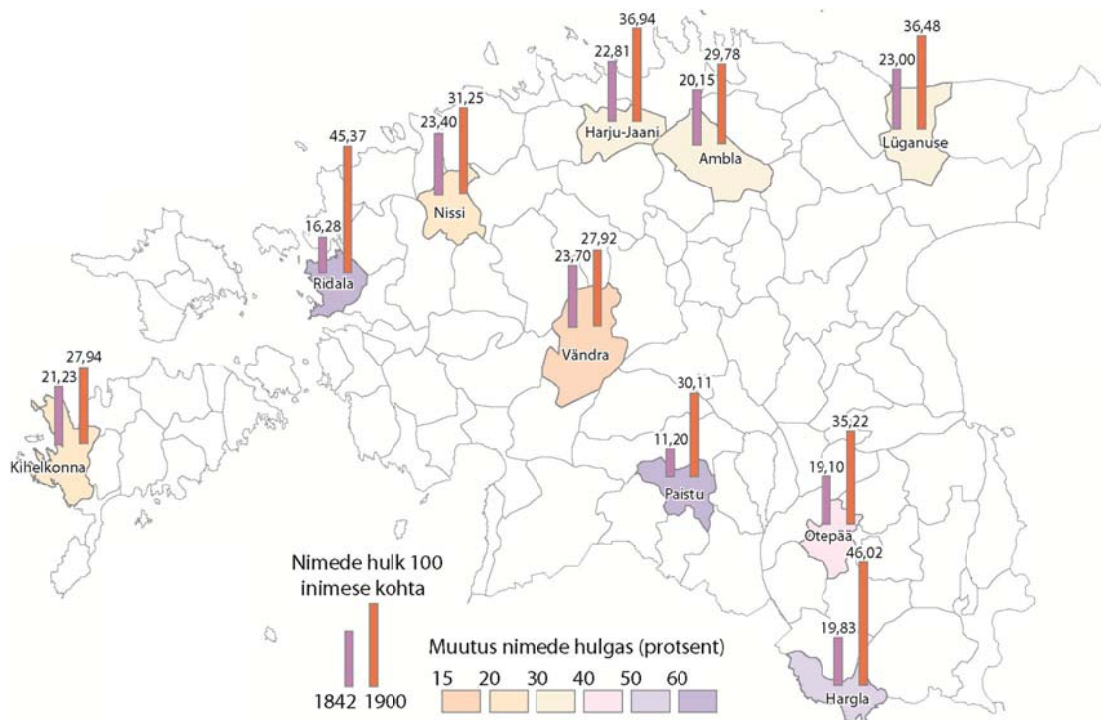
*Joonis 12. Keskmine silpide arv
eesnimeses Paistu kihelkonnas*

*Joonis 13. Keskmine silpide arv
eesnimeses Ridala kihelkonnas*

3.1.2. Nimede hulk

Vaadates kümne uuritava kihelkonna (Ambla, Harju-Jaani, Lüganuse, Nissi, Otepää, Paistu, Ridala, Vändra, Hargla, Kihelkonna) nimede arv saja inimese kohta aastatel 1842–1900 näeme, et see on enamikus kihelkondades oluliselt suurenenud (joonis 14). Kõige enam on uusi nimesid kasutusele tulnud Ridala ja Paistu kihelkonnas, kus nimede arv saja inimese kohta on kasvanud lausa üle kuuekümne protsendi (Ridala 64%, Paistu 63%). See tuleneb suuresti sellest, et neis kihelkondades oli 1842. aastal nimede hulk väga madal. Oluliselt on nimede hulk suurenenud ka Otepää kihelkonnas, kus vastav protsent on viiskümmend kuus, ning Harglas, kus nimede arv on kasvanud 46% võrra. Kõige vähem on nimelooming rikastunud Vändra kihelkonnas, kus uusi nimesid on juurde tulnud kõigest 15%.

Joonis 14. Nimede hulga muutus 1842–1900

3.1.3. Tütarlaste eelisinimed

Koondades igas uuritavas kihelkonnas kõik tütarlaste nimed aastatel 1842–1900, tulevad kümne kihelkonna eelisinimed üsnagi sarnased. Kõikide aastate summas on eelisinimede seas domineerinud Anna, mis oli esikohal neljas kihelkonnas (Otepää, Ridala, Nissi, Harju-Jaani), Mari (Lüganuse, Paistu), Juuli (Vändra ja Ambla), Ann (Hargla) ja Miina (Kihelkonna). Kolme eelisinime seas oli kümnes kihelkonnas kokku kaheksa erinevat nime: Mari, Anna, Leena, Miina, Juuli, Maria, Liisu ja Tiina. Selline sarnasus ei tulene mitte niivõrd sellest, et eelisinimed oleksid aastate vältel samaks jäänud, vaid pigem sellest, et sel ajal, kui domineerisid nimed Mari ja Ann (1840-ndad), kandis eelisinimesid väga suur osa sündinutest, kuid hiljem eelisinimede osakaal suuresti vähenes.

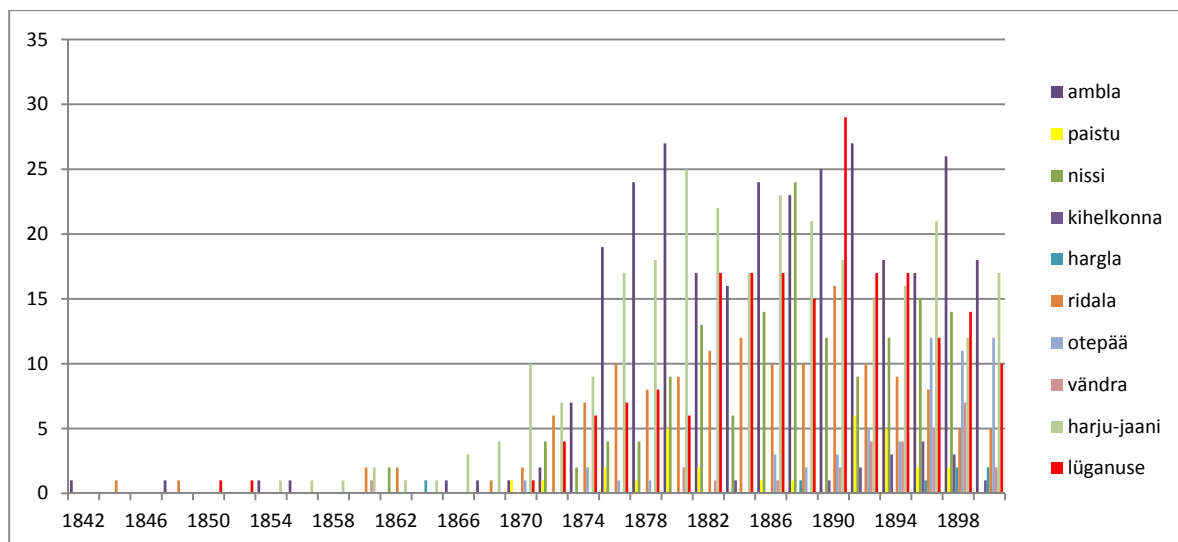
Kõikide aastate lõikes varieerusid aga eelisinimed igas kihelkonnas tunduvalt rohkem ning enamikus kihelkondade eelisinimede seast kadusid peale 1870-ndaid ära 1840. aasta populaarsemad nimed Mari, Ann, Liisu ja Leena. Erandiks olid Paistu kihelkond, kus Mari ja Ann olid esikolmikus kuni aastani 1890, Hargla, kus need nimed olid kolme eelistatuma seas kuni 1880-ndateni ning Ridala, kus nimed Liisu, Leena ja Mari domineerisid 1870-ndate keskpaigani.

Peale 1870-ndaid hakkasid esikolmiku nimesid sekka ilmuma nimesid Maria, Anna, Juuli, Tiina, Miina, Miili ja Maarja. Peale 1880-ndaid hakkasid üha enam domineerima nimesid Maria ja Juuli ning esikolmikusse lisandusid veel Pauliina, Olga, Emilie, Elviine, Alviine, Alma, Emma, Hermiine, Anete, Elisabeth. 1890-ndatel hakati mõnedes kihelkondades (Otepää, Hargla, Ambla) agaralt panema ka uusi ja vanu eestipäraseid nimesid nagu Salme (Otepää), Ell (Otepää), Linda (Hargla), Ida (Hargla), Kata (Vändra), Hilda (Ambla), Viuu (Kihelkonna).

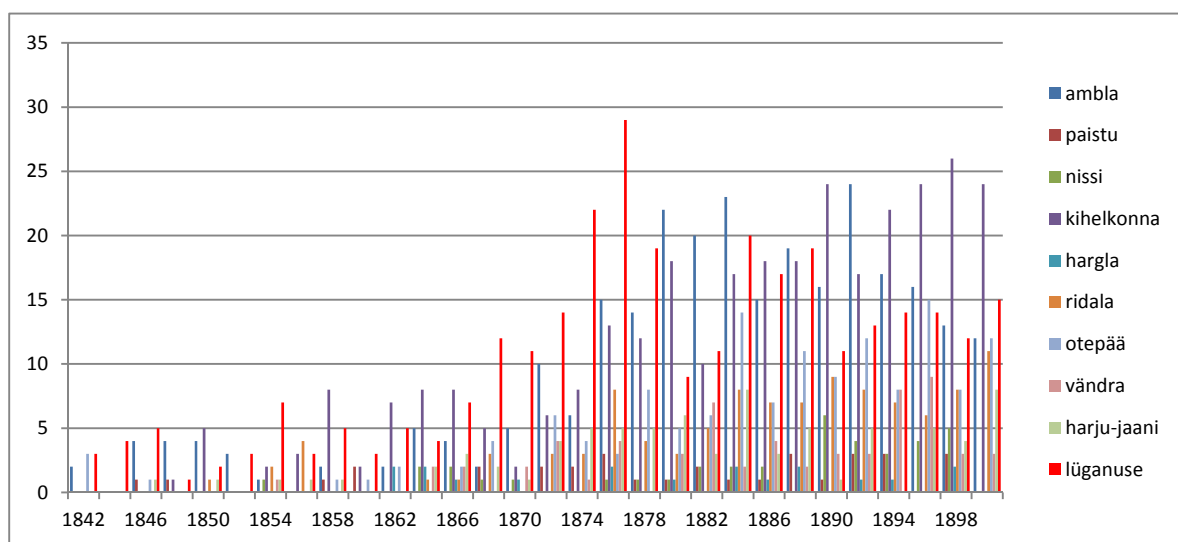
3.1.4. Poiste eelisinimed

Koondades kõik poisslaste nimesid igas uuritavas kihelkonnas aastatel 1842–1900 varieeruvad eelisinimed erinevalt tütarlaste omadest üsnagi palju. Kõigis kümnes kihelkonnas on kolme eelisinime seas domineeriv küll Jaan (oli esikolmikus kõigis kümnes kihelkonnas), kuid kokku on esikolmiku nimesid kümne kihelkonna peale kaksteist (Juhan, Jaan, Aleksander, Jüri, Johannes, Karl, Villem, Mihkel, August, Peeter, Ants, Kustav).

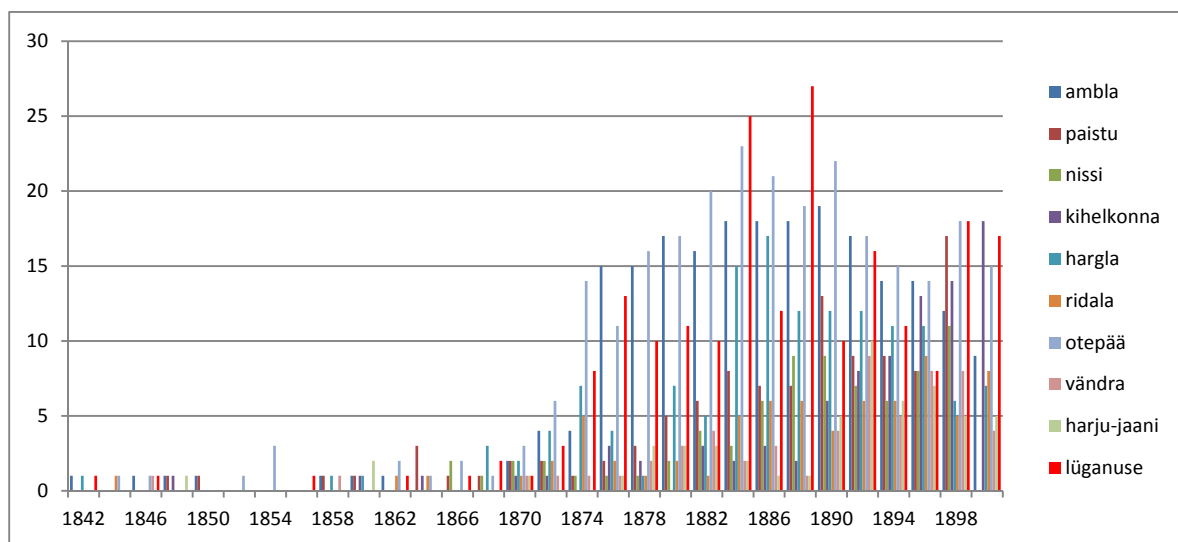
Nagu tütarlaste nimesid puhul, varieerusid ka poiste nimesid puhul kõikide aastate lõikes eelisinimed igas kihelkonnas tunduvalt rohkem. Aastani 1860 domineerisid kolme eelisinime seas peamiselt Jaan, Juhan, Jüri, Ants, Jaak (Paistu), Peeter (Otepää, Kihelkonna), Mihkel (Kihelkonna) ja Henno (Hargla). Kihelkonnas, Paistus ja Nissis püsisid samad nimesid esikolmikus kuni aastani 1880 ning Paistu kihelkonnas jäid Jaan, Juhan ja Ants domineerima kuni 1890-ndate lõpuni. Teistes kihelkondades hakkasid aga peale 1870-ndaid nende sekka ilmuma ka nimesid Jakob (Ambla), Kustav (Ridala), Karl (Vändra, Otepää), Villem (Ridala, Kusti (Hargla), Ado (Vändra) ja Anton (Harju-Jaani, Lüganuse). 1880-ndatest (mõnes kihelkonnas ka varem) tulid eelisinimesse August, Aleksander ja Johannes (joonis 15–17), mis hakkasid üha enam domineerima, eriti Kihelkonnas (Aleksander), Lüganusel (Aleksander), Ridalas (Aleksander, Johannes) ja Harju-Jaanis (Johannes). Kõige varasemalt oli Aleksander esikolmikus Lüganuse kihelkonnas (joonis 16), kus see hakkas domineerima juba aastast 1866 ning aastatel 1880–1898 olid Lüganusel esikolmikus ainult nimesid Aleksander, Johannes ja August. Johannes oli kõige varem populaarseimate nimesid seas Harju-Jaanis (joonis 15), kus see oli esikolmikus juba aastal 1868 ning kõige eelistatuim nimi 1874. aastast kuni 1898. aastani. Veel tulid 1870-ndatest ja 1880-ndatest kolme eelisinime hulka Voldemar (Vändra), Anton (Ridala, Vändra), Eduard (Harju-Jaani, Nissi, Ridala), Bernhard (Hargla), Villem ja Kustav, Rudolf (Ambla), Hugo (Hargla).

Joonis 15. Nime Johannes esinemisarv aastatel 1842–1900

Joonis 16. Nime Aleksander esinemisarv aastatel 1842–1900

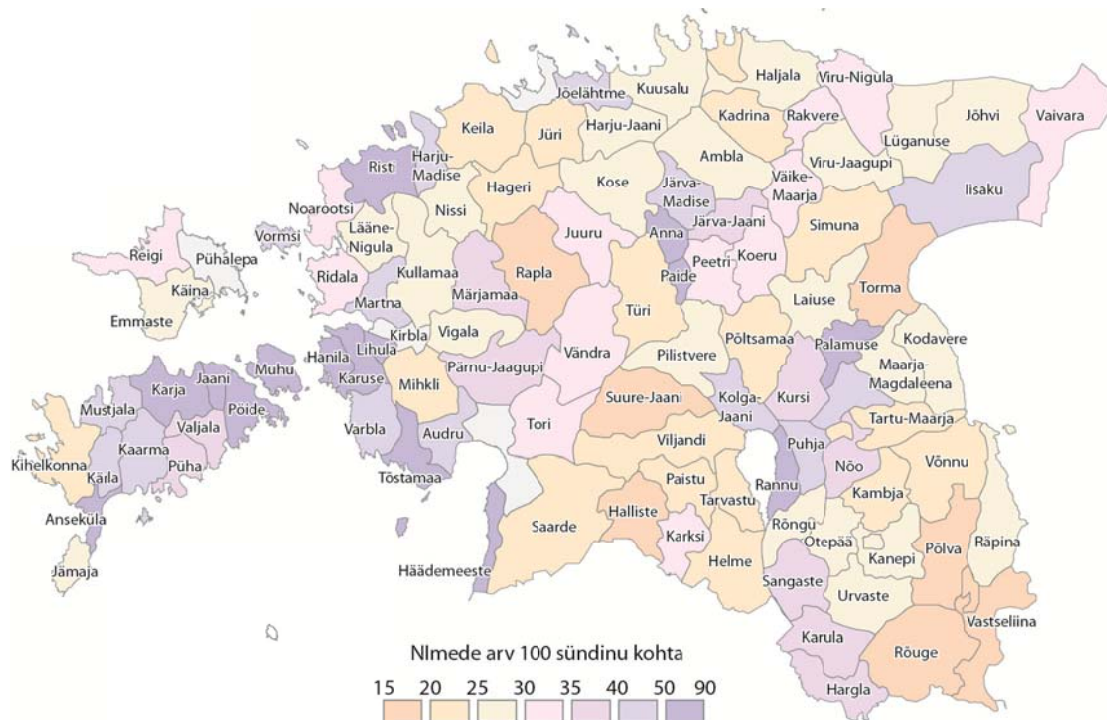
Joonis 17. Nime August esinemisarv aastatel 1842–1900

3.2. Eestlaste nimekasutus aastatel 1840 ja 1890

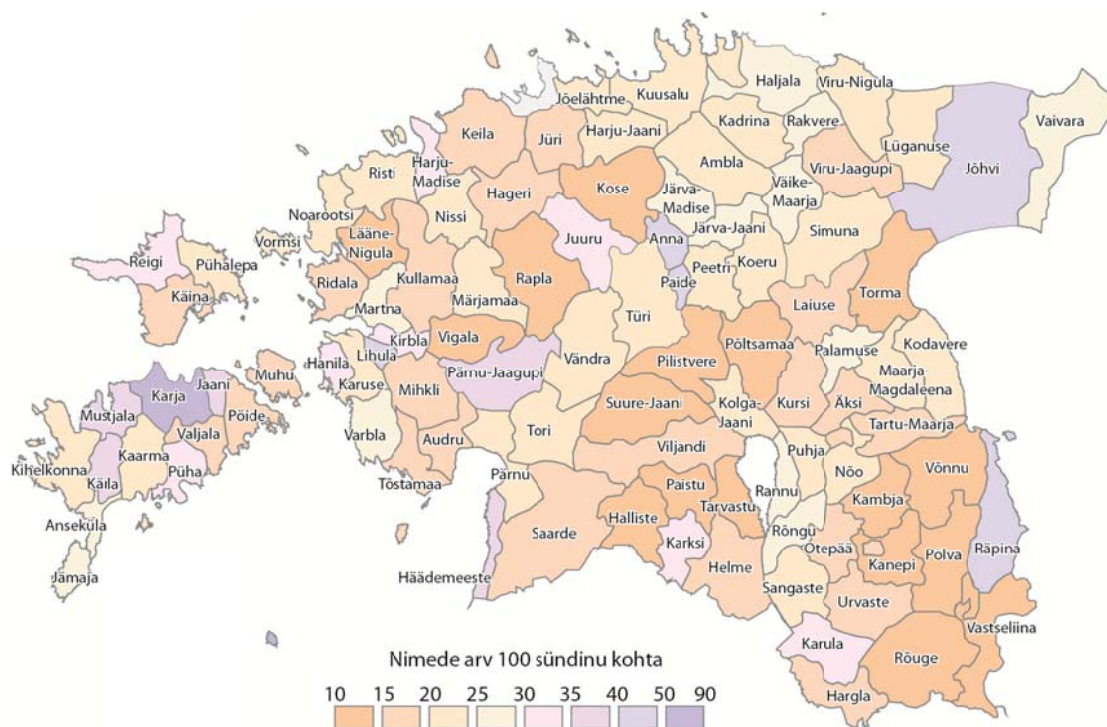
3.2.1. Nimede hulk

Kogutud andmete põhjal sündis 1890. aastal Eestimaale umbes 20 000 last (siia hulka ei ole arvestatud linnarahvast), see on veidi vähem kui 1840. aastal, kui sündinute arv oli umbes 21 000. Enne nimede koondamist oli erinevate nimekujude arv ligi 3000, millest 2600 olid mitmiknimed. Kui ühekordsete nimede puhul oli erinevaid eesnimesid sündinud laste kohta üsna kesiselt, siis mitmiknimede puhul oli pilt vastupidine, suhteliselt suur nimede hulk sündinud laste kohta, sest enamus nimekujud esinesid vaid ühe või paar korda. Võrreldes aastaga 1840 on mitmiknimede hulk märgatavalt kasvanud. Kui 1840. aastal oli mitmiknimesid umbes 500, moodustades poole nimede hulgast, siis 1890. aastal oli neid tervelt 2600, moodustades nimede hulgast tervelt 86 %. Mitmiknimede kandjateks said 1840. aastal kõigest kolm protsenti sündinutest, 1890. aastal juba 24 % sündinutest.

Peale koondamist ja mitmiknimede liitmist esimese nime järgi ühekordsetele jäi nimede hulk oluliselt väiksemaks, kuid ületas siiski märgatavalt 1840. aasta nimede arvu. Kui 1840. aastal oli erinevate nimede arv peale koondamist 285, siis 1890. aastal on neid juba peaaegu poole rohkem – 425. 1840. aastal oli kasutusel olevate mehenimede hulk võrreldes naistenimedega mõnevõrra suurem, 1890. aasta puhul oli sugudevaheline seis enam-vähem võrdne. 1840. aastal said 11 030 poissi oma nime 152 eesnime hulgast ning 10 153 sündinud tütarlast said oma nime 129 eesnime hulgast. 1890. aastal said 9922 poissi oma nime 208 eesnime hulgast ning 9172 sündinud tütarlast said oma nime 217 eesnime hulgast. Sama eesnime esines 1840. aastal umbes seitsekümmend neli ning aastal 1890 nelikümmend viis korda. Seega võib öelda, et kasutusel olevate nimede hulk suurenes peaaegu poole võrra.

Joonis 18. Nimede hulk saja inimese kohta kihelkonniti 1890. aastal

Joonis 19. Nimede hulk saja inimese kohta kihelkonniti 1840. aastal

Võrreldes nimede hulka kihelkonniti näeme, et 1890. aastal on kõige mitmekesisem pilt mitmes Saaremaa (Anseküla, Muhu, Karja, Põide, Jaani) ning Lääne-Eesti (Lihula, Tõstmaa, Hanila, Häädemeeste) ja mõnes Kesk-Eesti (Anna, Paide) kihelkonnas. Neis kihelkondades oli saja inimese kohta kasutusel üle viiekümne erineva nime (joonis 18) ning sama nime

esines neis kõigis alla kahe korra. 1840. aastal olid kõige nimeloovamad kihelkonnad Ruhnu, Kihnu, Räpina, Anna, Paide ja Lihula, kuid mitmekesine oli pilt ka mitmes Saaremaa (Mustjala, Jaani, Kärla) ja Lääne-Eesti (Häädemeeste, Kirbla, Hanila) kihelkonnas (joonis 19). Selliseid kihelkondi, kus üle poolte sündinutest said erineva nime oli 1840. aastal vaid kaks (Kihnu ja Ruhnu), mistõttu tuleb ka siit välja, et eestlaste nimevaramu muutus oluliselt 50. aastaga oluliselt mitmekesisemaks. Kõige kesisem nimelooming oli 1890. aastal Vastseliina, Põlva, Rõuge, Halliste, Suure-Jaani, Rapla ja Torma kihelkonnas, kus nimede hulk saja inimese kohta jäi alla kahekümne ning sama nime esines neis viis kuni kuus korda. Ka 1840. aastal olid Halliste, Vastseliina, Põlva, Rõuge ja Rapla ühed kõige nimevaesemad kihelkonnad, kuid siis jäi neis nimede hulk saja inimese kohta lausa alla kaheteistkümne. Alla kahekümne (saja inimese kohta) jäi nimede hulk 1840. aastal tervelt neljakümne kaheksas kihelkonnas ning sama nime esines neis viis kuni kümme korda.

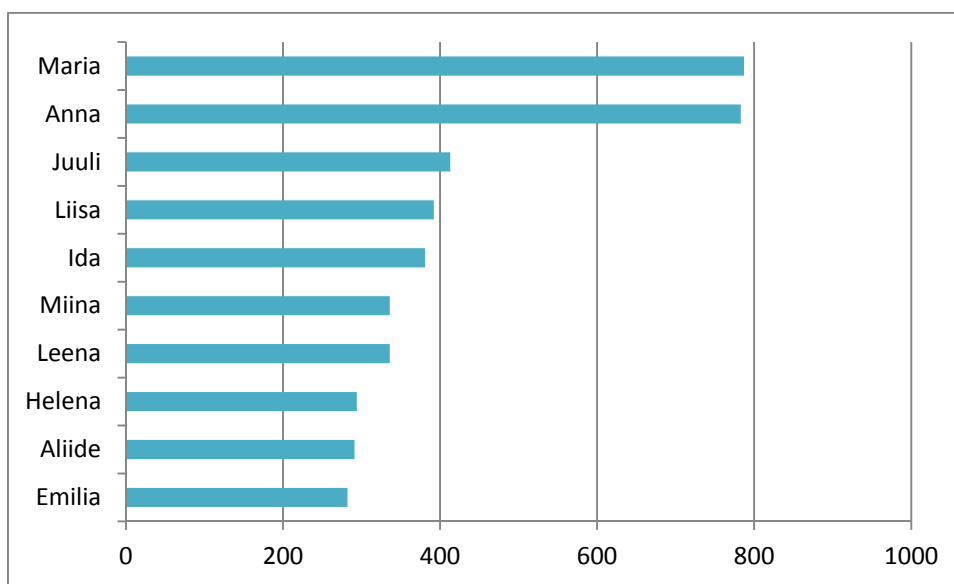
3.2.2. Eelisinimed. Tüdrukute eelisinimed

Aastal 1840 olid kolm kõige enim kasutatavamat tütarlapse nime Mari, Ann ja Liisu. Peaaegu pooled sündinud tüdrukutest (43%) said nime nende hulgast. 1890. aastal olid need nimed veel kasutusel, aga eelisinimed hulgast jäid nad välja. 1890. aastal olid populaarseimateks tütarlaste nimedeks hoopis Maria, Anna ja Juuli ning nende kandjaiks said pisut alla veerandi sündinud tüdrukutest (22%). Ka 1840. aastal olid Maria, Anna ja Juuli kasutusel, kuid nende kandjaiks said vaid seitse protsenti sündinud tütarlastest. Kõige levinuim neist oli 1840. aastal Anna, mis oli populaarsemate tütarlaste nimede hulgas viiendal kohal ja mille kandjaiks sai viis protsenti sündinud tüdrukutest. Maria sai nimeks 2%-le ning Juuli 0,2%-le 1840. aastal sündinud tütarlapsele. Nimi Mari oli 1840. aastal esikohal kolmekümne neljas kihelkonnas ning kolme kõige populaarsema nime hulgas oli ta lausa seitsmekümne kaheksas kihelkonnas. 1890. aastal oli nimi Maria esikohal kahekümne seitsmes ning esimese kolme seas neljakümne kaheksas kihelkonnas.

Joonis 20. Tütarlaste
 eelisinimed aastal 1890

Kihelkonniti varieerusid eelisinimed mõlemal aastal üsna palju (joonis 20). 1840. aastal oli 103 kihelkonna kohta tütarlaste eelisinimede hulgas seitseteist erinevat ning kolme populaarseima hulgas kolmkümmend kaks erinevat tüdruku nime. 1890. aastal oli 101 kihelkonna kohta tütarlaste eelisinimede hulgas kakskümmend kuus ning kolme populaarseima hulgas nelikümmend neli erinevat tüdruku nime. Kümne eelisnime hulka oli 1890. aastal 1840. aastaga võrreldes alles jäänud vaid kaks nime: Anna ja Leena (joonis 21). Kümne eelisnime hulgast olid ära kadunud nimed: Miina, Kai, Eeva, Kadri, Mai, Liisu, Ann ja Mari ning nende asemele olid tulnud nimed: Maria, Juuli, Liisa, Ida, Miina, Helena, Aliide, Emilia.

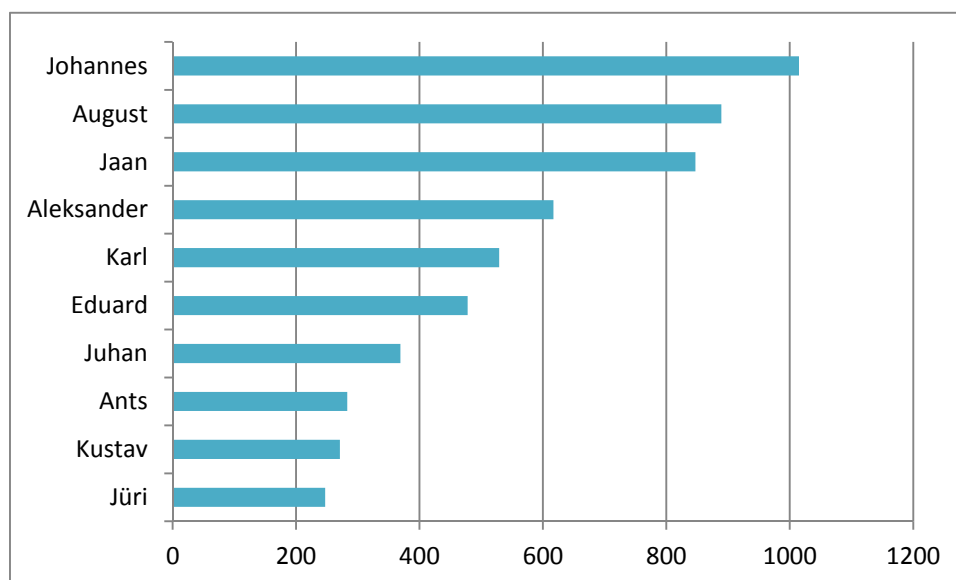

Joonis 21. Kümme kõige levinumat tütarlaste nime aastal 1890

3.2.3. Eelisinimed. Poiste eelisinimed

Aastal 1840 olid kolm kõige enam kasutatavat poisslaste nime Jaan, Juhan ja Jüri. Peaaegu kolmandik sündinud poistest (31,71%) said nime nende hulgast. 1890-ndaks aastaks oli nende nimede populaarsus oluliselt vähenenud, kuigi Jaan oli ka 1890. aastal kolme eelisnime hulgas ning Juhani ja Jüri leiab kümne eelisnime seast (joonis 23). 1890. aastal olid aga kõige populaarsemateks nimedeks Johannes, August ja Jaan (joonis 22) ning nende kandjaks said pisut üle veerandi sündinud poistest (2%). Nimi Jaan esines 1840. aastal 97-s kihelkonnas, kõige eelistatum nimi oli ta kolmekümne kuues ning kolme populaarsema hulgas oli Jaan 70-s kihelkonnas. 1890. aastal oli nimi Jaan küll kolme eelisnime hulgas, kuid tema osakaal teiste nimede hulgast oli märgatavalt vähenenud – kõige eelistatum oli nimi kahekümnes kihelkonnas ning kolme populaarseima hulgas oli Jaan neljakümne kaheksas

kihelkonnas ning Jaaniks ristiti kaheksa protsenti sündinud poistest. Nimed Johannes ja August olid 1840. aastal väga vähe levinud, nende kandjaiks sai vastavalt 10 ja 19 poisslast, mis on ainult 0,3% sündinud poistest. 1890. aastal oli nimi Johannes kõige eelistatum nimi kolmekümne kahes kihelkonnas ja kokku esines kolme eelisinime hulgas teda neljakümne seitsmes kihelkonnas ning Johanneseks ristiti kümme protsenti poistest. August oli kõige eelistatum neljateistkümnes kihelkonnas ja kokku esines teda kolme eelisinime hulgas viiskümmend korda ning Augustiks ristiti üheksa protsenti sündinud poistest. Üsna populaarseks nimeks 1890. aastal oli ka Aleksander, mille kandjaiks sai kuus protsenti sündinud poistest. 1840. aastal seevastu ristiti Aleksandriks vaid alla ühe protsenti sündinud poistest. Kümne eelisinime hulgast on võrreldes 1840. aastaga alles jäänud nimed: Jaan, Karl, Juhan, Jüri ja Ants (joonis 23). Kümne eelisinime hulgast on ära kadunud Kusta, Mart, Jakob, Peeter, Mihkel ning nende asemele on tulnud Johannes, August, Aleksander, Eduard, Kustav.

Joonis 22. Kümme kõige levinumat poisslaste nime aastal 1890

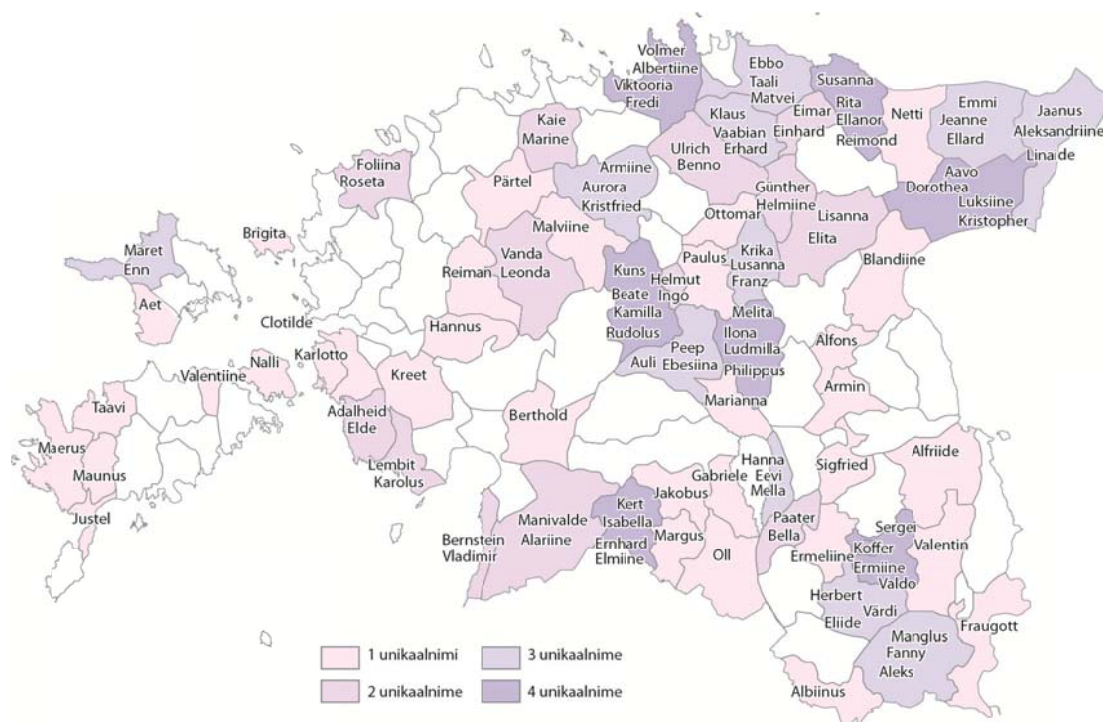

Joonis 23. Poisslaste
eelisnimed aastal 1890

3.2.4. Unikaalnimed

Unikaalnimed on nimed, mida esineb vaid ühel korral vaadeldaval perioodil ning tihti on neile iseloomulik suhteliselt suur osakaal kõigist kasutatud nimedest, kuid selliste nimede kandjate arv moodustab väikse osa vastava ajajärgu lastest (Hussar 1998). Arvestades unikaalnimede hulka ka kaksiknimed, siis moodustavadki viimased suurema osa ainulaadsetest nimedest, kuna nendega saab moodustada väga palju erinevaid nimede kombinatsioone.

1890. aastal esines 121 unikaalnime, mis on kaks korda rohkem kui 1840. aastal, kui oli kokku 59 unikaalnime. Saja kahekümne ühest umbes pooled olid tütarlaste ja pooled poisslaste nimed¹. Kui 1840. aastal esines unikaalnimesid kõige enam Tartumaa kihelkondades (Kodavere–1, Otepää–2, Rannu–3, Rõngu–4, Sangaste–1, Võnnu–2), siis 1890. aastal oli neid kõige rohkem Virumaal, kus esines lausa kolmkümmend kaheksa unikaalnime. Teistes maakondades oli neid tunduvalt vähem – Harjumaal 14, Järva-, Lääne- ja Võrumaal 13, Viljandimaal 12, Tartu- ja Pärnumaal 11 ning Saaremaal 5 (joonis 24).

Joonis 24. Unikaalnimed 1890. aastal

1840. aastal oli unikaalnimedel puhul enamasti tegemist võõrapäraste nimedega (Cäsilie, Aleksei, Leonhard, Malviine, Mathilde, Meinhard, Sarlotta, Kornelius jne), kuid 1890. aastal oli nende näol pigem tegemist võõrapäraste nimede uute lühendatud ja mugandatud vormidega (Vaabian, Fredi, Volmer, Leonda, Fanny, Foliina, Roseta, Benno, Krika, Franz

¹ Iga nime kohta ei saa päris kindlalt väita, kas tegu oli tütarlapse või poisslapse nimega.

jne). Samas esines ka võõrapäraseid põhinimesid (Adalheid, Isabella, Ermeliine, Philippus, Gabriele, Ludmilla, Dorothea, Luksiine, Kristopher, Aleksandriine jne) ning juba tuntud laennimesid (Kaie, Marine, Aet, Kreet, Kert, Taavi, Eevi, Peep, Ebbo, Jaanus, Rita jne). Mitmed neist laennimedest olid 1840. aastal üsna levinud. Näiteks Ebbo oli levinud Tartumaa ja Võrumaa kihelkondades, Peep Viljandimaa kihelkondades ning Aet Hiiumaal. Unikaalnimed seas esines ka muistset päritolu nimesid. Näiteks Manivald ja Lembit, mis olid tuntud Hendriku Liivimaa kroonika järgi ning Hannus, mis on ilmselt tuletatud muistsest Ihannusest. Ulrich, Günther, Manglus ja Kuns on muinasgermaani ning Ingo muinasskandinaavia päritolu. (Rajandi 2007)

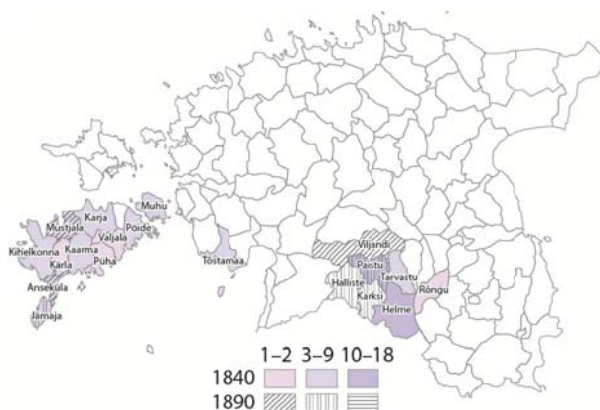
Mõned nimed olid unikaalnimedeks nii 1840. kui ka 1890. aastal. Näiteks Justel oli unikaalnimeks mõlemal juhul Sõrve poolsaare kihelkondades (1840–Jämaja, 1890–Anseküla). Nimi Ermeliine oli kasutusel 1840. aastal Saaremaal Kaarma kihelkonnas, kuid 1890. aastal hoopis Tartumaal Otepää kihelkonnas. Nimi Marianne oli 1840. aastal unikaalnimeks Pilistveres ning 1890. aastal viimase naaberkihelkonnas Kolga-Jaanis.

3.4.5. Regionaalsed nimed. Tütarlaste nimed

Mõlema aasta andmete põhjal võib piirkondlike tütarlaste nimedena välja tuua nimed: Ingel, Viuu, Riste, Reet, Riina, Lotta ja Kai.

Tütarlaste regionaalsetest nimedest on säilinud nimi Ingel, mida nii 1840. aastal kui ka 1890. aastal anti nimeks vaid Hiiumaa ja Saaremaal. 1840. aastal kohtas Ingeli nime kokku kaheteistkümmes kihelkonnas (Valjala, Püha, Põide, Mustjala, Kärla, Karja, Kaarma, Pühalepa, Reigi, Käina, Muhu ja Kihnu) kaheksakümmend seitse korda (joonis 25). Kõige suurem oli Ingeli osakaal Muhu saarel, kus seda eelistas pisut üle kolmandiku lastevanematest. Sellele järgnevad Hiiumaa kihelkonnad Reigi ja Käina, kus ristiti Ingliks pea viiendik tütarlastest. 1890. aastal kohtas Ingeli nime vaid viies kihelkonnas (Emmaste, Püha, Mustjala, Muhu ja Käina) ning ka nime arvukus oli märgatavalt vähenenud – kokku sai Ingel nimeks kaheksateistkümmele 1890. aastal sündinud tütarlapsele. Suurim oli Ingeli osakaal Emmaste kihelkonnas, kus nimi oli kasutusel üheksal korral ning selle kandjaiks sai viisteist protsenti sündinud tütarlastest.

Mulgimaal ja Saaremaal oli kasutusel nimi Reet (joonis 27). Nime esines 1890. aastal enim Hallistes, kus selle kandjaiks sai viis protsenti tütarlastest. Veel anti nime Viljandimaal Paistu(4), Karksi(3) ja Viljandi(1) ning Saaremaal Jämaja(5), Anseküla(2) ja Mustjala(1) kihelkonnas. 1840. aastal esines nime tunduvalt rohkem kui 1890. aastal, kuid ikkagi põhiliselt Saaremaa (Jämaja-9, Kaarma-9, Karja-9, Anseküla-8, Kihelkonna-7, Muhu-5, Mustjala-5, Põide-3, Kärla-2, Valjala-2, Püha-1) ja Mulgimaa kihelkondades (Helme-18, Tarvastu-6, Paistu-17). Veel esines 1840. aastal nime Kihnu(2), Tõstamaa(6) ning Rõngu(1) kihelkonnas. Aegrea andmetes esineb nimi Reet peamiselt Kihelkonnas (43) ning kahel korral ka Otepää kihelkonnas.

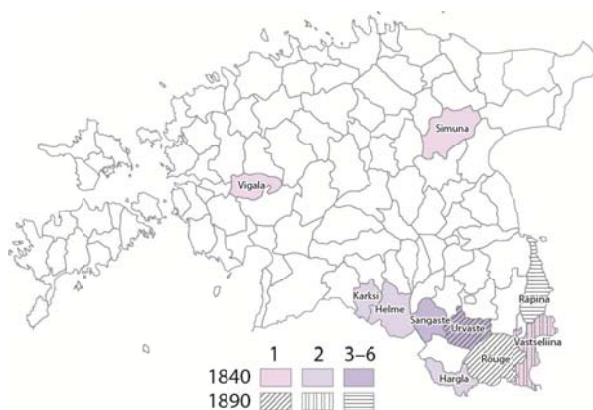
Joonis 27. Nimi Reet Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aasta

Pärnumaa nimeks võib mõlema aasta andmete põhjal lugeda nime Riina (joonis 28). 1840. aastal esines nime palju Pärnu-Jaagupis(17), kus nimi oli ka kolme eelisinime hulgas ja Audru(15) kihelkonnas. Veel anti Riina nimeks Tõstamaa(7), Pärnu(5), Varbla(1) ja Häädemeeste(4) kihelkonnas. Peale Pärnumaa esines nime veel naabermaakonnas Viljandimaal Suure-Jaanis(1), Kolga-Jaanis(2) ja Helmes(10) ning üks Riina ristiti ka Saaremaal Kärla kihelkonnas. 1890. aastal esines nime tunduvalt vähem, kuid nime kasutus jäi endiselt samadesse piirkondadesse – Pärnu-Jaagupi(3), Audru(2), Vigala(1) ja Helme(1) ning ka aegrea andmete põhjal pandi 1840–1900 aastatel nime vaid Vändras(5).

Joonis 28. Nimi Riina Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Kagu-Eestis oli 1890. aastal kasutusel nimi Lotte, mida esines Rāpnas(3), Vastseliinas(2), Rõuges(1) ja Urvastes(1). Ka 1840. aastal esines seda enim Lõuna-Eesti kihelkondades Urvastes(5), Sangastes(6), Karksis(2), Harglas(2), Helmes(2) ja Vastseliinas(1), kuid samas pandi nime ka Vigala(1) ja Simuna(1) kihelkonnas (joonis 29). Lotte põhinine Charlottet esines 1890. aastal samuti peamiselt Lõuna-Eesti kihelkondades Vastseliinas(5), Rāpnas(2), Harglas(1), Põlvas(1), Hallistes(1) ning ühel korral pandi nime ka Järva-Madise kihelkonnas.

Joonis 29. Nimi Lotte Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Katharinast tuletatud laennime Kai esinamus jäi 1890. aastal naaberkihelkondadesse Raplasse(3), Vigalasse(2) ja Pärnu-Jaagupisse(2). Ühel korral esines nime ka Pilistvere kihelkonnas ning nime teisendit Kaie pandi ühel korral Türi kihelkonnas. 1840. aastal oli nimi laialdaselt kasutusel, kuid koondus siiski Põhja-ja Kesk-Eestisse (joonis 30). Aegrea andmete põhjal oli nimi uuritavatest kihelkondadest kasutusel Ambblas, Harju-Jaanis, Nissis, Lüganusel ja Vändras.

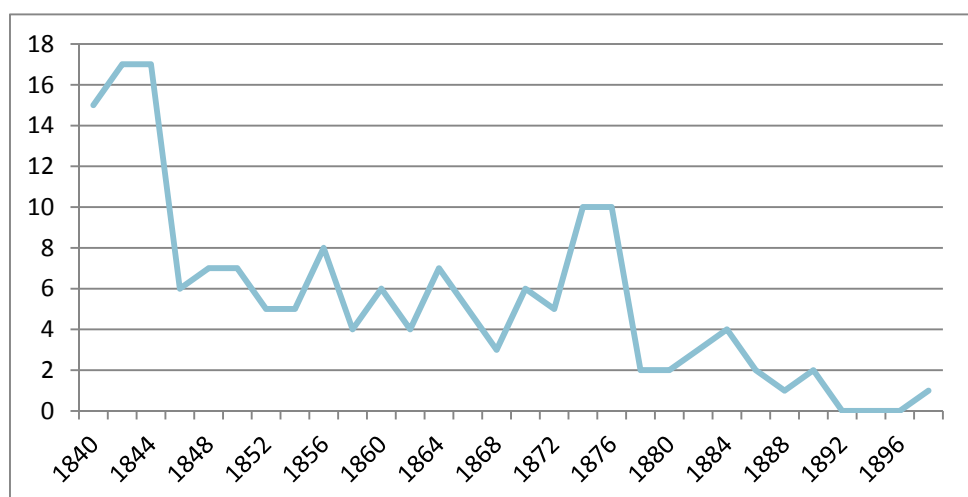
Roosi

Minni

Joonis 31. Nimed Roosi ja Minni Eesti kihelkondades 1890. aastal

47

nimevaramust, kuigi oli varasematel aastatel seal üsna levinud (joonis 32).

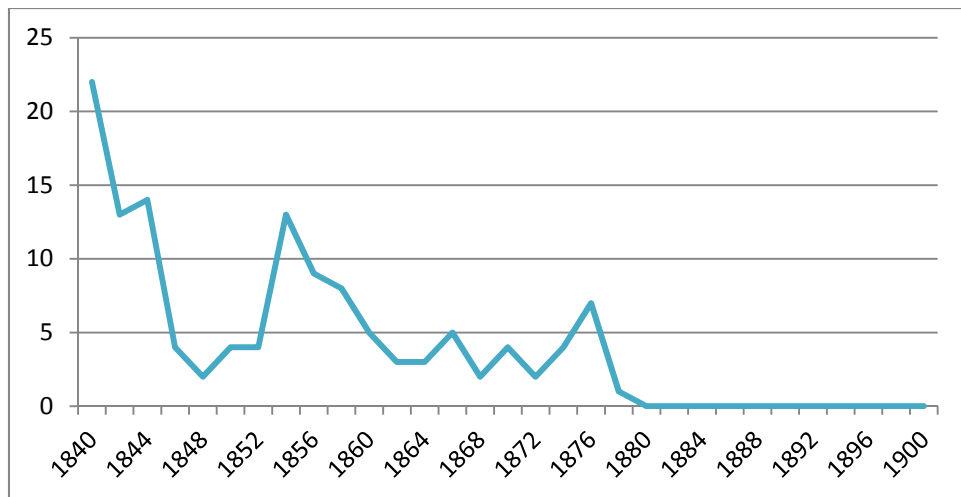

Joonis 32. Nimi Epp Paistu kihelkonnas aastatel 1840–1900

Gertrud oli 1840. aastal Vormsi nimi, kus selle kandjaiks sai kolmandik (28%) sündinud tüdrukutest. 1890. aastal said samuti neljandik (25 %) Vormsil sündinud tütarlastest nimeks Gertrud, kuid nimi oli kasutusel ka Võnnus, Vaivaras ja Järva-Jaanis, kõigis ühel korral.

Kreeka nimest Agnetha tulenevat lühendit Aet'i võis 1840. aasta järgi pidada Hiiumaa nimeks. Kokku esines seda 1840. aastal kaksteist korda, Reigis sai omale Aet nimeks pea neljandik (23%) ning Käinas viis protsenti sündinud tüdrukutest. 1890. aastal on aga Aet unikaalnimede hulgas, sest nimi esines vaid ühel korral aastas, kuid endiselt Hiiumaal Emmaste kihelkonnas.

1840. aastal oli Eesti lõunatipu ümbruses Mõniste piirkonnas levinud nimi Hip, mida anti nimeks lausa 20 %-le Hargla kihelkonnas sündinud tüdrukutele. 1890. aastal ei sündinud aga ühtegi Hippõ nimelist tütarlast. Ka aegrea andmetest selgub, et nimi oli väga levinud 1840 ja ilmselt ka varem, kuid peale seda hakkas tema populaarsus langema, kuigi väikene tõus oli veel 1850-ndatel (joonis 33).

Joonis 33. Nimi Hip Hargla kihelkonnas aastatel 1840–1890

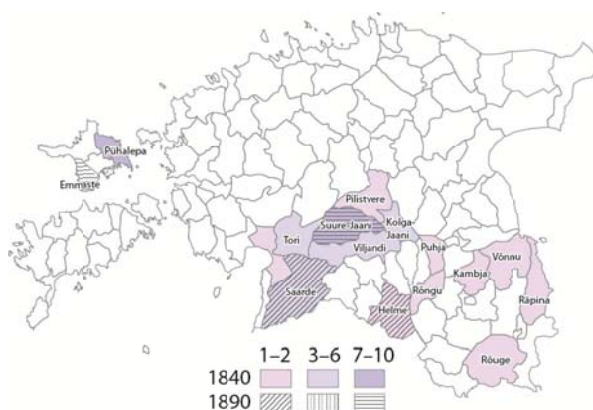
1890. aasta kirikuraamatutest ei leidnud enam nime He(ä)ddi, mis oli 1840. aastal levinud samuti ainult Saaremaal. Nimi Els, mis 1840. aastal oli üsna levinud ja eriti Mulgimaal, on 1890. aastal kasutusel vaid kaks korda Halliste kihelkonnas.

3.4.6. Regionaalsed nimed. Poiste nimed

Mõlema aasta andmete põhjal võib piirkondlike poisslaste nimedena välja tuua nimed: Peet, Laas, Jaak, Reedik ja Preedik, Tõnu, Vidrik, Saamuel, Rido, Märt ja Henn.

Nimed Peet ja Peedo olid mõlemal aastal levinud enamasti Lõuna-Eesti kihelkondades (joonis 34). 1840. aastal anti kõige enam Peet nimeks Suure-Jaani (10) ja Pühalepa (10) kihelkonna lastele, vastavalt viiele ja neljateistkümnele protsendile sündinud poistest. Mõnevõrra vähem kohtas nime Peet murdelist teisendit Peedo. Kokku kasutati nime kaheksas Liivimaa kihelkonnas (Rõuge, Räpina, Sangaste, Võnnu, Puhja, Kolga-Jaani, Kambja, Helme) kaksteist korda. Üsna palju anti Peedo't nimeks Kolga-Jaanis ja Toris, kus selle kandjaks sai neli poissi. Nime esines veel Pärnus(2), Viljandi(3), Saares (3) ja Pilistveres(2) ning Rõngus anti ühele poisile nimeks Petto, mida võib samuti pidada Peedo murdeliseks vormiks. 1890. aastal oli nimi Peet endiselt levinud Hiiumaal, kuid seekord Emmaste kihelkonnas, kus selle kandjaiks sai kaheksa poissi, mis on 11% sündinud poistest. Ka Suure-Jaani kihelkonnas oli nimi Peet endiselt üsna populaarne, seal ristiti nimega seitse poissi. Kahel korral oli nimi kasutusel ka Helmes ning ühel korral Saarde kihelkonnas. Peedo ja Peet'i põhinimi Peeter oli samuti kõige enam levinud Lõuna-Eestis, vaid kaheksateist Peetrit kaheksa kolmeteistkümnest sündis Põhja-Eesti kihelkondades. Samas aegrea andmete põhjal esines

nimi kõigis uuritavates kihelkondades ning üsna mitmel aastal.

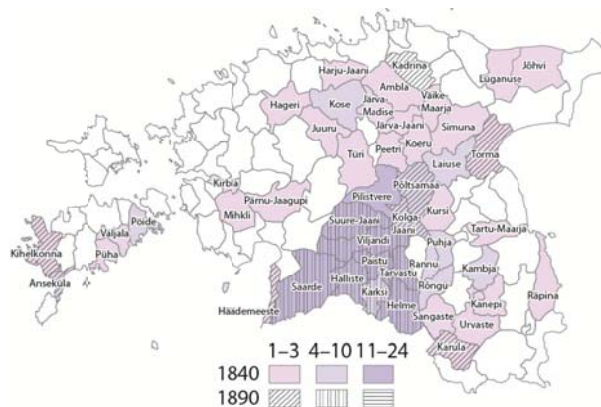
Joonis 34. Nimed Peet ja Peedo Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. Aastal

Nime Laas, mis 1840. aastal esines mitmes Saaremaa ja Hiiumaa kihelkonnas, leiab ka 1890. aastal samast piirkonnast (joonis 35). Samas on nime hulk oluliselt vähenenud. Kui 1840. aastal pandi Laas nimeks kümnele saare poisile (Pühalepa-2, Mustjala-2, Muhu-2, Karja-2, Kärila-1, Kihelkonna-1), siis 1890. aastal ristiti nimega vaid kaks Jämaja kihelkonna poissi.

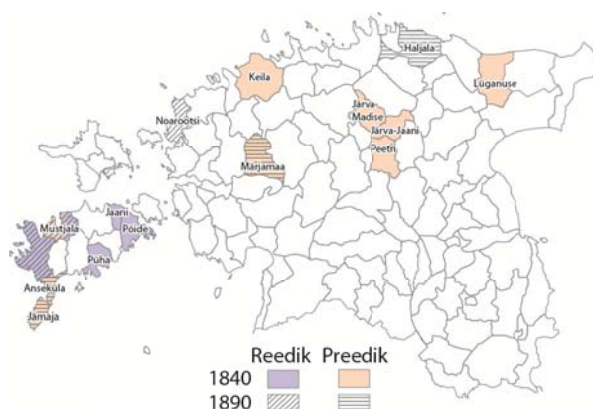
Joonis 35. Nimi Laas Hiiu-ja Saaremaa kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Mõlema aasta puhul on Viljandi- ja Mulgimaa nimeks Jaak, mille suurem koondumine jäi just sinna piirkonda (joonis 36).

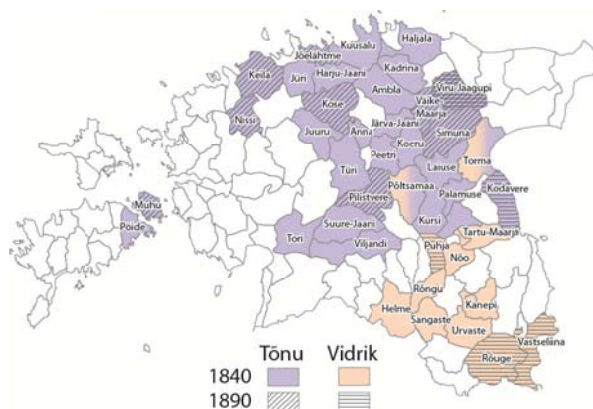
Joonis 36. Nimi Jaak Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. Aastal

Veel võib 1890. aasta ja 1840. aasta andmete põhjal piirkondlikeks nimedeks lugeda Reedikut, mida mõlemal aastal anti nimeks peamiselt Saaremaa kihelkondades (joonis 37). 1840. aastal esines nime kokku üheksal korral viies kihelkonnas (Püha-2, Põide-1, Mustjala-1, Kihelkonna-4, Jaani-1) ning 1890. aastal esines nime kokku kolmel korral kolmes kihelkonnas (Mustjala, Kihelkonna, Noarootsi). Reediku teisend Preedik oli mõlemal aastal levinud mitmes Saaremaa ning ka Läänemaa, Harjumaa, Järvamaa ja Virumaa kihelkonna, mistõttu on alust nimetada seda Põhja-Eesti nimeks (joonis 37).

Joonis 37. Nimed Reedik ja Preedik Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

1890. aasta andmete põhjal võib Põhja-Eesti nimeks lugeda Tõnu (joonis 38). 1840. aastal oli Tõnu samuti laialt levinud peamiselt Põhja- ja Kesk-Eestis. 1890. aastal esines nime Tõnu üheksas kihelkonnas (Väike-Maarja, Viru-Jaagupi, Simuna, Pilistvere, Nissi, Muhu, Kose, Keila, Jõelähtme) kokku üksteist korda.

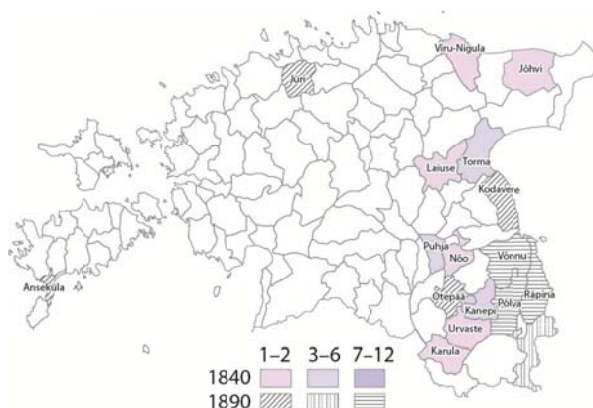
Joonis 38. Nimed Tõnu ja Vidrik Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Lõuna-Eesti nimeks võib mõlema aasta põhjal pidada Vidrikut (joonis 38). 1890. aastal oli nimi kõige enam kasutusel Rõuge kihelkonnas, kus nimega ristiti 19 last, ehk kuus protsenti sündinud poistest. Veel esines nime Vastseliinas(4), Kambjas(1), Kodaveres(1), Puhjas(1), Viru-Jaagupis(1). 1840. aastal oli nimi palju enam levinud, kuid siiski suuremalt osalt Lõuna-Eestis. Enim anti 1840. aastal nime Rõngu(7) ja Rõuge(5) kihelkonnas ning mõnevõrra vähem Sangaste(4), Nõo(3), Torma(3), Urvaste(2), Puhja(2), Vastseliina(1), Tartu-Maarja(1), Põltsamaa(1), Kanepi(1), Helme(1), Kambja(1) ja Maarja-Magdaleena(1) kihelkonnas.

Kõikidest 1890. aastal sündinud Taanielitest 90% elas Kagu-Eesti kihelkondades Vastseliinas, Põlvas või Räpinas, kus kõigis esines Taanieli nime neljal korral. Ühel korral esines nime ka Põltsamaa ja Iisaku kihelkonnas. Vastseliinas oli Taanieli nimi levinud ka 1840. aastal, kui sellega ristiti kaksteist last ehk seitse protsenti sündinud poistest. Nimi oli väga levinud ka Rõuges, kus selle kandjaiks sai samuti seitse protsenti sündinud poistest. Veel kohtas 1840. aastal nime Kambja(4), Kanepi(3), Võnnu(3), Puhja(3), Tarvastu(2), Rõngu(2), Otepää(1), Kursi(1), Häädemeeste(1), Helme(1) ja Jõhvi(1) kihelkonnas. Nime lühemat vormi Tanelit anti 1890. aastal nimeks Virumaal Vaivara(4), Haljala(2), Iisaku(1) ja Jõhvi(1) kihelkonnas, 1840. aastal aga ei ristitud Taneliks ühtki poissi.

Lõuna-Eesti nimedest võiks veel välja tuua nime Saamuel, mida esines mõneti ka mujal Eestis, kuid mille levik mõlemal aastal koondus siiski peamiselt Tartumaa ja Võrumaa kihelkondadesse (joonis 39). 1840. aastal oli nimi kasutusel Tartumaa kihelkondades Tormas(5), Puhjas(3), Nõos(2), Laiusel(1) ja Võrumaa kihelkondades Karulas(1), Kanepis(3), Urvastes(2) ning Virumaa kihelkondades Viru-Nigulas(1) ja Jõhvis(1). 1890. aastal esines nime Tartumaal Võnnu(12), Kodavere(2) ja Otepää(1) kihelkonnas, Võrumaal Vastseliina(3), Räpina(7) ja Põlva(7) kihelkonnas ning Harjumaal Jüri(1) ja Saaremaal Anseküla(1) kihelkonnas. Ka aegrea andmete põhjal oli nimi kõige enam levinud Otepää kihelkonnas, kus

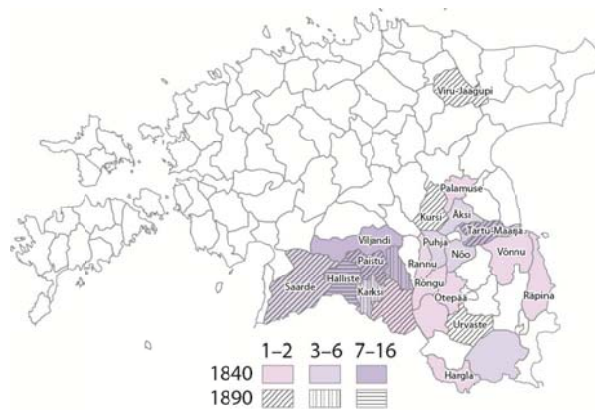
nimi oli kasutusel peaaegu igal aastal ning kokku ristiti 16 Saamueli. Nime esines aegrea andmetes ka Amblas, Nissis ja Lüganusel, aga kõigis vaid ühel korral.

Joonis 39. Nimi Saamuel Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Saaremaa nimeks on mõlema aasta andmete põhjal ka Rido või Riidu, mida 1840. aastal pandi nimeks Kärkla(2) ja Pühas (1) ning 1890. aastal Kärklas(2), Pühas(3), Valjalas(3) ja Kaarmas(1).

Nimi Märt on mõlemal aastal olnud kasutusel põhiliselt Liivimaa kihelkondades (joonis 40). 1840. aastal esines nime Tartumaal kaheteistkümnes kihelkonnas (Äksi, Võnnu, Tartu-Maarja, Sangaste, Rõngu, Rannu, Puhja, Nõo, Kursi, Kambja) kokku kolmkümmend kaks korda, Võrumaal viies kihelkonnas (Urvaste, Rõuge, Karula, Hargla, Räpina) kokku üksteist korda ning Viljandimaal neljas kihelkonnas (Viljandi, Tarvastu, Paistu, Helme) kokku kakskümmend üheksa korda ning Pärnumaal kolmes kihelkonnas (Saarde, Karksi, Halliste) kokku kahekümne kolmel korral. 1890. aastal oli nimi kõige levinum Hallistes, Tarvastus ja Karksis ja Paistus kuid nime kohtas ka Helme, Urvaste, Tartu-Maarja, Kursi ja Viru-Jaagupi kihelkonnas. Aegrea andmete põhjal on Märt kõige enam levinud Paistu kihelkonnas, kus aastatel 1842–1900 sündis 132 Märti, ühel korral oli nende aastate jooksul nimi kasutusel ka Harglas ja Harju-Jaanis.

Joonis 40. Nimi Märt Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

1840. aastal Lõuna-Eestis laialdaselt levinud nimi Henn oli 1890. aastaks kõvasti oma populaarsust kaotanud ning selle leviala oli vähenenud ainult Mulgimaale, kus seda kohtas Karksi(3), Paistu(1), Halliste(1) ja naaberkihelkonnas Saardes(1) (joonis 41). Kõrvutades siia ka aegrea andmed tuleb välja, et nimi oli kuni 1880-ndateni üsna levinud ka Hargla kihelkonnas.

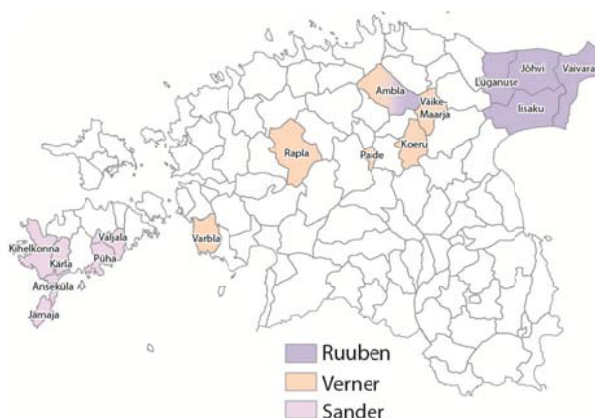

Joonis 41. Nimi Henn Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Nimed, mida 1840. aastal ei kasutatud, kuid mida 1890. aasta andmete põhjal võib pidada teatud piirkondadele iseloomulikeks olid Ruuben Verner ja Sander.

1890. aasta andmete põhjal võib Põhja-Eesti nimeks lugeda veel Ruubeni (joonis 42). Ruubenit ei pandud 1840. aastal kordagi, kuid 1890. aastal esines Ruubenit viies kihelkonnas (Ambla, Vaivara, Lüganuse, Jõhvi, Iisaku) kokku kolmteist korda. Samas selgub aegrea andmetest, et Amblas pandi Ruubenit nimeks uuritava aja jooksul vaid 1890. aastal ja siis lausa neli korda, kuid näiteks Lüganusel hakkas nimi levima 1870-ndatel ning seda kasutati ka edaspidi üsna palju. Ülejäänud kaheksas kihelkonnas Ruubeni nime (Paistu, Nissi, Kihelkonna, Hargla, Ridala, Otepää, Vändra, Harju-Jaani) uuritavas andmestikus ei esinenud. Ka nimi Verner, mida 1840. aastal ühelegi poisile nimeks ei pandud, oli 1890. aastal kasutusel

kuues Põhja-Eesti kihelkonnas (Väike-Maarja, Paide, Ambla, Rapla, Koeru, Varbla) kõigis üks kord. Aleksandri lühendnimi Sander oli 1840. aastal üsna vähe levinud, esinedes kokku neljal korral kolmes kihelkonnas (Võnnu, Puhja, Ambla), ning samuti ei olnud nime puhul märgata mingit piirkondlikku koondumist. Seevastu 1890. aastal on Sander selgelt Saaremaa nimi, esinedes seal kokku kakskümmend korda seitsmes kihelkonnas (Valjala-1, Püha-8, Põide-2, Kärla-4, Kihelkonnas-3, Jämaja-1, Anseküla-1).

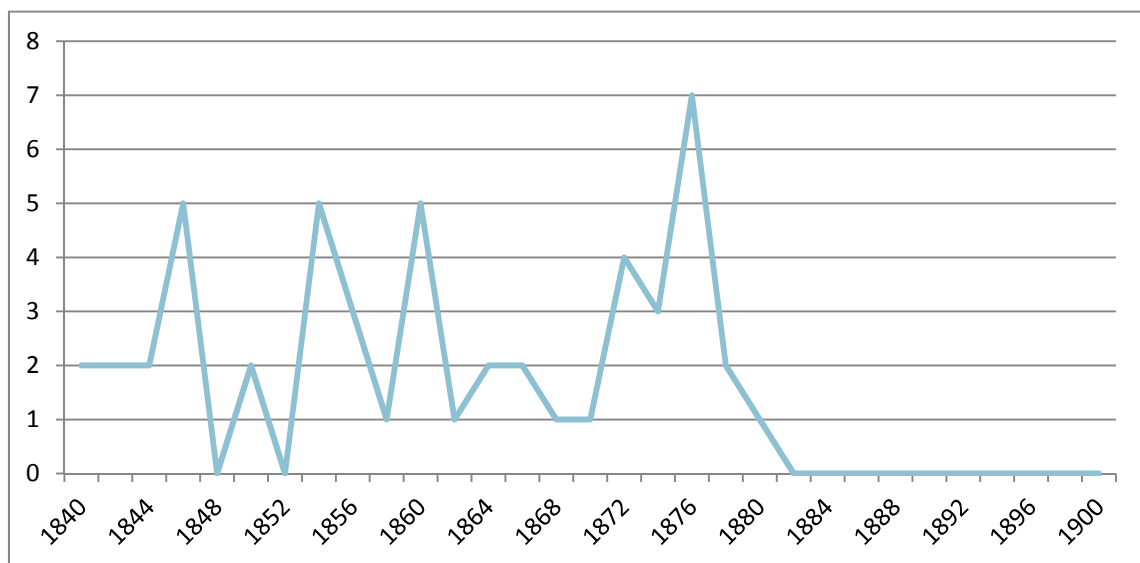
Joonis 42. Nimed Ruuben, Verner ja Sander Eesti kihelkondades 1840. ja 1890. aastal

Nimed, mida 1840. aasta andmete põhjal sai seostada teatud piirkondadega, kuid, mida 1890. aasta andmestikus esines vaid paar korda või üldse mitte olid Margus ja Markus ning Pearo. Kui 1840. aastal olid Lõuna-Eestis ka üsna levinud nimed Margus ja Markus, siis 1890. aastal oli kasutusel ainult nimi Margus ning ainult ühel korral aastal jooksul, seega oli see 1890. aastal unikaalnimi. Siiski pandi ka 1890. aastal Margus nimeks Lõuna-Eesti Karksi kihelkonna poisile. Aastatel 1842–1900 esines uuritavatest kihelkondadest nimi Margus Paistu kihelkonnas, kus seda esines seitseteist korda, ning Otepääl, kus nime pandi üks kord. 1840. aastal oli Põhja-Eestis levinud nimi Pearo, mida anti nimeks Vigala ja Koeru kihelkonnas, mõlemas umbes viiele protsendile sündinud poistele, ning veidi vähem Ambla, Kadrina, Peetri, Simuna ja Väike-Maarja kihelkonnas. 1890. aastal ei ristitud aga Pearoks ühtegi poisslast, kuid Ambla kihelkonna aegrea andmete põhjal kasutati Pearo nime kuni 1860-ndateni ning sealt edasi hakkas nimi vaikselt nimevaramust ära kaduma.

Nimed, mida 1840. aasta andmetes esines küll vähe, kuid ainult Lõuna-Eestis ning mida 1890. aasta andmetes ei kohanud, olid Juk, Vido, Zölestin, Tohver, Prenz, Mango, Kaabriel, Toots ja Mehka.

Mehka oli nagu ka Hip Mõniste piirkonna nimi, esinedes peamiselt Hargla kihelkonnas.

Aegrea andmete põhjal oli Mehka nimi vahelduva eduga Harglas kasutusel kuni aastani 1882 (joonis 43).

Joonis 43. Nimi Mehka Hargla kihelkonnas aastatel 1840–1900

Nimed, mis seostusid Põhja-Eestiga, kuid mida 1890. aasta andmestikus ei ole, on Päärn ja Vaabo. Albert on nimi, mis seostus 1840. aasta andmete põhjal Lõuna-Eestiga, kuid on 1890. aasta andmestiku põhjal levinud üle Eesti.

4. Arutelu

4.1. Eestlaste nimekasutuse muutumine 1840–1900

Töö üheks eesmärgiks oli uurida, millal hakkas eestlaste nimekasutus muutuma ning vaadata, kus toimusid muutused kõige varem ja sealjuures seostada seda ühiskonna moderniseerumisega (talude päriksostmine, ajakirjanduse levik, Aleksandrikooli liikumine). Võiks ju arvata, et seoses rahvusliku ärkamisega hakkasid esile kerkima ka eestipäraseid nimesid, kuid tegelikult oli esialgu tendents vastupidine – nimesid pikenesid ja muutusid võõrapäraseks. Seda ilmselt seetõttu, et rahvuslik ärkamine oli alles alanud ning inimesed polnud ka päris täpselt aru saanud, mida sellega taotletakse. Antud uurimuse tulemused näitasid, et eestlaste nimesid hakkasid oluliselt pikeneda aastatel 1870–1888 ning kõige varasemalt toimus see uuritavatest kihelkondadest Väandras, Otepääl ja Harju-Jaanis. Muutusi eesnimedes võib põhjendada sellega, et oldi tüdinenud senisest kesise nimevalikust ning otsiti midagi uut ja teistsugust ning oma rolli mängisid ka ühiskonnas aset leidvad moderniseerumise protsessid. Endiselt oli nii linnas kui ka maal eesti kultuuri suurimaks mõjutajaks baltisaksa kodanlik kultuur, mille mõjusid vahendasid mõisa töötajad, vallaametnikud ning ka paljud pastorid ja köstrid (Talve 2004), mistõttu võeti ka nimede panekul eelkõige eeskujult neilt kui võtmeisikutelt. Üldiselt võtsid kõige varasemalt ja kõige agaramalt sakslikke kultuuri üle jõukamad talumehed, kel oli julgust „olla esimene“ (Talve 2004). Sellega võib põhjendada ka seda, miks just Väandras hakkasid nimesid kõige varasemalt muutuma. Väandra jõukust näitab sealne kõrge talude päriksostmise protsent (Laar 2006), samas jääb arusaamatuks miks ja kuidas muutused sinna levisid, sest Väandral puudus tihe seos maakonnakeskuse Pärnuga ning Väandra jäi eemale ka Pärnumaad läbivast postitee võrgust (Laar 2006). Ehk võib põhjendust otsida ajalehtede tellimustest, mis olid samuti kultuuri kandjateks ning mida Väandra kihelkonna rahvas väga agaralt tellis (Laos 1958, Laar 2006). Ka Aleksandrikooli jaoks rahakorjamises oli Väandra kõikidest uuritavatest kihelkondadest ees (Kruus 1939). Teine kihelkond, kus nimesid varakult muutuma hakkasid, oli samuti rahvuslikult aktiivne – Otepää. Seal jäi talude päriksostmise protsent aga tunduvalt alla Väandra kihelkonnale, olles sealjuures võrdne Paistu kihelkonnaga (Laar 2006), kus aga nimesid nii varakult ei pikenenud, mistõttu ei saa Otepää puhul nimede kiiret muutumist põhjendada rahva jõukusega. Küll aga oli Otepää Tartumaal esirinnas ajalehtede („Eesti Postimees“ ja „Sakala“) tellimuste poolest (Laos 1958, Laar 2006) ning ka rahakorjamine

Aleksandrikooli jaoks oli seal üsna edukas. Otepää ja Vändra puhul võib tõesti nimede kiiret muutustendentsi põhjendada ühiskonna moderniseerumisega. Sealjuures on huvitav ka see, et tegemist oli mõneti sarnaste kihelkondadega, sest mõlemast kujunesid iseseisvad rahvusliku liikumise keskused (Laar 2006), kuigi kihelkondi ei läbinud postiteed ning kumbki ei paiknenud maakonna keskuse vahetus läheduses. Kolmas kihelkond, kus nimed varakult pikenema hakkasid, oli Harju-Jaani, mille puhul aga ei saa nimede varajast muutumist põhjendada talude päriksostmisega, mille protsent jäi seal väga madalaks (Laar 2006), samuti ei edenenud seal rahakorjamine Aleksandrikooli jaoks (Kruus 1939), küll aga telliti Harju-Jaanis aktiivselt Johann Voldemar Jannseni ajalehte „Perno Postimees“ (Laar 2006). Võimalik, et ka pisut seetõttu hakkas seal üsna varakult levima nimi Johannes. Veel võiks Harju-Jaani nimede varajast pikenemist seletada Tallinna lähedusega, sest Põhja-Eesti eripäraks rahvuslikus liikumises oli linnade tunduvalt suurem osatähtsus (Laar 2006). Võimalik, et mõju avaldas ka 1870-ndal aastal valminud kihelkonda läbiv Tallinn-Peterburi raudteeliin, sest raudtee äärde tekkisid kiiresti uued alevikud (Raasiku), kust inimesed said tööd tööliste, väikekaupmeeste, käsitööliste ning ka vallaametnike ja õpetajatena, olles sedasi kontaktiks linna ja maa inimeste vahel (Talve 2004). Sarnane raudtee-äärne kihelkond oli ka Lüganuse, kuhu 1869. aastal rajati Püssi alevik. Lüganuses toimus nimede märgatav pikenemine küll mõned aastad hiljem, kuid väga varakult hakkasid seal eelisnimede seas domineerima nimed Aleksander ja Pauliina. Veidi hiljem (1876) ehitati ka Tapa-Tartu raudteeliin (Laar 2006) ning kuigi ka Ambla kihelkonnas hakkasid nimed mõnevõrra hiljem muutuma kui Harju-Jaanis, toimus see siiski seal üsna järsku – alates aastast 1879 olid poiste eelisnimedeks vaid Aleksander, Johannes ja August. Mistõttu võib ka Ambla puhul nimede muutusi põhjendada raudtee rajamisega ning Tapa aleviku loomisega samanimelise mõisa ümber. Amblas mängis kindlasti rolli ka pastor Aleksander Leopold Paulsen, keda kihelkonna rahvas väga armastas ja kes oli seal rahvusliku liikumise eestvedaja, mistõttu mindi ka liikumisega hoogsalt kaasa. Samuti võib seda seostada ka Aleksandri nime suure populaarsusega Ambla kihelkonnas. Kuigi Aleksandri nimi oli populaarne ja kihelkonnas oli rahvuslik aktivist, osaleti Aleksandrikooli liikumises üsna tagasihoidlikult nagu mujalgi Põhja-Eestis, kuid siiski aktiivsemalt kui Harju-Jaanis ning Lüganusel. Ka talude päriksostmise poolest jäi Ambla kaugele Lõuna-Eesti kihelkondadest, ületades siiski suurt osa Põhja-Eesti kihelkondi, kaasa arvatud Harju-Jaani. Kihelkonna ja Hargla kihelkonnas, mis olid rahvuslikus ärkamises üsna mahajäänud piirkonnad, ei saa välja tuua konkreetset aastat, millal hakkasid eesnimed pikenema. Pigem olid neis kihelkondades juba varasemalt pikemad nimed ning nimede pikkus varieerus aastate vahel rohkem kui mujal. Seda võiks seletada

nende kihelkondade piiri-äärse asendiga, mistõttu sai sealne nimemood oluliselt mõjutust naaberrahvastelt.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi mõne kihelkonna puhul saab paralleele tõmmata ühiskonnas toimunud moderniseerumise ja nimede muutustendentside vahel, ei saa antud andmestiku põhjal üldistada seda kogu Eestile. Oli kihelkondi, mis olid väga aktiivsed ja ka nimed neis muutusid varakult (Vändra, Otepää). Samas oli ka kihelkondi, kus nimed muutusid küll varakult, kuid mis olid väga vähe aktiivsed (Harju-Jaani) ning kihelkondi, mis olid aktiivsed, kuid nimed nii varakult ei muutunud (Paistu). Kuigi Paistus ei hakanud pikemad nimed niivõrd varakult domineerima kui Otepääl, Vändras ja Harju-Jaanis, oli seal üleminek siiski väga konkreetne. Samamoodi oli ka Põhja-Eesti ühes aktiivsemas kihelkonnas Amblas ning vähem aktiivsemas Lüganuse kihelkonnas. Hargla ja Kihelkonna, kus ei mindud ka oluliselt kaasa ei talude päriseksostmise, Aleksandrikooli liikumise ega ajalehtede tellimusega, ei toimunud ka märgatavat üleminekut pikematele nimedele. Samas olid neis juba varasemalt kasutusel pikemad nimed. Viimastega olid samaväärsed samuti uuendustega tagasihoidlikult kaasa minevad Ridala ja Nissi kihelkond, kus toimus küll märgatav nimede pikenemine, kuid väga järk-järgult. Eesti nimemoele avaldas 19. sajandil enim mõju saksa kultuur ning ei saa öelda, et nimede valikul oleks määravat tähtsust omanud inimeste jõukus ja haridus. Pigem olid määravateks kihelkonna geograafiline asend ja inimeste avatus ehk vastuvõtlikkus uutele nimedele.

4.2. Muutused eestlaste nimevaramus 1840. ja 1890. aastal

Teiseks eesmärgiks oli uurida kas ja kuivõrd on eestlase nimevaramu viiekümne aastaga suurenenud ning millised on erinevused piirkonniti. Kui 19. sajandi alguse puhul on mitmete uurimuste põhjal välja toodud väikest nimede hulka (Rajandi 1963, Rootsmäe 1969, Sangor 1999), siis 19. sajandi lõpuks oli eestlaste nimevaramu oluliselt rikastunud. Nimemoe mitmekesisitumise põhjuseks olid seniste nimede kõrval kasutusele tulnud võõrapäraseid eesnimed. Oluline roll oli ka mitmetel kirjameestel (J. Hurt, F. R. Kreutzwald ja F. R. Faehlmann), kes hakkasid nimevähesusele tähelepanu pöörama ja asusid propageerima uusi nimesid. Seda kõike soosis rahva, eriti talurahva, haridustaseme kasv – loeti rohkem ajalehti, ajakirju ja raamatuid ning inimesed muutusid avatumaks uutele ideedele ja võtsid julgemini kasutusele uusi nimesid. Kindlasti mängis rolli ka liikumisvabadus – talupoeg, kes oli nüüd vaba mõisatöödest, pääses sagedamini välja oma kodukihelkonna piiridest ning uue

passiseaduse järgi võis liikuda ka väljaspoole kodumaa piire, mida soodustas ka raudtee ehitamine (Zetteberg 2009). Ka varasemate uurimuste põhjal on liikumisvabadus nimede valikul rolli mänginud. Näiteks Sangoi¹ toob välja, et 18. sajandi Prantsusmaal olid vaesematel talupoegadel, kes ei pääsenud kaugemale oma kodu külast, kasutusel enamasti vanad traditsioonilised nimed, kuid jõukamatel, kes liikusid ringi, avardades sellega oma maailmapilti, olid kasutusel tunduvalt suurem hulk erinevaid nimesid (Sangoi¹ 1999). Antud uurimuse põhjal oli nimelooming mõlema aasta puhul kõige mitmekesisem Saaremaal ja Lääne-Eestis, mida võiks seostada sealse mere-äärse avatusega. Saaremaa mitmekesisemat nimemustrit võrreldes muu Eestiga toob välja ka L. Tiik, kes uuris sealseid 18. Sajandi nimesid (Tiik 1976).

Kuigi nimevalik on täiesti individuaalne ning ei tohiks olla väga sõltuv välistest mõjudest, valib siiski suur osa vanemaid oma lastele neid nimesid, mida teisedki. Seega kujunevad osad isikunimed populaarseteks ning neid kannab suur osa ühe ja sama ajajärgu inimesi. Näiteks Inglismaal muutuvad tavaliselt populaarseks eesnimed, mida kannavad kuningliku perekonna liikmed (Redmonds 2004). Töö kolmas eesmärk oligi uurida, kuidas on viiekümne aastaga muutunud eelisnimed ning millised on erinevused piirkonniti. Viiekümne aastaga olid eelisnimed muutunud struktuurilt pikemaks ning nende kandjate osakaal oli märgatavalt vähenenud. Tütarlaste eelisnimedeks olid Mari, Anni ja Liisu asemel tulnud Maria, Anna ja Juula, millest kaks esimest ongi varasemate Mari ja Ann-i pikemad vormid. Juuli, mille põhিনিimi on Julia, oli Euroopas väga populaarne 18./19. sajandi vahetusel (Rajandi 2005) ning ilmselt muutus see eestlaste seas levinuks sakslaste eeskujul. Poeglaste nimeks olid Juhani ja Jüri asemel tulnud Johannes ja August ning endiselt oli säilinud nimi Jaan. Ka nimi Johannes on Juhani pikem vorm ning võimalik, et Johannes ja August võeti nii hästi omaks, sest need nimed olid rahvale väga suupärased kasutada, samas tundusid aga suursugused ja uhked. Kõikide eelisnimede (v.a Juuli) puhul on tegemist ka piiblinimedega, mistõttu võib arvata, eestlased olid usuteadlikud ning kirikul oli inimeste elus endiselt tähtis roll. Eelisnimede osakaalu vähenemist saab samuti seletada nimevaramu mitmekesisumisega. Samas ka sellega, et inimesed olid haritumad, nende jõukus kasvas, mistõttu muutusid nad iseteadlikumaks ning tahtsid ka mingil määral teistest eristuda ning ei kasutanud enam ainult neid nimesid, mida kõik teised. Üheks populaarseks nimeks sai 1870-ndatel ja 1880-ndatel ka Aleksander, mida võiks ehk põhjendada Aleksandrikooli liikumisega samal ajal. Keiser Aleksandrit peeti suureks päästjaks, mistõttu oli tegemist iidolnimega.

Töö neljas eesmärk oli uurida, kas 1840. aasta regionaalsed nimed on säilinud ning kas ja milliseid uusi piirkondlikke nimesid on tekkinud. Antud uurimuse tulemustest selgus, et mitmed 1840. aastal kasutusel olnud piirkondlikud nimed on endiselt säilinud, kuigi enamasti on nende osakaal seoses nimeloomingu rikastumisega vähenenud. Tütarlaste nimede puhul olid kahe aasta põhjal regionaalsed nimed Ingel, Viuu, Riste, Reet, Riina, Lotta ja Kai.

Ingel, Viuu ja Riste olid ainult saartel levinud nimed ning ilmselt jõudsid need sinna rannarootslaste kaudu. Nimi Ingel lühendina nimest Ingewald, Viuu lühendina nimest Sohvia ning Riste on ilmselt lühend nimest Kristiina (Rajandi 2007). Muhumaa kodulehel oleva andmebaasi andmetel on saarel registreeritud 808 Riste nimelist last, kelle sünnidaatumid jäävad perioodi 17. sajandi lõpp kuni 20. sajandi algus, mil Saaremaal ja mujal Lääne-Eesti saartel elasid rannarootslased (Saaremaa 2007), seega võib arvata, et nimi jõudis saarele rootslaste kaudu.

Saartel ja Mulgimaal levinud nimi Reet on lühend nimest Margareta (Rajandi 2007). Mulgimaa murdele on iseloomulik, et kaashäälikuga algavatelt sõnadelt kaob esimene täht ära (Pajusalu jt 2002), millest võiks järeldada, et sealkandis oli tegemist Kreea murdelise vormiga, mis hiljem sealt ka mujale Eestisse levis, sest A. Hussari magistritöö põhjal oli Reet 20. sajandil väga levinud nimi Tallinnas ja Tartus (Hussar 1998).

Pärnumaal levinud nime Riina puhul võib arvata, et see on lühend nimest Kathariina (Rajandi 2007), mille töid Eestisse rannarootslased, sest 1840. aastal levis nimi Kathariina peamiselt rannarootsi aladel, kuid 1890. aastal esines seda ka mujal Eestis. Nime Pärnumaalisele päritolule viitab ka see, et Riinat ei pandud nimeks 1840–1900 mitte üheski uuritavas kihelkonnas peale Vändra.

Põhja-Eestis levinud nimi Kai on samuti lühend nimest Kathariina (Rajandi 2007), kuid ilmselt on selline lühend saanud Põhja-Eestis levinuks Soome kaudu, kus Kai oli ja on kasutusel mehenimena (Kiviniemi 1982). Kai Põhja-Eesti päritolule viitavad ka aegrea andmed.

Kagu-Eestis levinud nimi Lotte on tulnud lühendina nimest Charlotta (Rajandi 2007). Saksamaal said nimed Lotte ja Charlotta tuntuks 18. sajandi lõpus peale Johann Wolfgang Goethe romaani „Noore Wertheri kannatused“ ilmutumise (Rajandi 2007), kuid miks nimi Eestis vaid kaguosas kanda kinnitas, ei ole teada.

Poistenimedest on kahe aasta põhjal regionaalsed nimed Peet, Laas, Jaak, Reedik ja Preedik, Tõnu, Vidrik, Saamuel, Rido, Märt ja Henn.

Saartel levinud nimed Laas, Reedik ning Rido (Riidu) on sealsesse nimevaramusse sattunud jällegi rootslaste kaudu. Nimi Laas tuleneb rootsi nimest Lars, mis omakorda on lühend nimest Laurentius. Reedik ja Rido lühendatud ja mugandatud vormid Friedrichist (Rajandi 2007). Mägiste on oma isikunimede loendis märkinud, et Reediku't ja Rido't kohtab Saaremaa kirikuraamatutes (Mägiste 1929). A. Saareste mõistelises sõnaraamatus esineb Reedik mõisterühmades: *Eesnimed, Lehm ja Koduloomad* (Saareste 1958). Rido ega Trido't sõnaraamatus ei ole, küll aga esineb F. J. Wiedemanni sõnaraamatus nimi *Ridu*. Hetkel on Saaremaal Mustjala vallas Riido nimeline talu. Friedrichist on tulnud ka nimi Vidrik, mis levis Lõuna-Eesti aladel (Mägiste 1929), samas võib ka arvata, et nimi võeti kasutusele märter Vituse järgi, kelle mälestuspäevaks on rahvakalendris 15. juuni (Viidipäiv). Lõuna-Eestis olid kasutusel ka nimed Peet ja Peedo tulenevad põhinimest Peeter, mida esines ka mujal Eestis, mistõttu võib Peedot ja Peet'i pidada põhinime murdelisteks vormideks Lõuna-Eestis. Nii Peet kui ka Peedo esinevad A. Saareste ja ka F. J. Wiedemanni sõnaraamatus (Saareste 1958, Wiedemann 1973).

Lõuna-Eesti nimedena on veel silmapaistvad Märt, Saamuel, Taaniel, Jaak ja Henn ning Põhja- ja Kesk-Eestis nimi Tõnu. Märt, mis on Lõuna-Eesti murdeline vorm nimest Mart esineb ka Eesti Keele Instituudi murdelises sõnaraamatus vaid Lõuna-Eesti kihelkondades (EKI). Saamueli nimi jõudis laiemalt kasutusele M. Tõnissoni kalendrite kaudu (Rajandi 2007). Piiblinimi Tanel tuli 20. sajandi lõpus moodi kõigepealt Tartus (Hussar 1998), käesoleva töö põhjal on Tanel pigem Virumaa nimi, kuid Tartumaa ning Võrumaa nimeks oli nime põhivorm Taaniel. Nimi Jaak on lühendvorm piiblinimest Jakob (Rajandi 2007) ning kuigi 20. sajandil oli Jaak rohkem Tallinna nimi (Hussar 1998), siis 19. sajandi andmete põhjal on tegemist siiski Lõuna-Eesti nimega, mis ajapikku levis ka mujale. Huvitav on nime Henn esinemus – ainult Eesti lõunapiiriäärsetes kihelkondades, mistõttu võiks arvata, et nimi on meile jõudnud lätlaste kaudu.

Uute piirkondlike nimedena olid 1890. aasta puhul lisandunud tütarlaste nimed Minni (Viljandimaal) ja Roosi, Rosina (Kagu-Eesti) ning poiste nimed Sander, Ruuben ja Verner. Minni puhul on ilmselt tegemist murdelise vormiga nimest Miina, mis omakorda tuleneb nimest Wilhelmiina, kuigi vana-saksa nimena on nimi kasutusel juba 12.–13. sajandist (Rajandi 2007). Roosi ning Rosina tulevad kreeka nimest Eufrosyne, mis tõlkes tähendab rõõmus (Seppo 1994). Poiste nimi Sander, mis oli kasutusel Saaremaal tuleneb vene päritolu põhinimest Aleksander (Rajandi 2007). Sandri ning ka Aleksandri populaarsust Saaremaal põhjustas sealse rahva massiline õigeusku pöördumine 19. sajandi esimesel poolel (Peegel

1959). Ruubeni nime levikut Virumaal põhjustas ilmselt vene mõjutus, kus oli kasutusel nimi Ruvim (Seppo 1994). Verner Põhja-Eesti nimena on eestlaste kasutusse jõudnud saksa nimest Werner. M. Tõnissoni kalendris oli 1882. aastal nimi Warner (Rajandi 2007).

Oli ka nimesid, mis 1840. aastal olid väga kindlalt mingile piirkonnale iseloomulikud, kuid 1890. aastaks olid nad nimede loendist ära kadunud (Epp, Gertrud, Aet, Hip, Heddi, Els, Juk, Vido, Zölestin, Tohver, Prenz, Mango, Kaabriel, Toots ja Mehka). Nende puhul mängis rolli ilmselt see, et kuna nimepanekul pöörati üha vähem tähelepanu perekondlikele traditsioonidele ning peale tulid uued moenimed, siis kadusidki sellised nimed kasutusest. Mehka ja Hip, mis olid 19. sajandi lõpuks küll Mõniste piirkonnast kadunud, võib endiselt lugeda Hargla kihelkonna nimedeks, sest veel praegugi on Mehka nimi kasutusel Mõniste valla meiliaadressis. „Võro-eesti synaraamat“ annab Mehka tähenduseks –Mõniste valla meeste hüüdnimi (Sullõv 2002) ning A. Saareste sõnaraamatust leiame Mehka märksõna alt *eestlased* (Saareste 1958). Nime Hip on ära märkinud J. Mägiste oma eestipärase isikunimede loendis, kus on nime esinemiskohaks samuti märgitud Hargla (Mägiste 1929). Sisestades Rahvusarhiivi andmebaasi otsingusse Mehka või Hip saame vastuseks terve rea isikuid, kelle kodukohaks on Hargla või Rõuge kihelkond, seega võib neid eesnimesid endiselt pidada antud piirkonnale iseloomulikeks nimedeks (AIS). On kaheldav, et ka tänapäeval tuleks keegi, kel Mõniste piirkonnaga sidemed puuduvad, sellise omapärase eesnime peale nagu Mehka. Hip'i ja Mehka nime kohta pajatab ka muistend, mille järgi kõik Mõniste kandi inimesed pärinevad Hipist ja Mehkast. Rahvasuu räägib, et 17. sajandil, kui talurahva olukord halvenes ja maad laastas katk, jäi Mõniste kant rahvast tühjaks. Ellu jäänud ainult üks Mehka-nimeline mees, kes ringi käies kohanud Hippõ nimelist naisterahvast. Mehka ja Hippõ alustanud tühjal maal kooselu ja kogu praegune Mõniste põlisrahvas olevatki nende järeltulijad ning maad kutsutakse Mehkamaaks (Kasesalu 1986).

Nii poiste- kui ka tüdrukunimede puhul tuleb välja, et mitmed regionaalsed nimed on säilinud, kuid ainult saartel ja Lõuna-Eestis. Saarte puhul võib seda seletada suletusega muust Eestist. Lõuna-Eesti puhul sealsete tugevamate kultuuriliste traditsioonidega võrreldes Põhja-Eestiga ning ilmselt olid Lõuna-Eesti inimesed vastuvõtlikumad uutele nimedele ja agaramad neid oma murde järgi mugandama. Tõenäoliselt levisid enamus Lõuna-Eestile iseloomulikke nimesid hiljem ka laiemalt üle Eesti.

Kokkuvõte

Nimekasutus on sõltuv mitmetest teguritest. Sageli valitakse oma lastele just neid nimesid, mis on väga levinud, seda enamasti enesele teadvustamata. Samas esineb ka vastupidist suhtumist, valides oma lapsele võimalikult omapärane eesnimi. Veel avaldavad nime valikule mõju ümbritsev ühiskond ning usk ja traditsioonid, mis tingivad ka nimekasutuse muutusi aegreas ning erinevusi piirkonniti.

Käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks oligi välja uurida, kuidas muutus eestlaste nimevaramu 19. sajandil ning kas ühiskonnas toimuvatel muutustel oli sellele mingi mõju. Selleks kogusin kokku kümne kihelkonna 1840.-1900. aastatel sündinud laste nimed ning kõikides kihelkondades (v.a linnad ja Peipsi vanausulised) sündinud laste nimed aastal 1890. Varasemalt oli olemas 1840. aasta tervet Eestit kattev andmestik. Tööd lihtsustas oluliselt internetist kättesaadav Eesti ajaloo arhiivi andmebaas Saaga, mis sisaldab perekonnavaloo digiteeritud allikaid.

Tulemustest selgus, et antud andmete põhjal ei saa otsesid paralleele tõmmata ühiskonna moderniseerumise ja nimede muutumise vahel, kuigi mõnede kihelkondade puhul olid seosed olemas. Selgus ka, et eestlaste nimevaramu on oluliselt suurenenud ning nimed on muutunud pikemaks ja võõrapärasemaks ning eelisnimede osakaal teistest nimedest on märgatavalt vähenenud. Nimede hulk oli mõlema aasta puhul suurem saartel ja Lääne-Eestis ning piirkondlikest nimedest olid enim säilinud saarte ja Lõuna-Eesti regionaalsed nimed, mida ka neis piirkondades rohkem esines. Mitmed saartele iseloomulikud nimed on tõenäoliselt pärit Skandinaavia poolsaarelt Rootsist. Kagu-Eesti piirkondlikud nimed olid pigem kohaliku rahva poolt tuletatud teisendid võõrapärastest nimedest.

Tänuavaldused

Avaldan suurt tänu eelkõige oma juhendajale Taavi Paele meeldiva koostöö, kannatlikkuse ja abi eest. Veel tahan tänada Liis Murovit ja Anto Aasat ja Allan Kasukit, kes aitasid lahendada andmebaasidega seotud ja tehnilisi probleeme.

Kasutatud kirjandus

- Aitsam, M. 2006.** Vigala kihelkonna ajalugu. OÜ Vali Press.
- Ariste, P. 1965.** Läänemere keelte kujunemine ja vanemarenemisjärk. Artiklitekogumik: Eesti rahva etnilisest ajaloost. Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk. 80–105.
- Bloothoof, G., Onland, D. 2011.** Socioeconomic determinants of first names. *Names*, vol. 59, no. 1, pp. 25–41.
- Callary, E. 1997.** The Geography of Personal Name Forms. *Professional Geographer*, vol. 49, no. 4, pp. 494–500.
- Callary, E. 2008.** “Presentation names: Their Distribution in Space and time” *Names A Journal of Onomastics*, vol. 56, no. 4, pp. 195–205.
- Debus, F. 1974.** Namengebung. Möglichkeiten zur Erforschung ihrer Hintergründe. *Onoma*, vol. 18, pp. 456–469.
- Dunkling, L. 1977.** First names first. Littlehampton Book Services.
- Eisen, M. J. 1923.** Risti ja sugunimed Tartu-Võru maakonnas 1582. *Eesti Keel*, nr.4, lk. 4–10
- Gardarsdottir, O. 1999.** Naming practices and the importance of kinship networks in early nineteenth-century Iceland. *The history of the family. An International Quarterly*, vol. 4, no. 3, pp. 297–316.
- Gerritzen, D. 2008.** First Names and Globalization. Meertens institute
- Henno, K. 2000.** Poeglaste eesnimed Põide Eesti koguduse 1801.–1840. aasta sünniregistreis. *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, nr. 44–45, lk. 30–41.
- Hurt, J. 1879.** Nimedest. Tarto kalender.
- Huschka, D., Gerhards, J., Wagner, G. G. 2009.** Naming differences in dividend Germany- *Names*, vol. 57, no. 4, pp. 208–228.
- Jansen, E. 1963.** Rahva poliitilisest ja kultuurilisest aktiivsusest Eestis aastail 1878–1882. Eesti NSV TA Toimetised, XII. Ühiskonnateadused, nr. 4. Tallinn.
- Joran, T. G., Domosh, M., Rowntree, L. 1997.** The Human Mosaic.
- Kaplinski, K. 1975.** Eestlased ja venelased XIV sajandi Tallinna maksunimistuis. *Keel ja Kirjandus*, nr. 11, lk. 682–692.
- Kasesalu, H. 1986.** Võrumaa ja võrulased. Muinasvõrulaste jälgi mööda. Perioodika, Tallinn.

- Killick, R., Eckley, I.A. 2011.** Changepoint: An R package for changepoint analysis. Lancaster University.
- Kisbye, T. 1982.** Bonum nomen est bonum omen. On the so-called idol names. *Studia Anthroponymica Scandinavica*, no. 2, pp. 55–83.
- Kiviniemi, E. 1982.** Rakkan Lapsen Monet Nimet. Soumalaisten etunimet ja nimenvälita. Espoo.
- Kobolti, E. 1933.** Vanemaid isiku ja kohanimesid. *Eesti Keel*, nr. 2, lk. 50–54.
- Kruus, H. 1928.** Eesti ajalugu kõige uuemal ajal. Loodus, Tartu.
- Kruus, H. 1939.** Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu.
- Kuus, K. 2012.** Minu Kasahstan. Asumisele omal soovil. Petrone Print.
- Laar, M. 2001.** Rahvusliku liikumise geograafiast ja kaubalaevaselts „Linda“ liikmeskonnast. Pühendusteos Sulev Vahtre 75. Sünnipäevaks. Tartu.
- Leys, O. 1974.** Sociolinguistic Aspects of Namegiving Patterns. *Onoma*, vol. 18, pp. 448–55.
- Lieberson, S., Bell, E. O. 1992.** Children's First Names: An Empirical Study of Social Taste. *American Journal of Sociology*, vol. 98, no. 3, pp. 511–554.
- Lieberson, S. 2000.** A matter of taste. How names, fashions, and culture change. United States of America.
- Ligi, H. 1985.** Geographie der estnischen nationalen Bewegung. Stockholm.
- Luce, J. W. L. von. 1814.** Etwas über den ehstnischen Calender. Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache, 3, S. 47–52.
- Must, A. 2000.** Eestlaste perekonnaloos allikad. Kleio, Tartu.
- Mägiste, J. 1929.** Eestipäraseid isikunimesid. Akadeemiline Emakeele Seltsi toimetused XVIII. Tartu.
- Mägiste, J. 1936.** Eestipäraseid eesnimesid. Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetised XXVIII. Nimede eestistamise liidu kirjastus, Tartu.
- Pajusalu, K., Hennoste, T., Niit, E., Päll, P., Viikberg, J. 2002.** Eesti murded ja kohanimed. Eesti Keele Sihtasutus.
- Pedai, A. 2001.** Tarvastu kihelkond. Meie kodu lugu. Tarvastu vallavalitsus.
- Peegel, J. 1959.** Vene päritolu eesnimede mugandumisest Ida-Saaremaa murretes. Emakeele Seltsi Aastaraamat, nr. 5, lk. 97–101.
- Plaat, J. 2001.** Usuliikumised, kirikus ja vabakogudused Lääne- ja Hiiumaal: usuühenduste muutumisprotsessid 18. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi lõpuni. Eesti Rahva Muuseumi sari, nr. 2. Tartu.
- Põldmäe, R. 1969.** Esimene Eesti üldlaulupidu 1869. Eesti Raamat, Tallinn.

- Pärsik, L. 2011.** Lõunaeestlaste eesnimedest 1840. aastal. Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat IX-X, lk. 138–151.
- Pärsik, L., Pae, T. 2011.** Eesnimede piirkondlikud erinevused Eestis 1840. aastal. Akadeemia, nr. 3, lk. 511–537.
- Rajandi, E. 1963.** Nimevähesusest XVIII sajandi esimesel poolel. Keel ja Kirjandus, nr. 3, lk. 177–178.
- Rajandi, E. 1964.** Tänapäeva eesnimedest. Keel ja Kirjandus, nr. 5, lk. 271–278.
- Rajandi, E. 1967.** Rahvusvahelistest eesnimedest. Emakeele Seltsi Aastaraamat, nr. 13, lk. 75–94.
- Rajandi, E., Tarand, H. 1967.** Meie praegune nimemaitse. Keel ja Kirjandus, nr. 9, lk. 528–536.
- Rajandi, E., Tarand, H. 1970.** Eesti eesnimedest Mats Tõnissoni tähtsamatutes. Emakeeleseltsi Aastaraamat, nr. 16, lk. 125–141.
- Rajandi, E., Tarand, H. 1971.** Möödunud aastakümne eelisnimed. Keel ja Kirjandus, nr. 4, lk. 207–216.
- Rajandi, E., Tarand, H. 1976.** Eesti nimi läbi sajandite. Keel, mida me uurime. Valgus, Tallinn. lk. 131–136.
- Rajandi, E. 2007.** Raamat nimedest. Tammeraamat, Tallinn.
- Redmonds, G. 2004.** Names and History-People, Places and Things. Hamledon and London.
- Roos, E. 1961.** Eesti muistseist isikunimedest. Keel ja Kirjandus, nr. 6, lk. 18–20.
- Roos, E. 1962.** Eesti eesnimede ajaloost XIX ja XX sajandi vahetusel. Keel ja Kirjandus, nr. 2, lk. 412–421.
- Roos, E. 1973.** Läti Henriku *Lyndanise* ja "Kalevipoja" *Lindanisa*. Keel ja Kirjandus, nr. 10, lk. 605–612.
- Roos, E. 1976.** Eesti muistsed liitvälised ja tuletuslikud isikunimed. Keel, mida me uurime. Valgus, Tallinn. lk. 120–129.
- Rootsmäe, L. 1969.** Võnnu kihelkonna isikunimed XVIII sajandil. Keel ja Kirjandus, nr. 10, lk. 623–624.
- Saar, T. 1964.** Kihnlaste eesnimedest. Emakeele Seltsi Aastaraamat, nr. 10, lk. 227–246.
- Saaremaa. 2007.** Ajalugu, majandus, kultuur. Koolibri. Tallinn.
- Saareste, A. 1923.** 400-a. vanune keeleline leid Eestis. Eesti Keel, nr. 4, lk. 97–104.
- Saareste, A. 1958.** Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat. I. a-kogu. Vaba Eesti, Stocholm. lk. 263–171.

- Sangoi, J. C. 1999.** Forename, Family and Society in South-West France (eighteenth-nineteenth centuries). *The History of The Family. An International Quarterly*, vol. 4, no. 3, pp. 239–259.
- Seppo, R. 1994.** Eesti nimeraamat. Olion, Tallinn.
- Seppo, R. 2009.** Elavad nimed. Olion, Tallinn.
- Stoebke, D. E. 1964.** Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems. Leibniz-Verlag, Hambrug.
- Sullõv, J. 2002.** Võru-eesti sõnaraamat. Grief, Tartu.
- Zemzare, D. 1970.** Mõnedest Läti ja Eesti eesnimedest. *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, nr. 16, lk. 143–146.
- Zetteberg, S. 2009.** Eesti ajalugu. Tänapäev, Tallinn.
- Talve, I. 2004.** Eesti kultuurilugu: Keskaja algusest Eesti iseseisvumiseni. Ilmamaa, Tartu.
- Teder, T. 1939.** Perekonnaseisuametniku käsiraamat. Siseministeeriumi Administratiiv-ala Kirjastus, Tallinn.
- Tiik, L. 1976.** Nimesid Saaremaalt XVI ja XVII sajandist. *Keel ja Kirjandus*, nr. 7, lk. 413–418.
- Tuglas, F. 1927.** Juhan Liiv-elu ja looming. Noor Eesti, Tartu.
- Tõnisson, M. 1897.** Täht-raamat.
- Vahtre, S. 1973.** Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782–1858). Eesti Raamat, Tallinn.
- Vahtre, L. 1993.** Eesti kultuuri ajalugu. Virgela, Tallinn.
- Vahtre, L. 2005.** Eesti rahva lugu. Kirjastus Ilo, Tallinn
- Vandenbosch, H. 1998.** The Influence of Media on Given Names, *Names*, vol. 46, pp. 243–262.
- Wiedemann, F. J. 1973.** Eesti-saksa sõnaraamat. Valgus, Tallinn.

Käsitõrad

- Hussar, A. 1998.** Eestlaste eesnimedest aastatel 1930-1990. Magistritõõ eesti keele alal. Tartu.
- Laar, M. 2006.** Äratjad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad. Doktoritõõ. Tartu.
- Laos, M. 1958.** Eesti ajalehtede levik XIX sajandi II poolel. Tartu Riiklik Ülikool Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder

Paatsi, V. 2003. Eesti talurahva loodusteadusliku maailmapildi kujunemine rahvakoolide kaudu (1803-1918). Tallinna pedagoogika Ülikooli sotsiaalteaduste dissertatsioon

Pärsik, L. 2008. Eesnimede piirkondlikud erinevused Eestis 1840. aastal. Bakalaureusetöö geograafia alal. Tartu

Internetiviited

AIS. Rahvusrhiivi andmebaas. Viimati vaadatud 15.05.2008. <http://ais.ra.ee/>.

EKI. Eesti Keele Instituudi koduleht. Viimati uuendatud 16.05.2012. <http://www.eki.ee>

Muhumaa. Muhumaa koduleht. Viimati uuendatud 20.02.2012. <http://muhu.rehepapp.com/>.

Nimeveeb. Keeletoimetajate nimeveeb. Viimati uuendatud 30.03.2011.
<http://nimi.keeletojmetajad.ee/>.

Saaga. Perekonnaloo digiteeritud allikad. Meetrikaraamatud
<http://www.eha.ee/saaga/kogust.php>.

Summary

Changes in Estonian forenames in 19th century.

The main goal of the research was to investigate the change in Estonian forenames in time and space. I examined people's forenames in ten areas between 1840 and 1890, and all forenames in Estonia in 1840 and 1890. I analyzed changes in names given, most popular names and in geographical placement. With my research I tried to answer the following questions:

- When did Estonian naming practice start to change? Where did most of the changes occur first and can it be related to the modernisation of the society?
- How many new names had occurred in fifty years? What differences can be noticed geographically?
- How have popular names changed in fifty years? What differences can be noticed geographically?
- How have regional names changed in fifty years? Were the names given in 1840 still in use in 1890?

Data was collected from Estonian history archive database Saaga. My earlier research included all Estonian forenames in 1840. To find out when did naming practice change most aggressively I collected data between 1840 and 1890 at two year interval for ten parishes from Estonia (Ambla, Hargla, Harju-Jaani, Kihelkonna, Lügánuse, Nissi, Otepää, Paistu, Ridala, Vändra). The areas were selected according to the national awakening activity (Laar 2005). To identify the changes in people's names, I syllabified all names and calculated their average amount. Also I collected data for all people names in Estonia in 1890 and compared it with the data from the year 1840.

As a result I found out that Estonian forenames started to change between 1870 and 1888. The earlier names that changed originated from Otepää, Vändra and Harju-Jaani parish and the latest to change were from Kihelkonna and Hargla. I found out that in fifty years many names occurred in naming practice, most of them originated from Germany. Popular names in 1890 had more syllables compared to the 1840 and less children carried popular names. Most regional names survived, i.e. girls' names - Ingel, Viuu, Riste, Reet, Riina, Lotta ja Kai and boys' names - Peet, Laas, Jaak, Reedik, Tõnu, Vidrik, Saamuel, Rido, Märt ja Henn. However some names had also disappeared, for example Mehka and Hip.

Lisad

Lisas on esitatud kaks artiklit, mis valmisid 2008. aastal koostatud bakalaureusetöö „Eesnimede piirkondlikud erinevused 1840. aastal“ ning käesoleva magistritöö „Eestlaste eesnimede ajalis-ruumilised muutused 19. sajandi II poolel“ andmete põhjal. Esimene artikkel „Lõunaeestlaste eesnimedest 1840. aastal“ ilmus Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse IX-X aastaraamatus. Teine artikkel „Eesnimede erinevused Eestis 1840. aastal“ ilmus 2011 aastal ajakirja Akadeemia kolmandas numbris.

EESNIMEDE PIIRKONDLIKUD ERINEVUSED EESTIS 1840. AASTAL

Liisi Pärsik, Taavi Pae

EESNIMEDE UURIMISEST EESTIS

Eesti eesnimesid on käsitletud üsna paljudes uurimustes ning erinevatest aspektidest. Esimene, kes põhjalikumalt vaatles eestlaste eesnimesid, oli Johann Wilhelm Ludwig von Luce. Ta kirjutab, et eestlased kasutavad üldiselt lühikesesilbilisi nimesid, ning esitab ka eestipäraste nimede loendi koos nende võõrapäraste alusnimedega (Luce 1814). Mõnevõrra suurem huvi eesnimede vastu Eestis tekkis 19. sajandi lõpul ning 20. sajandi algul, kui hakkasid ilmuma esimesed nimekalendrid, nimeloetelud ning soovitusnimestikud, mille eesmärgiks oli anda vanematele ideid nimepanekul ja mingil määral ka suunata nende valikut. Valik eesnimesid leidis ka Ferdinand Johann Wiedemanni 1869. aastal ilmunud eesti-saksa sõnaraamatus (vt Wiedemann 1973). Saksa nimede leviku tõttu 19. sajandil hakkasid mitmed sulemehed propageerima eesti eesnimesid. Aktiivsemad neist olid Karl August Hermann ja Mats Tõnisson. Tõnissoni kalendrites ilmus aastail 1882–1914 umbes 800 nime, kusjuures neist 450 autoriks peetakse Tõnissoni enast (Rajandi, Tarand 1970). Esimese eestikeelse nimeraamatu autoriks on Juhan Kurrik (1901). Uusi nimesid pakkus välja ka Ansomardi (Peäro August Pitka), kes leidis, et nimesid peaksid olema võimalikult eestipärased, ning võttis uute nimede loomisel aluseks kohanimesid (1903). Nimevaramut täiendas samuti Oskar Kallas, kellele oli eeskujuks eelkõige Wiedemanni sõnaraamat, ent ühtlasi nimetab ta oma uute nimede allikana ka rahvaluulet (1921).

Aastail 1930–1940 korraldatud nimede eestistamise kampaaniat seostatakse enamasti perekonnanimedega, kuid tegelikult tehti sama ka eesnimedega. Eesnimesid loodi pidevalt juurde ning nende kõlblikkust kaalusid Akadeemilise Emakeele Seltsi keelekomisjon ja juhatus ning Nimede Eestistamise Keskbüroo (Elisto 1937). 1936. aastal ilmus Julius Mägiste toimetatud raamat *Eestipäraseid eesnimesid*, milles ta esitab oma seisukohad eesti eesnimede kohta (Mägiste 1936). Nimede eestistamise käigus kerkis küsimus võõrapäraste isikunimede õigekirjast. Hoolitsedes selle eest, et võõrkeelsed nimed ei esineks eestlase silma haavaval kujul, töötati välja võõrkeelsete nimede kirjutusviisi põhimõtted (Elisto 1936). Eesti eesnimede loendi on esitanud ka Andrus Saareste oma mõistelises sõnaraamatus (1958). Nõukogude ajal avaldati vaid üks soovitusnimestik — Edgar Rajandi *Raamat nimedest*, mille täiendatud trükk ilmus 2005. aastal (Rajandi 1966/2005). Peale Rajandi on nimeuurimusi avaldanud Helmut Tarand (enamasti koos Rajandiga) ja Heldur Palli (1959, 1961). Iseseisvuse taastanud Eestis on eesnimedega tegelnud ennekõike Annika Hussar (1998, 2001; Hussar, Päll 2007). Eesti nimeuurimise ajaloos jooksul on ilmunud arvukalt ka nimede päritolu käsitlevaid üksiktoode.¹

Käesoleva uurimuse puhul on suurema tähtsusega eesnimede piirkondlikkust käsitlevad tööd, mida on tunduvalt vähem. Seni pole ilmunud ka ühtegi käsitlust, kus oleks vaatluse alla võetud kogu Eesti ala. Venepärastest eesnimedest, mis tulid kasutusele elanikkonna massilise ülemineku tõttu õigeusku, ning nende mugandumisest Ida-Saaremaa murdekeelele on kirjutanud Johan Peegel (1959). Setude eesnimedest on andnud ülevaate Jaak Simm (1983). Kairit Henno (2000) on uurinud poeglaste eesnimesid Põide kihelkonnas aastatel 1801–1840. Theodor Saar on teinud ülevaate kihnlaste eesnimedest 19. sajandist kuni 1960. aastani, tutvustades levinumaid nimesid ning Kihnule omaseid hääldusvorme (1964). Muistseid eesnimesid uurides tõi Eduard Roos välja, et Põhja-Eestis eelistati rohkem *meel*- ja *Lõuna-Eestis lemb*-osisega nimesid (1976). Eesnimede piirkond-

¹Põhjalikuma ülevaate eesnimeuurimustest saab Eesti onomastika bibliograafiast www.eki.ee/nimeselts/bib/.

likele eripäradele on tähelepanu pööranud ka Annika Hussar, kes oma magistritöö ühes peatükis analüüsib nimekasutuse seotust teatud piirkonnaga. Ta on vaatluse alla võtnud nelja Eesti piirkonna (Tallinn, Tartu, Võrumaa, Hiiumaa) nimed aastatel 1930–1990. Vaadeldavate alade valikut põhjendab autor ühe oma töö eesmärgiga — jälgida nimede levikut keskusest ääreala poole. Eri nimede leviku tõusud ja mõõnad piirkonniti on esitatud graafiliselt (Hussar 1998).²

KASUTATUD ANDMED JA METOODIKA

Siinse uurimuse eesmärgiks on selgitada ja analüüsida eestlaste nimekasutuse piirkondlikke erinevusi 1840. aasta näitel. Vaatluse all on kõik 1840. aastal pandud ristinimed traditsioonilisest kihelkondlikust jaotusest lähtudes. Analüüsitud on nende hulka, eelising haruldasemaid nimesid. 1840 on uuritavaks aastaks valitud seetõttu, et ühelt poolt olid talupojad toleks ajaks veel suuresti mõisnikest sõltuvad ja seega paiksed — see võimaldab paremini teha järeldusi nimede paneku piirkondlike erinevuste kohta. Teisalt polnud toleks ajaks veel alanud elanikkonna massiline üleminek õigeusku, mis Liivimaa talurahva käärimisest ajendatuna sai alguse alles 1840. aastate teisel poolel ning tõi eesti nimevaramusse uusi venepäraseid ristinimesid.

Uurimistöös kasutatavad andmed pärinevad Eesti Ajalooarhiivi perekonnanaloo digiteeritud allikate andmekogust Saaga (www.ra.ee/saaga), ning kasutatud on luteri kiriku meetrikaraamatute sündinute ja ristitute nimekirju. Üldiselt peetakse meetrikaraamatute andmeid (eriti luterliku kiriku omi) täielikuks ja täpseks, kirja on pandud ka varases lapseas surnud isikud (Must 2000). Töös võetakse vaatluse alla kogu Eesti ala, lähtudes tollasest kihelkondlikust jaotusest (103 kihelkonda). Linnade elanikud on analüüsist välja jäetud, käsitletud ei ole ka Setumaad. Andmestikus ei kajastu ka Peipsi vanausulised, kelle nimede süsteem erineks kindlasti ülejäänud Eestist. Andmete kogumiseks kirjutati koguduste meetrikaraamatutest välja kõigi 1840. aastal sündinute eesnimesid. Nende kihelkondade puhul, kus kirik asus linnas, ka-

²Perekonnanimede piirkondlikkusest vt Must 2000.

sutati maakoguduste andmeid (nt Viljandi); Paide ja Pärnu puhul tuli maarahvastiku eristamiseks linlastest jälgida ka ristitute sünnikohti. Kõik isikunimed sisestati kihelkondade kaupa arvutisse ning edasine töö toimus peamiselt programmiga MS Excel, kus valmisid koondtabelid ja tehti analüüsiks vajalikke päringuid. Analüüsi tulemuste visualiseerimiseks on kasutatud programme ArcGis ja Illustrator.

Andmeanalüüsi lihtsustamiseks ning järelduste tegemiseks on töös ühendatud ortograafilised teisendid (Carl = Karl, Hans = Ants, Jaen = Jaan jt). Ortograafilisteks teisenditeks on arvatud ka omavahel ühe tähekohta võrra erinevad nimed (nt Kaarl = Karl, Anna = Ana, Eddo = Edo jt), võõrtähe poolest erinevad nimed (nt Heinrich = Hendrik) ning tugeva ja nõrga algustähe poolest erinevad eesnimed (Gröt = Krõõt). Enamasti juhindume nimede ühtlustamisel Edgar Rajandi (1966/2005) nimeramatust. Võõrapärase kirja kirjapildiga nimed on muudetud eestipäraseks (nt Axel > Aksel, Thomas > Toomas), järgides siseministeeriumi poolt 1935. aastal välja antud "Võõrapärase nimede parandamise ja kirjutamise juhtnõude" (Teder 1939). Kaksiknimed (2,5% nimedest) on esimese nime järgi liidetud ühekordsetele nimedele, sest võib arvata, et inimest kutsuti enamasti esimese nime järgi (Rajandi, Tarand 1976). Sellist meetodit on kasutanud ka näiteks Jean-Claude Sangoi, kes on uurinud Prantsuse 18.–19. sajandi eesnimed (1999).

Omaette küsimus on kirikukirjade nimede tegelik kasutamisevorm. Käesoleva töö andmestik ei võimalda seda kindlaks teha ja nii peame piirduma andmetega, mis kirjas. Samas on teada, et paljudel juhtudel erinesid kasutatav nimekuju ja n-ö ametlik nimi: näiteks luuletaja Juhan Liiv on kirikukirjades kirjas Johannesena. Seda laadi nimeteisendust esines ilmselt ka paljude teiste nimede puhul. Sünniregistrisse pandi kirja näiteks Maria, kuid rahvasuus kutsuti inimest ikka Mariks. Eesti puhul on see hästi jälgitav õigeusu nimemoes, kus kirikukirjades olevaid nimesid enamasti ei kasutatud (Pegel 1959; Simm 1983). Edward Callary (1997) on uurinud sellist mitteametlike nimede kasutamist Ameerika osariikides ning põhjendanud seda kohaliku keele ja kultuuri eripäraga.

TULEMUSED

Nimede hulk

Kasutusel olevate nimede hulk on aja jooksul kasvanud, eriti just viimaste aastakümnete jooksul. Riigi arvutuskeskuse rahvastikuregistri väljavõtte järgi olid Eesti elanikud 1995. aasta sügiseks kandnud ligikaudu 48 000 erinevat eesnime. Suur nimede hulk tuleb osalt ka sellest, et andmebaas sisaldab kõigi teiste Eestis elavate rahvaste nimesid ning esitab iseseisvalt kõik nimekujud, kaksik- ning ja lahku- ja kokkukirjutatud nimed (Hussar 1998). Soomes oli samalaadse andmebaasi järgi aastail 1880–1981 kasutusel umbes 34 000 nime, Rootsis umbes 80 000 (Kiviniemi 1982). Alles 20. sajandi keskel kasutasid eestlased aga Edgar Rajandi hinnangul igal aastal ainult 1300–1400 eesnime, millest pooled kuuluvad harva esinevate nimede hulka (1963). Nelja-aastase (1963, 1965, 1967, 1969) kokkuvõtte andmeil pandi 65 000 lapsele 2850 eri nime (Rajandi, Tarand 1971). Rajandi lõplikus eesnimekogus, mis sisaldab 20. sajandi kolmanda veerandi (aastani 1975) sünniregistritest välja kirjutatud nimesid, on kõigest 10 000 erisugust nime (Rajandi 1977), seega esines üks nimi sel ajal üsna sagedasti.

Eriti väikest nimede hulka on välja toodud 18. sajandi ja 19. sajandi alguse puhul (Rajandi 1963; Rootsmäe 1969). Näiteks Võnnu kihelkonna sünniregistrites leidub 18. sajandi viimasel veerandil ainult 80 eesnime, neist 54 poisi ja 26 tüdruku oma (Rootsmäe 1969).

Nimede vähesus kajastub ka uuritava aasta andmestikus. Töö käigus kogutud andmete põhjal sündis 1840. aastal Eestis umbes 21 000 last. Enne nimekujude koondamist oli erinevaid nimekujusid ligi 500, lisaks sama palju kaksiknimesid. Kui ühekordsete nimede puhul oli erinevaid eesnimedid sündinud laste kohta üsna kesiselt, siis kaksiknimede korral on pilt vastupidine: suhteliselt suur nimede hulk sündinud laste kohta, sest enamik selliseid nimekujusid olid ainulaadsed.

Pärast nimede koondamist vähenes nende hulk 278-ni, 11 030 poissi sai omale nime 153 eesnime hulgast ning 10 142 sündinud

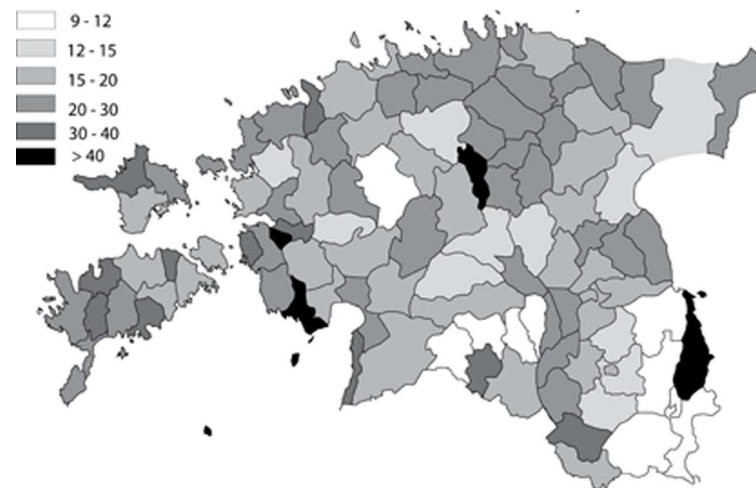
tütarlast 125 eesnime hulgast. Sama eesnime esines tüdrukutel keskmiselt 81 ja poistel 72 korda. Kasutusel olevate mehenimede hulk on mõnevõrra suurem, kuna 20. sajandi nimede puhul on suundumus vastupidine: naisenimede hulk ületab tunduvalt mehenimede oma (Hussar 1998).

Erinevate nimede hulk oli kõige suurem Helmes, kus 448 sündinu kohta leidub 72 eri nime. Veel esines palju isikunimesid Sangastes, Urvastes, Karulas, Rõngus, Peetris, Simunas, Jõhvis, Viru-Jaagupis, Tartu-Maarjas, Põltsamaal, Amblas, Keilas ja Otepääl. Kõigis neis kihelkondades pandi üle 50 erineva eesnime, samas oli neile kihelkondadele iseloomulik ka suur sündide arv, mistõttu üht nime kandis rohkem lapsi kui paljudes teistes kihelkondades. Võrreldes omavahel suhtarve, oli kõige mitmekesisem Ruhnu, kus kõik kaheksa last said eri nime. Üsna mitmekesine oli pilt ka Paides, Annas, Kihnus, Lihulas ja Räpinas. Neis kõigis said pooled või peaaegu pooled sündinutest erineva eesnime: iga nime esines neis kihelkondades keskmiselt 1,4–2,3 korda. Kõige nimevaesemad kihelkonnad olid Halliste, Vastseliina, Rõuge, Võnnu, Tarvastu, Põlva, Rapla ja Paistu: neis igas leidis saja inimese kohta keskmiselt kümme kuni üksteist erinevat nime ning iga nime esines keskeltläbi kaheksa kuni kümme korda (vt joonis 1).

Nimevalik ja eelisnimed

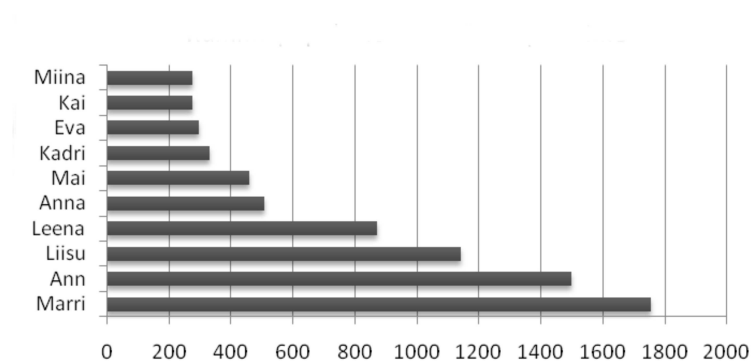
Suur osa vanemaid valib oma lastele needsamad nimed, mida on valinud teisedki. Sedasi muutub osa isikunimesid populaarseks ning neid kannab suur osa ühe ja sama ajajärgu inimesi. Nii näiteks muutuvad Inglismaal populaarseks eesnimed, mida kannavad kuningliku perekonna liikmed (Redmonds 2004). Eestis on nimevalikule mõju avaldanud ühiskondlikud normid, kehtiv usund ja sisserännanud isikud, mistõttu on igal ajajärgul olnud oma eelisnimed, mis enamasti erinevad ka piirkonniti.

Perekonnatava järgimisel nimepanekul ei ole Eestis määravat tähtsust olnud. Julius Mägist (1936) on arvanud, et tihti inimesed ei tunnegi oma esivanemate nimesid. Pigem on olnud eeskujuks autoriteetsed mõisaametnikud, pastorid ja köstrid. Loomulikult leidub erandeid, näiteks Kihnus olevat kehtinud 20. sajandi teise pooleni tava, et esimesele pojale antakse isaisa, esi-

Joonis 1. Nimede hulk 1840. aastal saja inimese kohta kihelkonniti.

mesele tütrele isaema, teisele pojale emaisa, teisele tütrele emaema nimi (Saar 1964). Sugulusnimede traditsiooni on järgitud ka Vigala kihelkonnas Aitsamite perekonnas, kus 1771. aastal läks liikvele nimi Mihkel ning on püsinud Aitsamite suguvõsas tänapäevani (Aitsam 2006). Mujal Eestis on sugulusnimede traditsiooni vähem järgitud, enamasti on tegemist mõne üksiku perekonna sisese tavaga. Mitmel pool mujal Euroopas on laste nime-tamine esivanemate järgi olnud aga peaaegu et kohustus (Sangoi 1999). Omapärane on olnud Skandinaavias 19. sajandini ja Islandil tänapäevani kehtiv patronüümide süsteem, mille järgi saab isa eesnimest lapsele perekonnanimi, liites sellele vastavalt kas *son* (poeg) või *dottir* (tütar). Ólöf Gardarsdóttir (1999) väidab, et veel hiljuti oli määrava tähtsusega ka eesnimede sugulus, sest see liitis põlvkondi ja aitas säilitada sugulussuhteid. Prantsusmaal seevastu andsid pikka aega lastele nimesid hoopis ristivanemad ning bioloogilistel vanematel ei olnud selle kohta sõnaõigust (Sangoi 1999). Ka Eesti andmestiku puhul on sageli ühe ristivanema ja lapse nimi seesama, näidates sellega ilmselt ristivanemate osa nimepanekul.

Joonis 2. Kümme populaarsemat tütarlapsenime 1840. aastal.

Eelistatud tüdrukunimed

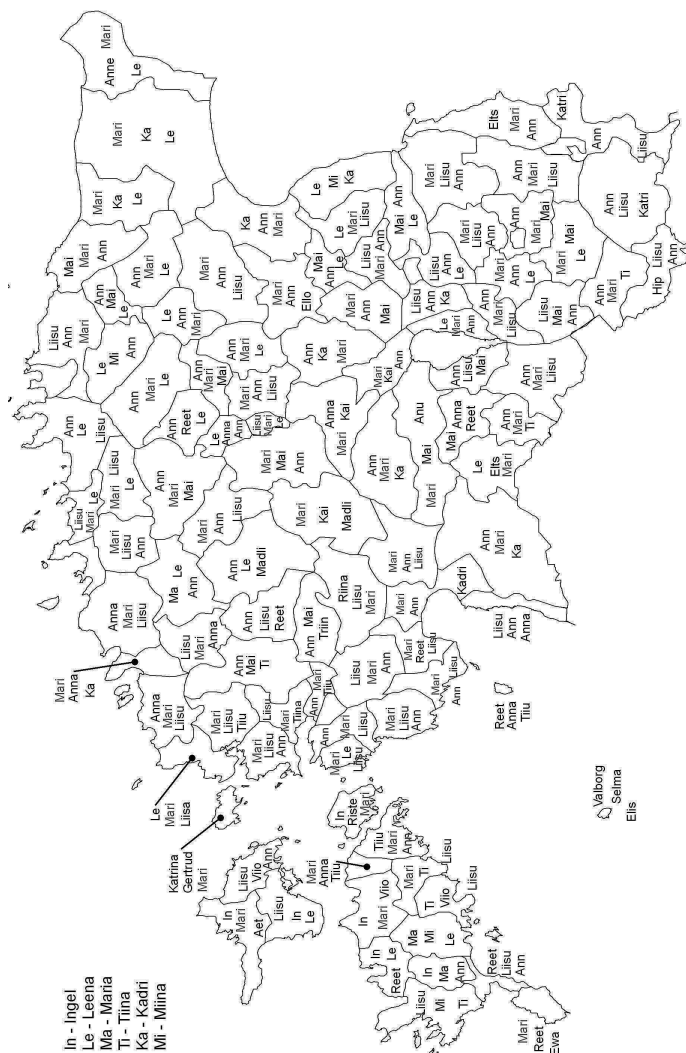
1840. aastal olid kolm enim levinud tütarlapsenime Mari, Ann ja Liisu (43% sündinutest) ning kümme populaarsema nime hulgas sai nime 74,1% tütarlastest (vt joonis 2). Mari oli esikohal 34 kihelkonnas ning kolme kõige populaarsema nime hulgas oli ta lausa 78 kihelkonnas. Ann oli populaarseim 30 ning kolme eelistatuma hulgas 67 kihelkonnas. Liisu oli esikohal 10 kihelkonnas ning kolme populaarseima hulgas esines teda 45 kihelkonnas. Kihelkondi, kus kolm kõige enam kasutatavat tütarlapsenime olid Mari, Ann ja Liisu, oli 14 (Tõstamaa, Tori, Varbla, Simuna, Rõngu, Ridala, Põlva, Mikhli, Karuse, Jüri, Juuru, Helme, Haljala, Harju-Jaani). Samas oli ka 14 kihelkonda, kus ei esinenud kordagi mõnda kolmest eelisinimest. Mari ei olnud peale rootsikeelsete Ruhnu ja Vormsi kihelkonna veel kasutusel Muhus, Kullamaal ega Annas. Liisut ei pandud nimeks samuti Muhus, Kullamaal ega mitte ka Kolga-Jaanis ja Kirblas. Anni ei esinenud Muhus, Vaivaras, Pilistveres, Paides, Keilas ja Harju-Madisel. Neljandal kohal oli nimi Leena, mida anti 8,5%-le sündinud tüdrukutele. Samas varieerusid eelisinimed kihelkonniti üsna palju, 103 kihelkonna kohta oli tütarlaste eelisinimed hulgas 17 erinevat ning kolme populaarseima hulgas 32 erinevat tüdrukunime.

Saaremaal ja Hiiumaal oli mitmes kihelkonnas väga populaarseks nimeks Ingel, mis oli kolme populaarseima nime hulgas lausa

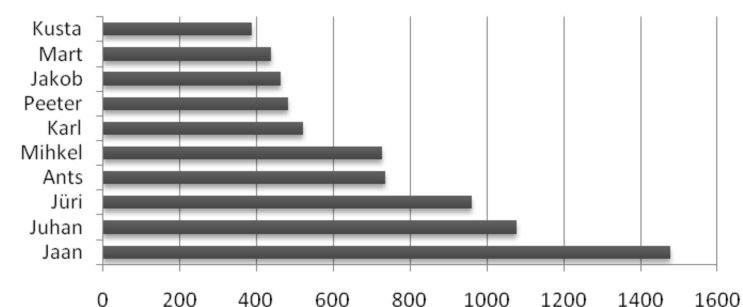
kuues kihelkonnas (Karja, Kärla, Mustjala, Muhu, Käina, Reigi). Põide kihelkonnas sai kolmandik (34,5%) tütarlastest nimeks Tiit. Saaremaa eelisinimed hulgas esinesid veel Reet (Mustjala, Anseküla, Jämaja), Maria (Kaarma, Kärla), Miina (Kaarma), Viio (Karja, Põide), Tiina (Kihelkonna, Püha, Valjala), Riste (Muhu). Hiiumaal Reigi kihelkonnas oli väga populaarseks nimeks Aet (15%). Pärnu-Jaagupis oli enim kasutusel nimi Riina, mida anti sealkandis nimeks neljandikule (24,6%) sündinud tüdrukutest. Üsna eripäraseid nimesid eelisinimed hulgas kohtame Lõuna-Eestis. Hargla kihelkonnas oli kõige populaarsemaks tütarlapse nimeks Hip — 33% tütarlastest sai selle nime. Räpinas pandi neljandikule (26,6%) sündinud tütarlastele nimeks Elts. Vastseliinas ja Rõuges esines üsna palju nime Kadri, mõlemas 15%. Viljandis oli populaarsete nimede esikolmik Mari, Ann ja Anu (9,5%). Vändras ja Raplas oli üsna levinud nimeks Madli, mida pandi mõlemas kihelkonnas 16-le sündinud tüdrukutest. Laiuse kihelkonnas on järjekord Mari, Ann ja Elo (Ello), viimane pandi nimeks 11%-le sündinud tüdrukuist. Eelisinimed jaotumist kihelkonniti näitab joonis 3.

Eelistatud poisinimed

Poisslaste nimedest olid kõige populaarsemad Jaan, Juhan ja Jüri (vt joonis 4). Kuna poiste nimede hulk oli suurem kui tütarlastel, kandis kolme eelisinime kolmandik (31,7%) 1840. aastal sündinud poistest (tütarlastest vastavalt 43%). Jaan esines 97 kihelkonnas, kõige eelistatum nimi oli ta 36-s ning kolme populaarseima hulgas 70 kihelkonnas. Juhanit pandi nimeks 99 kihelkonnas, kõige populaarsem oli ta 20-s ning kolme populaarsema hulgas esines Juhanit 43 kihelkonnas. Nimi Jüri esines 92 kihelkonnas, esikohal oli ta 13-s ja kolme eelistatuma hulgas 41 kihelkonnas. Kihelkondi, kus kolmeks kõige populaarsemaks nimeks olidki Jaan, Juhan ja Jüri, oli kõigest kaks (Kambja ja Harju-Madise). Kihelkondasid, kus ei kohanud mõnda kolmest eelisinimest, oli 16. Eestikeelsetest kihelkondadest ei pandud Juhanit ja Jürit nimeks vaid Muhus. Eelisinimed seas oli neljandal kohal Mihkel, mis oli populaarseim seitsmes kihelkonnas (Karja, Kihnu, Muhu, Mustjala, Pärnu-Jaagupi, Reigi, Vaivara). Mitmel

Joonis 3. Tüdrukute eesnimed Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Joonis 4. Kümme populaarsemat poisslapse nime 1840. aastal.

pool oli üsna levinud nimeks ka Ants, mis oli esikohal kuues kihelkonnas (Halliste, Kolga-Jaani, Kose, Mihkli, Rapla, Juuru) ning teise või kolmanda eelisinime hulgas oli Ants 19 kihelkonnas. Nii nagu tüdrukute eesnimede puhul on ka siin kõige rohkem erinevusi Mandri-Eesti ja saarte vahel. Saaremaal Püha kihelkonnas oli kõige populaarsemaks nimeks Toomas, mille kandjaks sai 15% poistest. Sõrve poolsaarel Jämajas ja Ansekülas oli enim kasutatud poisinimi Hendrik (vastavalt 15% ja 14%). Hiiumaal Pühalepa kihelkonnas sai iga seitsmes sündinud poiss nimeks Peet. Kärlal ja Valjalas oli kõige populaarsemaks nimeks Ado, mille kandjaks sai vastavalt 17% ja 13% poeglastest. Kümnnendik Jämaja poistest sai nimeks Preedik, Ansekülas ja Jaanis pandi sama suhtarvuga nime Priit. Mustjalas sai iga üheksas sündinud poeglaps nimeks Taavi. Tartumaal Kodavere ja Äksi kihelkonnas oli levinuim nimi Jakob (12% ja 17%). Nimi Karl, mida anti nimeks viiele protsendile kõigist sündinud poistest, oli esikohal viies kihelkonnas (Jaani, Kullamaa, Maarja-Magdaleena, Palamuse, Vändra), samas teise või kolmanda eelisinime hulgas oli Karl kümnes kihelkonnas. Kihelkonnas, Käinas, Karulas ja Võnnus oli eelistatuimaks nimeks Peeter. Lihtne ja tuntud nimi Jaak oli populaarsemaks poisslapse nimeks ainult Paistus ning esimese kolme hulgas oli Jaak Ansekülas, Hemes, Saardes ja Suure-Jaanis. Noarootsis sai kolmandik poistest nimeks Christian või Mats.

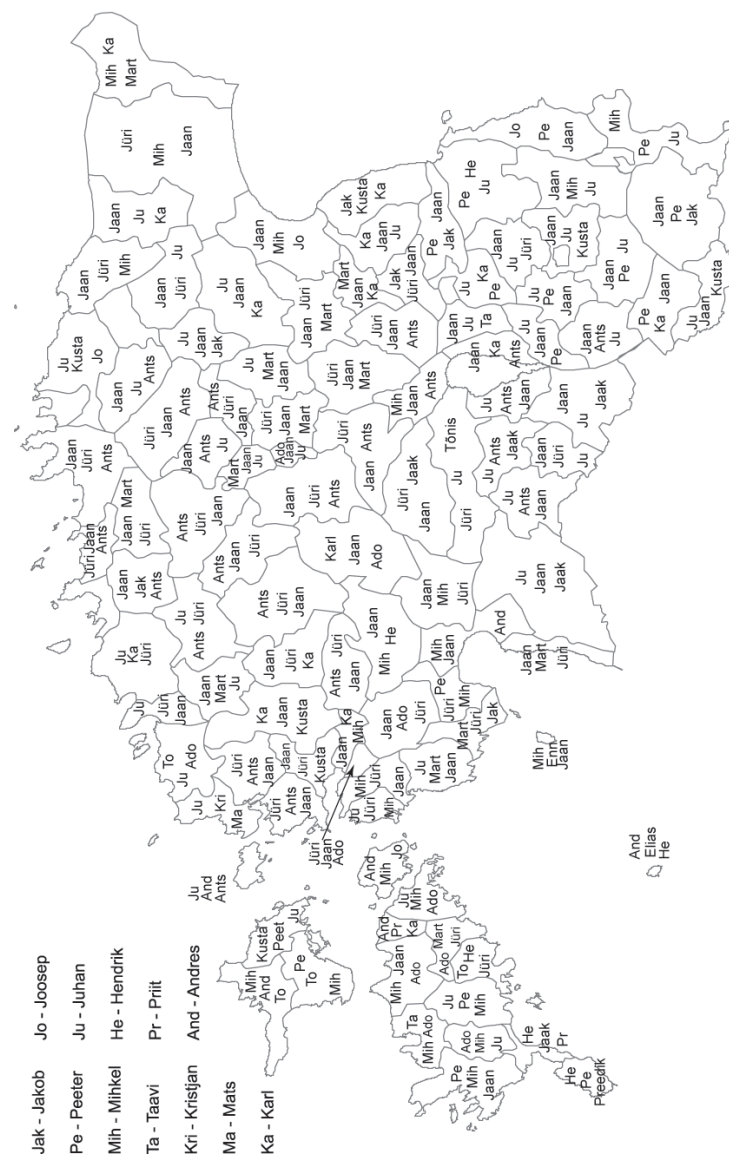
Kui tütarlaste puhul sai peaaegu kolmveerand sündinutest omale eesnime kümne populaarseima nime hulgast, siis poiste osas oli pilt pisut mitmekesisem: kümne eelisinimega ristiti kaks kolmandikku sündinud poeglastest. Eelisinimede jaotumist kihelkonniti näitab joonis 5.

1840. aasta andmed nimede sagedusest kogu Eesti kohta on hästi võrreldavad ka mitme teise uuringu tulemustega, mis käsitlevad 18. ja 19. sajandi nimesid üksikutes kihelkondades. Edgar Rajandi (1963) andmetel katsid aastatel 1711–1760 Amblas kümme eelisinime 72% kogu mehenimede vajadusest ning Võnnus aastail 1713–1800 Lemming Rootsmäe (1969) andmetel 66–74%. Kairit Henno (2000) Põide eesnimede uurimuse järgi katsid seal aastatel 1801–1840 eelisinimed viie aasta kaupa 73,1–79,3%.

Unikaalnimed

Unikaalnimed on nimed, mida esineb vaadeldaval ajal vaid üks kord. Tihti on neil võrdlemisi suur osakaal kõigi kasutatud nimede hulgas, kuid selliste nimede kandjate arv moodustab väikse osa vastava ajajärgu lastest (Hussar 1998). Arvestades unikaalnimede hulka ka kaksiknimed, moodustavadki viimased suurema osa ainulaadsetest nimedest, sest nendega saab moodustada väga palju erinevaid nimekombinatsioone. Uuritaval aastal oli ühel korral esinevaid nimesid 58, neist 31 tütarlapse- ja 27 poisslapse-nime (vt joonis 6), neist 15 esines enne nimevormide koondamist mitmiknime vormis. Kõige rohkem leidis unikaalnimed Tartumaa kihelkondades (Kodavere — 1, Otepää — 2, Rannu — 3, Rõngu — 3, Sangaste — 1, Võnnu — 2). Üsna palju oli omapäraseid nimesid ka Virumaal (11) ja Võrumaal (10). Ainult üks ainulaadne nimi esines Hiiumaal.

Enamasti on unikaalnimed võõrapäraseid nimed (Cäsilie, Aleksei, Leonhard, Malviine, Mathilde, Meinhard, Sarlotta, Korneilius jne), mis on meile jõudnud sakslaste, venelaste või mõne muu rahva kaudu. Tihti on võõrapäraseid nimesid just mõisas sündinud inimeste hulgas ja ka kõrtsmike lastel. Samas oli ka vanu eesti päritolu nimesid — Lilli ja Kallo. Unikaalnimedena esinesid ka mõned tänapäeval üsna levinud eesnimed (Erik, Oskar, Timo, Kärt, Eliise, Mariliis). Võibki arvata, et nende nimede

Joonis 5. Poiste eelisinimed Eesti kihelkondades 1840. aastal.

levik sai alguse 19. sajandi keskelt. Kokkuvõtteks võib tõdeda, et unikaalnimesid on rohkem piirialadel, eriti Eesti idaosas.

Piirkondlikud nimed

Järgnevalt käsitleme 1840. aastal pandud eesnimesid piirkondlikust aspektist. Piirkondlike ehk regionaalsete ehk nimede hulka arvatakse need, mida esineb ainult teatud piirkondades ning rohkem kui üks kord, seega unikaalnimesid nende alla ei liigitu.

Tüdrukunimed

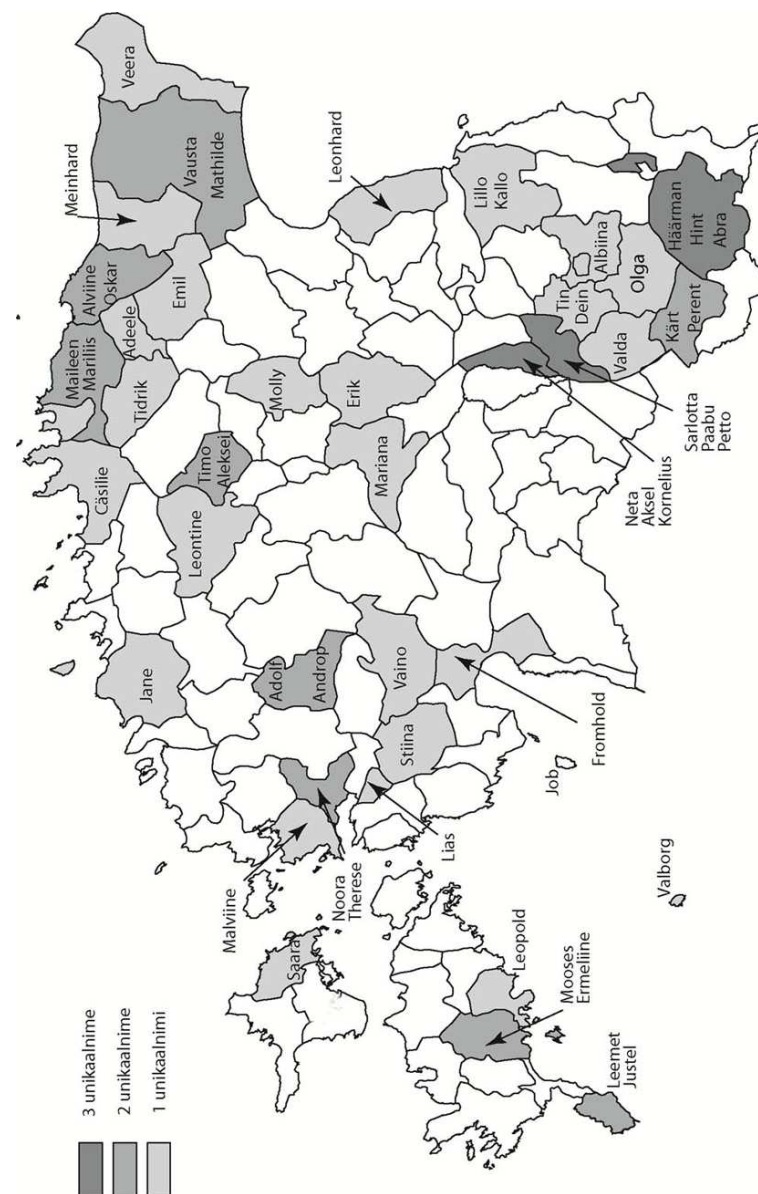
Nimed, mida esines ainult teatud piirkondades ja rohkem kui paar korda ning mida seetõttu võib pidada regionaalseteks nimedeks, olid Ingel, Hip, Gertrud, Epp, Aet, Hedi (Hädi), Eed ja Riste (joonis 7).

Nime Ingel³ kohtame ainult saartel, kokku 12 kihelkonnas (Valjala, Püha, Põide, Mustjala, Kärla, Karja, Kaarma, Pühalepa, Reigi, Käina, Muhu ja Kihnu) 87 korda. Kõige suurem oli selle nime osakaal Muhu saarel, kus seda eelistas pisut üle kolmandiku lastevanematest. Sellele järgnevad Hiiumaa kihelkonnad Reigi ja Käina, kus ristiti Ingeliks peaaegu viiendik tütarlastest. Peale Ingeli võib Saaremaa nimedeks arvata ka Hedi (esineb ka kujul Hädi). Muhu saarele on iseloomulik nimi Eed. Tema kandjaks sai 1840. aastal kümnendik sündinud tütarlastest. Sama nimi oli üks kord kasutusel ka Varbla kihelkonnas Läänemaal.⁴ Peale Eedi on Muhu saarele iseloomulikuks nimeks ka Riste, mille kandjaks sai peaaegu viiendik sündinud tüdrukutest.

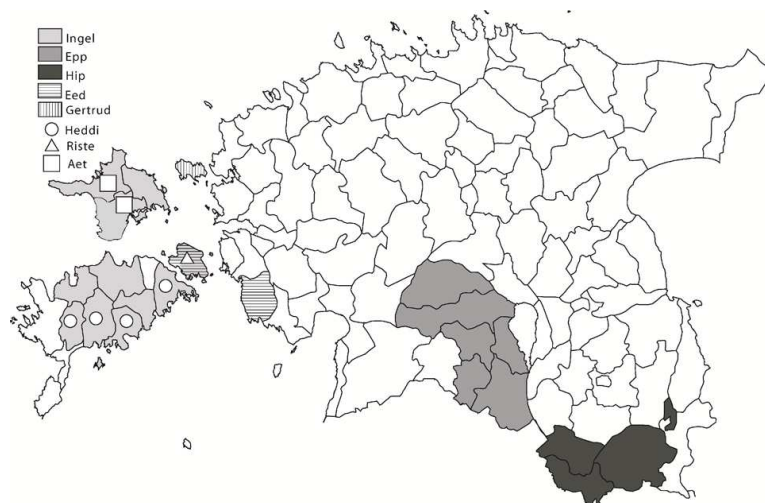
Nime Aet võib pidada Hiiumaa omaks. Kokku esines seda 1840. aastal 12 korda, Reigis sai omale Aet nimeks peaaegu neljandik (23%) ning Käinas 5% sündinud tüdrukutest. Nimi esineb

³Nime Ingel päritolu seob Edgar Rajandi (1966/2005) nimedega Ing-rid ja ka Ingelberg ning peab selle aluseks vanasaksa naisnimesid, mis ise on kujunenud kreeka-ladina *angeluse* ja muinasgermaani *Ing(wi)o* segunemisel. Rajandi järgi on Ingel olnud Eestis kasutusel varemalt ka mehenimena.

⁴Praegu tegutsev Muhu käsitöö selts kannab nime Oad ja Eed, mis on tuletatud just vanadest Muhu eesnimedest (Pitk 2006).

Joonis 6. Unikaalnimesid 1840. aastal.

Joonis 7. Piirkondlikud tüdrukunimed 1840. aastal.

nii Wiedemanni sõnaraamatus (märkega, et see on Hiiumaa nimi), Julius Mägiste soovitusnimestikes, Andrus Saareste mõistelises sõnaraamatus kui ka Edgar Rajandi nimeramatus.

Kõikide Hipõ⁵ (nominatiiv Hipp või Hip) nimeliste tüdrukute sünnikohaks on Eesti lõunaosa. Kõige rohkem pandi Hipõ nimeks Harglas sündinud tüdrukutele (20%). Rõuges esines seda nime kolm korda ja Karulas üks kord. Hipõ nime kohta pajatab muistend, et kõik Mõniste kandi inimesed pärinevad Hipõst ja Mehkast. Rahvasuu räägib, et 17. sajandil, kui talurahva olukord halvenes ja maad laastas katk, jäi Mõniste kant rahvast tühjaks. Ellu jäänud ainult üks Mehka-nimeline mees, kes ringi käies kohanud Hipõ-nimelist naisterahvast. Mehka ja Hipp alustanud tühjal maal kooselu ja kogu praegune Mõniste põlisrahvas olevatki nende järeltulijad ning maad kutsutakse Mehkamaaks (Kasesalu, Sikk 1986). Nime Hip on märkinud ka Mägiste (1929) oma eestipäraste isikunimede loendis, kus on nime esinemiskohana samuti kirjas Hargla. Saareste sõnaraamatus (1958) esineb mõisterühma all *eestlased mõiste hiped*. Võro-eesti sõnaraamat ütleb märksõna

⁵Eesnimi Hipp käändub Hipp : Hipõ, mitte Hipp : Hipi.

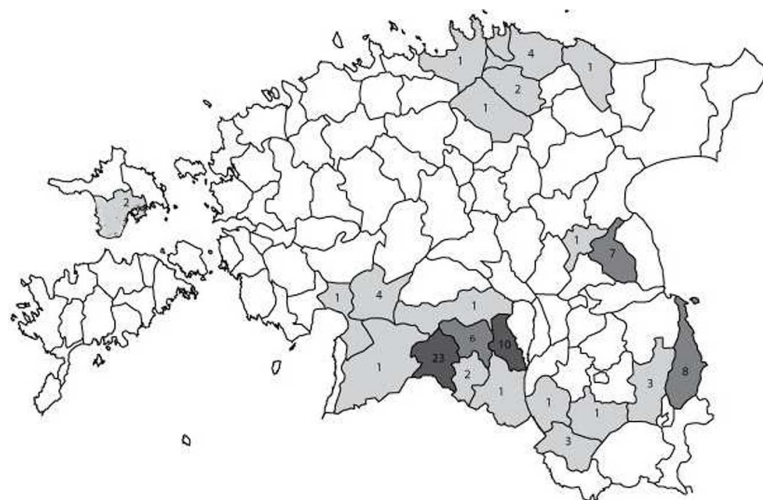
hipõkõ|nõ kohta: Mõniste valla naiste hüüdnimi (Võro-eesti syna-raamat. 2002). Edgar Rajandi (1966/2005) nimeramatus esineb Hip lisanimestikus.

Liikudes Võrumaalt lääne poole, jõuame eesnime Epp esinemisalale. Kõige rohkem armastasid seda nime Tarvastu ja Paistu kihelkonna lapsevanemad, mõlemas kihelkonnas kattis see nimi kümnendiku kogu nimevajadusest. Vähemal määral esines seda veel ka Viljandi, Suure-Jaani, Karksi ja Helme kihelkonnas. Mulgimaa nimeks võime pidada ka eesnime Elts (Els) (vt joonis 8). Kõikidest tütarlastest, kellele anti nimeks Elts või Els, sündis 48,8% Mulgimaal. Samas kohtab seda nime ka teistes kihelkondades, eelkõige Lõuna-Eestis. Vähesel määral, kuid naaberkihelkondades, leidis seda nime ka Põhja-Eestis Harju-, Järva- ja Virumaa piirialal. Lõuna- ja Ida-Eesti nimena võib välja tuua veel Kadri (Katri).

Lisaks võib ära märkida veel mõne nime, mida kasutati kindlates piirkondades, kuid mille hulk või mitte nii ühtlane piirkondlik paiknemine ei võimalda teha väga kindlaid järeldusi nende regionaalsuse kohta. Gertrud oli levinud nimi Vormsi saare rootslaste hulgas, kus tema kandjaks sai kolmandik (28%) sündinud tüdrukutest. Uue sajandi algul ristiti üks Vormsis ehitatud rannarootsi paat Gättoriks, mis olevat Gertrudi Vormsi variant (Õepa 2000). Kõikide 1840. aastal sündinute Eddo-nimeliste tütarlaste kodukohaks oli kas mõni Lõuna-Eesti või Lääne-Eesti kihelkond. Nime esineb Helmes, Rõngus, Rõuges ja Tarvastus, aga ka Läänemaal (Ridala, Lääne-Nigula, Varbla), kokku 17 korda. Julius Mägiste (1929) peab selle nime esinemispiirkonnaks just Lõuna-Eestit (Karula, Otepää, Setumaa). Eesnimed, mida esines küll teatud kindlates piirkondades, kuid mille osakaal kõigist nimedest jäi väga väikseks, olid: Annika (Sangaste, Rõngu), Valber (Harju-Madise), Toora (Otepää, Rāpina, Urvaste), Jetta (Karula, Urvaste) ja Dahrte (esines Rõngus kahel korral).

Poisinimed

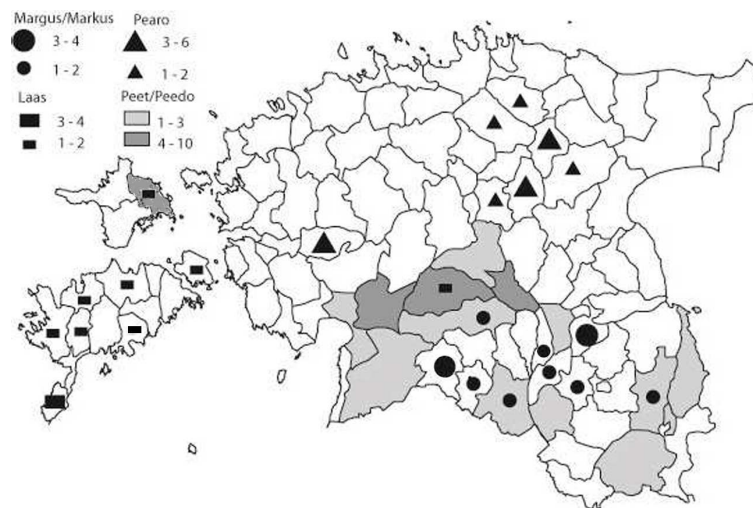
1840. aastal sündis poisse nelja protsendi võrra rohkem kui tüdrukuid ning poisinimede hulk ületas tüdrukunimede hulga pea-aegu kümnendiku võrra, seega on siin ühe nime esinemissagedus

Joonis 8. Nimede Elts (Põhja- ja Lääne-Eestis) ning Katri (Tartu- ja Võrumaal) levik 1840. aastal.

tunduvalt väiksem, mistõttu on ka raskem teha kindlaid järeltusi regionaalsete nimede kohta.

Liivimaa kubermangus ja Hiiumaal levis nimi Peet, mis pandi 14 kihelkonnas 34 poisile (vt joonis 9). Enim anti Peet nimeks Suure-Jaani ja Pühalepa kihelkonna lastele, vastavalt viiele ja neljateistkümnele protsendile sündinud poistest. Mõnevõrra vähem kohtas nime Peet teisendit Peedo. Kokku kasutati nime kaheksas Liivimaa kihelkonnas (Rõuge, Räpina, Sangaste, Võnnu, Puhja, Kolga-Jaani, Kambja, Helme) 12 korda. Üsna palju anti Peedot nimeks Kolga-Jaanis, kus selle kandjaks sai neli poissi. Üheks isikunimeks, mida Lõuna-Eestis ei kohta, kuid mis esines mitmes Eestimaa kubermangu kihelkonnas, oli meile enamasti A. H. Tammsaare romaani kaudu tuntud Pearu (kirikuraamatutes enamasti vormidena Pearo, Pärö). Enim anti Pearu nimeks Vigala ja Koeru kihelkonnas, mõlemas umbes viiele protsendile poistele. Teistes kihelkondades, kus nime esines (Ambla, Kadrina, Peetri, Simuna, Väike-Maarja), jäi see näit alla nelja protsendi. Marguseks/Markuseks ristiti Hallistes ja Nõos kummaski neli poisslast, Rannus kaks ning Helmes, Karksis, Rõngus, Põlvas, Otepääl ja

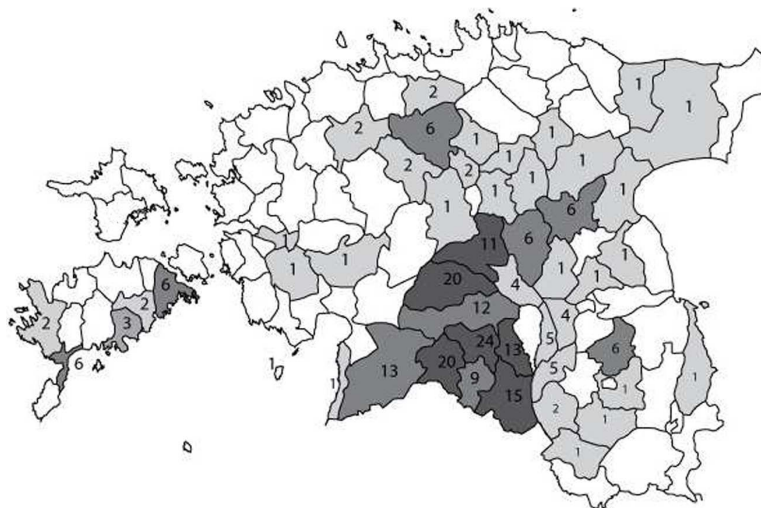

Joonis 9. Margus, Pearo ja Peet ning Laas Eesti kihelkondades 1840. aastal (esinemiste arv).

Viljandis igas üks poiss. Saaremaal ja Hiiumaal esineb rohkesti nime Laas (ka Laes). Laas pandi nimeks Jämajas neli, Pühalepa, Mustjala, Muhu ja Karja kihelkonnas igas kaks korda ning Kihelkonnal, Kärilas ja Suure- Jaanis üks kord.

Jaagu nime esines küll kõikjal üle Eesti, kuid selle puhul on selgesti märgata suurem koondumine Viljandimaale (vt joonis 10). Seega ei tarvitse see nimi pärineda Tallinnast, nagu on väidetud (Hussar 1998).

Poiste nimed, mida esines küll vähem kui kümme korda, kuid mille kindel piirkondlik esinemus või protsent sündinud poistest annab alust nimetada neid regionaalseteks nimedeks, olid veel Reedik (Põide, Mustjala, Jaani, Püha, Kihelkonna), Rido ja Trido (Püha, Kärila, Mustjala, Kaarma), Juk (Karula), Paulus (Jõhvi, Lüganeuse, Torma), Ebbo (Sangaste, Rõuge, Karula, Kambja), Zölestin (Karula, Kanepi), Aad (Muhu), Lars (Vormsi), Vido (Räpina), Tohver (Äksi, Urveste, Halliste, Rannu), Zahkre (Urveste) ning Meus (Urveste, Rõuge, Karula).

Joonis 10. Nime Jaak esinemine Eestis 1840. aastal.

Nii poisi- kui ka tüdrukunimede puhul joonistuvad regionaalsed erinevused kõige selgemini välja saarte ja Mandri-Eesti ning Liivimaa ja Eestimaa kubermangu vahel, kusjuures Lõuna-Eesti oli piirkondlike nimede poolest tunduvalt rikkam kui Põhja-Eesti. Seda võib põhjendada näiteks sellega, et Lõuna-Eestis olid traditsioonid põlisemad, kiriku mõju väiksem ning inimesed vastuvõtlikumad uutele nimedele ning agaramad neid oma murde järgi mugandama.

Rannarootslaste nimed

Vaadeldes koos Ruhnu, Vormsi ja Noarootsi kihelkonda, hakkavad silma üsna mitmed nimed, mida mujal ei esine. Kihelkondade järgi erinevad muust Eesti alast eelkõige just Vormsi ja Ruhnu, sest sealne asustus koosnes valdavalt rootslastest. Samuti pole sealseid nimesid mõtet sarnastada eestlaste nimedega. Noarootsis seevastu kohtame võrdlemisi palju ka eestlaste tüüpnamesid. Ilmselt kandisid Noarootsi rootslased siiski muude rannarootslastega sarnaseid

nimesid ning eestlased eestipäraseid variante. Ruhnu puhul peame kindlasti arvestama ka kihelkonna väiksust. Nii sündis näiteks Ruhnu saarel 1840. aastal vaid kolm tütarlast ning neile said nimeks Valborg, Selma ja Maria. Vormsil sündis 26 tüdrukut, kes said omaale eesnime viie erineva nime hulgast. Kõige enim kasutatud nimed olid Katrina, Gertrud ja Maria, mille kandjaks said vastavalt 11, 8 ja 5 tütarlast. Kolm neidu said nimeks Agneta ning kaks Christina. Kui Katrina, Maria ja Christina puhul ei saa kindlalt väita, et nimed on meile tulnud rootslastelt, siis Agneta on kindlasti rootslaste toodud nimi. Agnetat esines peale Vormsi veel Tallinna ümbruses Jüri ja Jõelähtme kihelkonnas. Gertrud esines peale Vormsi veel Keilas, kus elas eestirootslaste rühm, keda kutsuti Kersalu rootslasteks (Põldvee 2002). Noarootsis oli pilt kõige tavapärasem, populaarseimateks nimedeks olid Leena, Mari ja Liisa, neile järgnesid Tiit, Eva ja Kersti. Kersti nime kohtab üsna palju ka Hiiumaal ning Kagu-Eesti kihelkondades.

Poisinimedest oli Ruhnu, Vormsi ja Noarootsi kihelkonnas kõige populaarsemad Johann, Anders ja Mats ning seejärel Christian ja Hans. Ruhnu saarel sündis 1840. aastal neli poissi ning neile sai nimeks Elias, Andreas, Henrik ja Thomas. Vormsi saare poiste nimede seas olid ülekaalus Johann, Anders ja Hans. Kaks poissi said nimeks Lars, ning Friedrich, Matths, Michäel ja Thomas olid kasutusel ühel korral. Noarootsi kihelkonnas olid kolm populaarseimat poisinime Juhhan, Christian ja Maths, veidi vähem pandi nimeks Kustat. Veel kohtas järgmisi nimesid: Aadam, Ado, Anders, Hans, Hindrich, Joseph, Carl, Marten ja Wilhelm.

Rannarootsi alade nimekasutus, eriti just üherahvuselistel saartel, erines ülejäänud Eestist üsna selgesti. Siiski võime leida ka rannarootslaste hulgas nimevorme, mis viitavad eestlaste mõjule (nt Mari) ning kahtlemata toimus ka vastupidine protsess — eestlased laenasid nimesid rootslastelt.

KOKKUVÕTE

Võime seega tõdeda, et eestlaste nimetarvitus väljaspool linnasid on 1840. aastal olnud võrdlemisi ühtne ja väheste piirkondlike eripäradega. Ka kasutusel olevate nimede hulk oli 1840. aastal üsna väike (278 nime). Suur osa sündinutest (tüdrukutest 74% ja

poistest 66%) sai oma le nime kümne eelisnime hulga st, mis näitab hästi suhtelist nimevaesust. Üldiselt olid ülekaalus lühikesed, ühe- või kahesilbilised isikunimed ning enamik neist on käibel ka tänapäeval. Tollasest kümnest poistele pandud eelisnimest on praegu haruldane vaid Kusta.⁶ Tüdrukunimedest esineb Mai tänapäeval üksikuna harva, kuid on leidnud kindla koha liitnimesdes. Ka tollane sageduselt neljas nimi Leena pole 20. sajandi lõpul olnud populaarne. Tõenäoliselt võib sellest andmestikust pärinevaid tulemusi laiendada ka kogu 19. sajandi esimese poole Eesti nimetarvitusele; 19. sajandi teisel poolel nimemood aga ilmselt suuresti juba muutus, mille põhjuseks oli paljude elanike õigeusku siirdumine ja ka üldised sotsiaalsed muutused ühiskonnas.

Kuigi nimekasutus on kihelkonniti üsna ühtne, leidub siiski ka teatud piirkondlikke iseärasusi. Eesnimede erinevused joonistusid kõige selgemini välja Põhja- ja Lõuna-Eesti ning saarte ja Mandri-Eesti vahel. Unikaalnimesid (nimed, mida pandi vaid ühe korra) esines rohkem Kagu- ja Kirde-Eestis, kuid nende kandjaks sai väga väike osa sündinutest. Mitmiknimesid oli rohkem kasutusel Eestimaa kubermangus ning suuremate linnade lähedastes kihelkondades. Ka regionaalseid nimesid (esineb teatud piirkonnas ja üle ühe korra) kohtas rohkem Kagu-Eestis ja saartel; Põhja- ja Kesk-Eestis olid kasutusel pigem üldlevinud ja tuntud eesti nimed. Ülejäänud Eestist erines ka rannarootslaste asustuspai kade nimekasutus. Teatavad seosed esinevad ka murdekeelt arvestades. Nii näiteks on nimed Els, Epp ja Jaak seotud Mulgi kultuuriruumiga. Huvitav on saartel kasutusel olnud nimi Ingel, mida on pandud meie mõlemal suursaarel, kuid põhiliselt vaid nende idaosas. See kattub samuti murdegeograafiaga. Käsitlemata jäi vanausuliste ja setude alade nimekasutus, kus see oli samuti muust Eestist erinev. Ka mitmes Ida-Eesti piirkonnas elanud venelaste nimevalik ei kajastu käesolevas andmestikus.

Kirjandus

A n s o m a r d i [Pitka, Peäro August]. 1903. Nimede asjus. — *Linda*, nr 48, lk 843–846

⁶1840. aasta andmeid on siin võrreldud lastele enim pandud eesnimedega aastatel 1992–2004. Vt www.siseministerium.ee/?id=15190.

- A i t s a m, Mihkel 2006. *Vigala kihelkonna ajalugu*. Kivi-Vigala: Vigala Vallavalitsus ja Volikogu
- C a l l a r y, Edward 1997. The geography of personal name forms. — *Professional Geographer*, Vol. 49, No. 4, pp. 494–500
- E l i s t o, Elmar 1936. Võõrapäraste eesnimede eestipärase kirjutusviisi küsimus. — *Eesti Keel*, nr 4, lk 116–121
- E l i s t o, Elmar 1937. Uusi eesnimesid. — *Eesti Keel*, nr 4, lk 127–129
- G a r d a r s d ó t t i r, Ólöf 1999. Naming practices and the importance of kinship networks in early nineteenth-century Iceland: The history of the family. — *An International Quarterly*, Vol. 4, No. 3, pp. 297–316
- H e n n o, Kairit 2000. Poeglaste eesnimed Põide Eesti koguduse 1801.–1840. aasta sünniregistreis. — *Emakeele Seltsi aastaraamat*, nr 44–45. Tartu: Emakeele Selts, lk 30–41
- H u s s a r, Annika 1998. Eestlaste eesnimedest aastatel 1930–1990. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti filoloogia osakond. Tartu, 1998. (Käsitöö TÕ raamatukogus)
- H u s s a r, Annika 2001. Eestlaste XX sajandi nimemood. — *Oma Keel*, nr 1, lk 28–33
- H u s s a r, Annika, Peeter P ä l l 2007. Das estnische Personennamensystem. — *Europäische Personennamensysteme: Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch*. Hrsg. Andrea Brendler, Silvio Brendler. Hamburg: Baar, S. 170–187
- K a l l a s, Oskar 1921. *Sadakakskümmend uut ristinime*. 3. tr. Tartu: Postimees
- K a s e s a l u, Heino, Maria S i k k (koost). 1986. *Võrumaa ja võrulased*. Tallinn: Perioodika
- K i v i n i e m i, Eero. 1982. *Rakkaan lapsen monet nimet: Suomalaisen etunimet ja nimervalita*. Espoo: Weilin+Göös
- K u r r i k, Juhan 1901. *Nimede raamat*. Jurjev: M. Vares
- L u c e, Johann Wilhelm Ludwig von 1814. Etwas über den ehstnischen Calender. — *Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache*. H. 3. Perna u: J. H. Rosenplänter; Reval: Bornwassersche Buch., S. 47–52
- M u s t, Aadu 2000. *Eestlaste perekonnamaloo allikad*. Tartu: Kleio
- M ä g i s t e, Julius 1929. *Eestipäraseid isikunimesid*. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused 18.) Tartu: Akadeemiline Emakeele Selts
- M ä g i s t e, Julius (toim.) 1936. *Eestipäraseid eesnimesid*. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised 28.) Tartu: Nimede Eestistamise Liit
- P a l l i, Heldur 1959. Eesti isikunimedest Harju- ja Järvamaal XVI sajandil. — *Keel ja Kirjandus*, nr 10, lk 595–608

- Palli, Heldur 1961. Eesti isikunimede kasutamisest meie rahva vanema ajaloo (XIII–XVI saj.) uurimisel. — *ENSV TA Toimetised: Ühiskonnateadused*, nr 2, lk 132–143
- Peege, Juhan 1959. Vene päritolu eesnimede mugandumisest Ida-Saaremaa murretes. — *Emakeele Seltsi aastaraamat*, nr 5. Tallinn: Emakeele Selts, lk 97–101
- Pitk, Merike 2006. Muhi tüdrikud ei istu, käed kubemes. — *Maaleht*, 7. XII Vt www.maaleht.ee/?page=15373&grupp=targutalita&artikkel=1745
- Põldvee, Aivar 2002. Keel, identiteet ja vabad rootsi talupojad Harju-Madise ja Risti kihelkonnas 17. sajandil. — *Eesti Rahva Muuseumi 43. konverents "Etnilised ja kultuurilised vähemused"*; Tartu, 11.–12.04.2002 kokkuvõtted. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 57–62
- Rajandi, Edgar 1963. Kui palju on eesnimedid?: Mesilane nimeks. — *Keel ja Kirjandus*, nr 5, lk 303–304
- Rajandi, Edgar 1966/2005. *Raamat nimedest*. Tallinn: Eesti Raamat/Tammerraamat
- Rajandi, Edgar 1977. Mõtteid eesti isikunimede uurimisest. — *Emakeele Seltsi aastaraamat*, nr 23. Tallinn: Emakeele Selts, lk 93–103
- Rajandi, Edgar, Helmut Tarand 1970. Eesti eesnimedest Mats Tõnissoni tähtsamatutes. — *Emakeele Seltsi aastaraamat*, nr 16. Tallinn: Emakeele Selts, lk 125–141
- Rajandi, Edgar, Helmut Tarand 1971. Möödunud aastakümne eelised. — *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 207–216
- Rajandi, Edgar, Helmut Tarand 1976. Eesti nimi läbi sajandite. — *Keel, mida me uurime*. Koost. Mart Mäger. Tallinn: Valgus, lk 131–140
- Redmonds, George 2004. *Names and History — People, Places and Things*. London—New York: Hambledon Continuum
- Roo, Eduard 1976. Eesti muistsed liitvelised ja tuletuslikud isikunimed. — *Keel, mida me uurime*. Koost. Mart Mäger. Tallinn: Valgus, lk 120–129
- Rootsmäe, Lemming 1969. Võnnu kihelkonna isikunimed XVIII sajandil. — *Keel ja Kirjandus*, nr 10, lk 623–624
- Saar, Theodor 1964. Kihnlaste eesnimedest. — *Emakeele Seltsi aastaraamat*, nr 10. Tallinn: Emakeele selts, lk 227–246
- Saareste, Andrus 1958. *Eesti keele mõisteline sõnaraamat = Dictionnaire analogique de la langue estonienne: avec un index pourvu des traductions en français*. I: A–kogu. (Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne 3.) Stockholm: Vaba Eesti

- Sangon, Jean-Claude 1999. Forename, family and society in south-west France (Eighteenth-nineteenth centuries): The history of the family. — *The History of the Family*, Vol. 4, No. 3, pp. 239–259
- Siim, Jaak 1983. Setu eesnimedid. — *Eesnimedest oskussõnadeni*. (Emakeele Seltsi aastaraamat nr 26/27.) Tallinn: Eesti Raamat, lk 92–98
- Teder, Teofil 1939. *Perekonnaseisumetniku käsiraamat*. Tallinn: Siseministeeriumi Administratiiv-ala Kirjastus
- Võro-eesti sõnaraamat: Päält 15 000 tähißsyna = Võru-eesti sõnaraamat: Üle 15 000 märksõna. 2002. Kokko pandnuq Jüvä Sullõv. (Võro Instituudi toimõndusõq = Publications of Võro Institute = Võro Instituudi toimetised 12.) Tartu–Võro: Võro Instituut
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973. *Eesti-saksa sõnaraamat: Estnisch-Deutsches Wörterbuch*. 4., muutmata tr teisest Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus
- Õepa, Aivar 2000. Rannarootslaste paat pääses maale. — *Lääne Elu*, 3. VIII. Vt www.le.ee/?a=uudised&h=2000/8/3

LIISI PÄRSIK (sünd. 1985) lõpetas Tartu ülikooli geograafina 2008, praegu samas geograafia magistrant. Töötab loodusõpikute toimetajana Avita kirjastuses a-st 2010.

TAAVI PAE (sünd. 1976) lõpetas Tartu ülikooli geograafina 1999, magister geograafia alal 2002, filosoofiadoktor 2006. Töötanud Eesti Entsüklopeediakirjastuse teadustoimetajana 2002–2009, Tartu ülikooli geograafia osakonna teadur a-st 2007. *Akadeemias* on temalt ilmunud artikkel “Eesti mägede kõrgustest” (1999, nr 4, lk 767–781) ja arvustus “Eesti maailmaatlastest” (2008, nr 3, lk 680–683).

LÕUNAEESTLASTE EESNIMEDEST 1840. AASTAL

LIISI PÄRSIK

Nimed ümbritsevad meid kõikjal ning me puutume nendega kokku iga päev. Oma nimi on igal inimesel, loomal, esemel, riigil – ühesõnaga kõigel, mis meid ümbritseb. Kuuldes lapse sünnist käib ilmselt paljudel meist ühe esimese mõttena peast läbi, et ei tea, mis talle nimeks pannakse. Lapsevanemad, valides oma maimukesele nime, ei tee seda üldiselt juhumeetodil, ikka antakse oma järglasele nimi, millel on nime andja jaoks teatud tähendus. Muistsed rahvad uskusid, et lapsele antav nimi – oli selleks siis mõne tugeva esivanema, linnu, looma, loodushaldja või pühaku nimi – määras ära lapse saatuse ja iseloomu ning kindlustas talle nende kaitse. Veel 20. sajandi alguseski mängisid nimevalikul olulist rolli nime tähendus ja traditsioonid (Mägist 1929).

Igale ajastule on iseloomulikud ka teatud kindlad nimemoed. Nii pani muistne eestlane oma tütrele nimeks Ihalemb ning ülemöödunud sajandi eestlane Elfriide (Rajandi, Tarand 1976). Osad nimed kaovad alatiseks, mõned aga ajutiselt, tulles tagasi mitme põlvkonna või isegi sajandite tagant (Seppo 2008). Seppo arvates kaovad enamasti just “ülekasutatud” ja moenimed (Seppo 2008). Samas teevad oma töö ka aeg ning muutused ühiskonnas, mistõttu ei ole paljudel eestlastel aimugi, kuidas meie kaugemad esivanemad üksteist kutsusid.

Antud artiklis keskendun ma lõunaeestlaste¹ eesnimedele 1840. aastal. Andmed pärinevad Eesti ajalooarhiivi sündinute ja ristitute nimekirjadest digitaliseeritud andmebaasis Saaga.

Nimede hulk

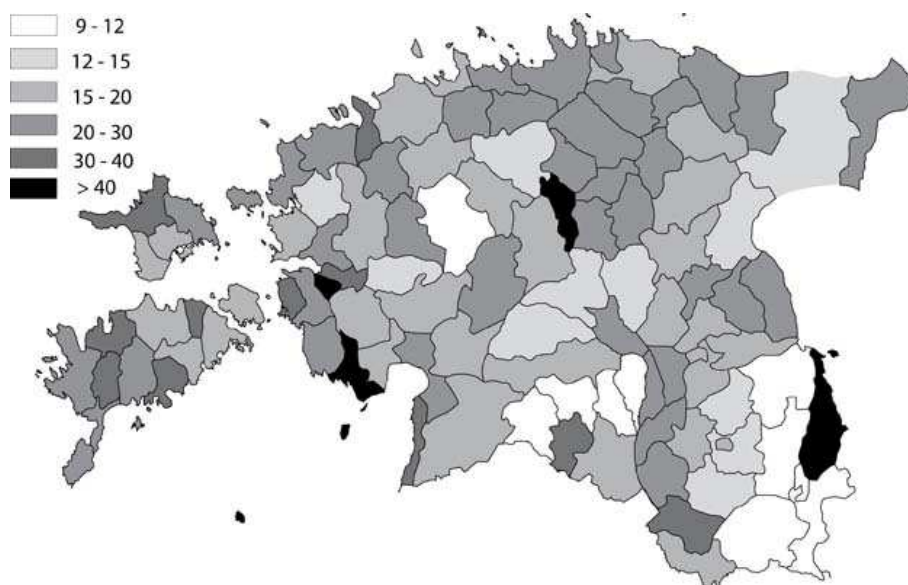
Nimede hulk on kasvanud läbi sajandite, eriti aga viimaste aastakümnete jooksul. Kui meie praegune nimevaramu on küllaltki rikas, siis 18. sajandit ja 19 sajandi algust on mitmed autorid nimetanud üheks nimevaesemaks perioodiks (Rajandi 1963, Rootsmäe 1969). Näiteks Võnnu kihelkonna sünniregistrites esines 18. sajandi viimasel veerandil ainult kaheksakümmend erinevat eesnime, neist 54 poisi- ja 26 tüdrukunime (Rootsmäe 1969).

¹ Lõuna-Eesti all pean silmas lõunaeesti keelealasid.

Nimevähesuse tendents kajastub ka 1840 aasta andmetes. Kogutud andmete põhjal sündis sel aastal 21 183 last (siia ei ole arvestatud linnarahvast). Erinevaid nimekujusid oli ligi viissada pluss sama palju kaksiknimesid. Ühekordsete nimede puhul on erinevaid eesnimesid sündinud laste kohta üsna kesiselt. Samas kaksiknimede puhul on pilt vastupidine: kuna enamuses esinenud nimekujusid olid ainulaadsed, on nimede hulk sündinud laste kohta suhteliselt suur. Analüüsi lihtsustamiseks liitsin kaksiknimed esimese nime järgi ühekordsete nimedega. Samuti ühendasin ortograafilised teisendid (Carl = Karl, Hans = Ants, Anna = Ana jne), mis tulenevad tõenäoliselt kirikuõpetajate erinevast kirjutusviisist.

Peale koondamist vähenes nimede hulk 285-le, 11 030 poissi said omale nime 152 eesnime hulgast ning 10 153 tüdrukut said omale nime 129 eesnime hulgast.

Nimede hulga poolest ei ole 1840. aastal märgata olulist erinevust Põhja- ja Lõuna-Eesti vahel (vt joonis 1).

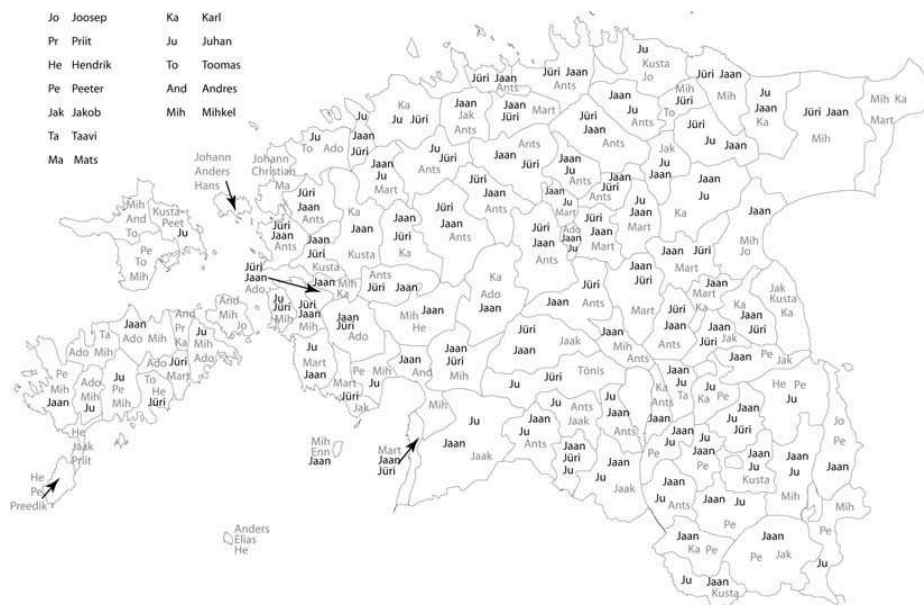

Joonis 1. Erinevate nimede hulk 100 inimese kohta kihelkonniti.

Kõige nimerikkamad kihelkonnad olid küll Liivimaal, kuid samas oli seal ka hulk kihelkondasid, mille nimede hulk oli madalaim. Enim erinevaid nimesid esines Helmes, kus 448 sündinut said omale nime seitsmekümne kahe eesnime hulgast. Üle viiekümne erineva eesnime esines veel Sangastes, Ur-

Eelisinimed. Poisid

Poisslaste nimedest olid nii Eesti- kui ka Liivimaal kõige populaarsemad Jaan, Juhan ja Jüri (joonis 3). Lõuna-Eesti eripärana võib välja tuua nime Jaak, mis oli populaarsemaks poisslapse nimeks Paistus ning esimese kolme hulgas Helmes, Saardes ja Suure-Jaanis. Tartumaal Kodaveres ja Äksi kihelkonnas oli levinuim nimi Jakob (12% ja 17%).

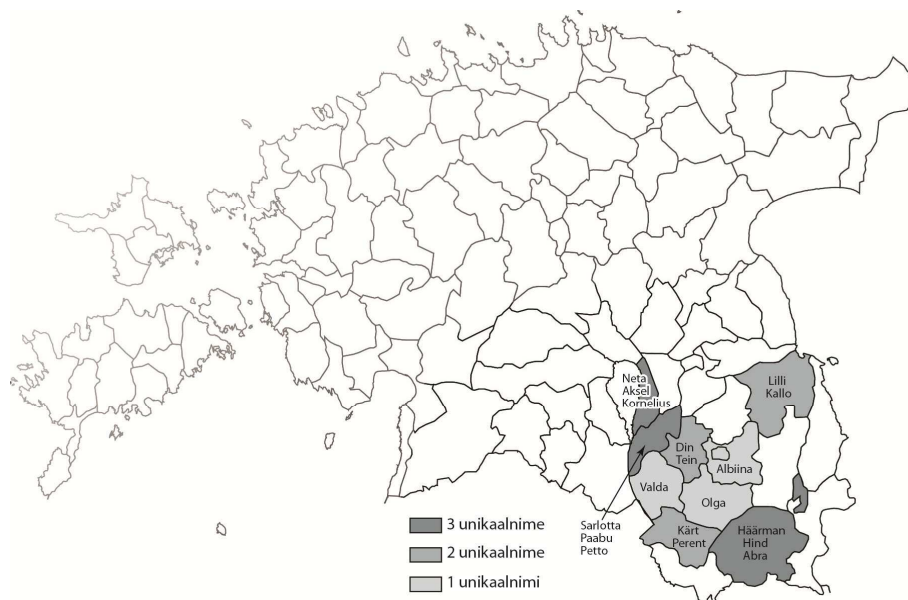

Joonis 3. Poiste eelisinimed Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Unikaalnimed

Unikaalnimed on nimed, mida esineb vaadeldaval perioodil vaid ühel korral. Tihti on neile iseloomulik suhteliselt suur arvuline osakaal kõigi kasutatud nimede seas, samas kui selliste nimede kandjate hulk moodustab väikse osa vastava ajajärgu lastest. (Hussar 1998) Kokku esines 1840. aastal unikaalnimesid 58 (31 tütarlapse ja 27 poisslapse nime) (joonis 4). Kõige enam oli ühel korral esinevaid nimesid Tartumaa kihelkondades (Kodaveres 1, Otepääl 2, Rannus 3, Rõngus 4, Sangastes 1, Võnnus 2). Enamasti on unikaalnimede puhul tegemist võõrapäraste nimedega (nt Cäsilie, Aleksei, Leonhard, Malviine, Mathilde, Meinhard, Sarlotta, Kornelius jne), mis on meile jõudnud saks-

laste, venelaste või mõne muu rahvuse kaudu. Näiteks nimi Iis, mis esines Hargla kihelkonnas, on tõenäoliselt pärit üle piiri Lätimaalt ning tuletatud nimest Ilze. Samas esines ka vanu eesti päritolu nimesid: Lilli, Kalli ja Kats. Omapäraseks nimeks oli nimi Perent, mis Mulgi keeli tähendab lõket, kuid mis esines eesnimena Karula kihelkonnas. Hint, mis nüüdisajal on tuntud perekonnanimena, esines 1840. aastal unikaalse eesnimena Rõuge kihelkonnas. Petto on tõenäoliselt murdeline vorm nimest Peedo, mis omakorda tuleb nimest Peeter.

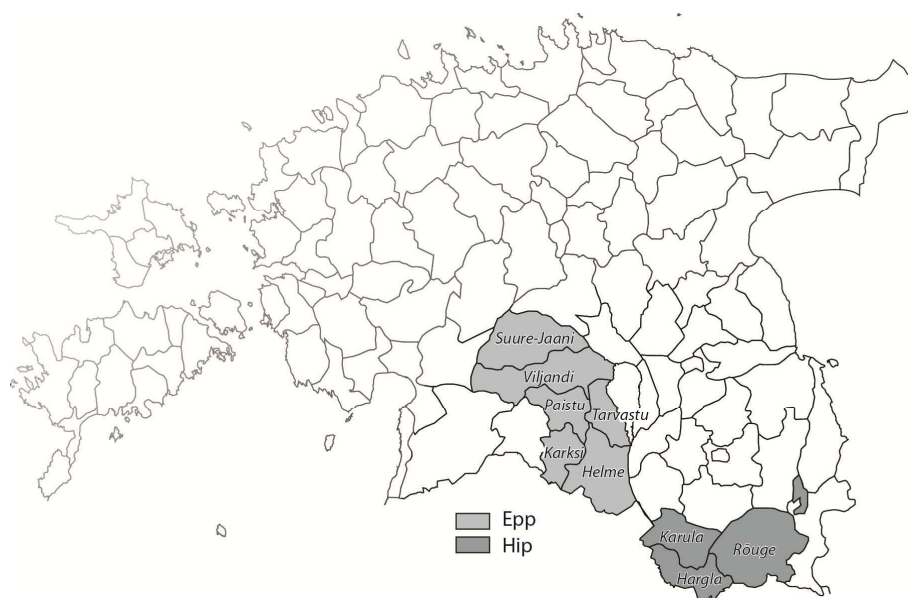

Joonis 4. Unikaalnimed Lõuna-Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Lõuna-Eesti piirkondlikud nimed. Tüdrukute nimed

Oli mitmeid nimesid, mida kohtas ainult Liivimaa kubermangu kihelkondades ja rohkem kui üks-kaks korda, mistõttu võib neid nimetada antud piirkonnale iseloomulikeks nimedeks. Üldiselt esineski selliseid regionaalseid nimesid rohkem Lõuna-Eestis kui Põhja-Eestis.

Tütarlaste nimedest olid kõige selgemalt Lõuna-Eesti nimed Hip ja Epp (joonis 5).

Joonis 5. Tütarlaste piirkondlikud nimed Lõuna-Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Nimi Hip esines Eesti lõunatipu ümbruses Mõniste piirkonnas. Enim anti Hip nimeks Harglas sündinud tütarlastele (20%). Rõuges esines nime kolm korda ja Karulas üks kord. Hipe nime kohta pajatab muistend, mille järgi kõik Mõniste kandi inimesed pärinevad Hipest ja Mehkast. Rahvasuu räägib, et 17. sajandil, kui talurahva olukord halvenes ja maad laastas katk, jäi Mõniste kant rahvast tühjaks. Ellu jäänud ainult üks Mehka-nimeline mees, kes ringi käies kohanud Hippõ nimelist naisterahvast. Mehka ja Hippõ alustanud tühjal maal kooselu ja kogu praegune Mõniste põlisrahvas olevatki nende järeltulijad ning maad kutsutakse Mehkamaaks (Laul 1986). Nimi esineb ka Julius Mägiste eestipäraste isikunimede loendis, kus on nime esinemiskohaks samuti märgitud Hargla (Mägiste 1929). Andrus Saareste sõnaraamatus esineb mõisterühma *eestlased* all mõiste *hiped*, samuti leiab sõna *hip* selliste märksõnade alt nagu *mustus*, *piip*, *vedelik* (Saareste 1958). Edgar Rajandi nimeraamatus (Rajandi 1966) nime Hip enam ei esine.

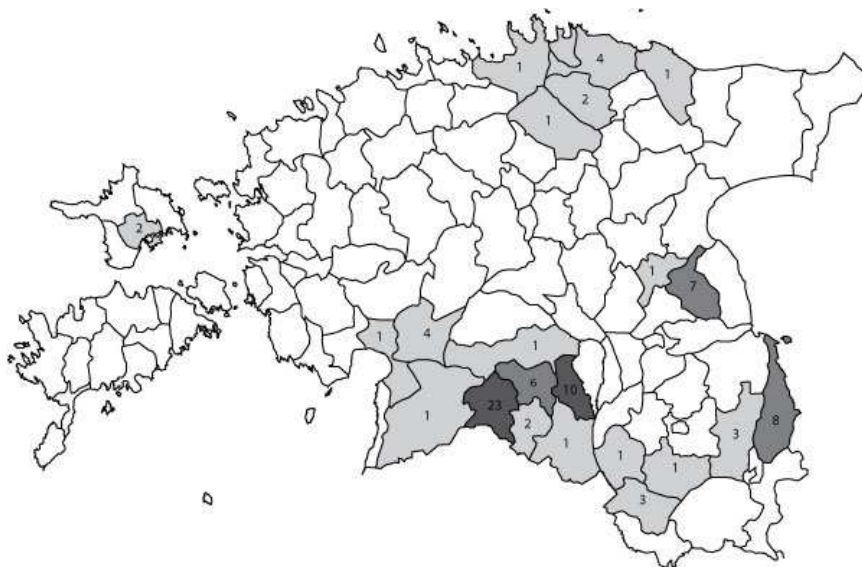
Nime Epp võib antud andmestiku põhjal pidada Viljandimaa nimeks. Uuritaval aastal esines see nimi ainult Viljandimaa kihelkondades (Viljandi, Tarvastu, Suure-Jaani, Paistu, Karksi, Helme), kokku 35 korda. Enim panid sellise nime oma tütardele Tarvastu ja Paistu lapsevanemad, mõlemas kihelkonnas kattis nimi kümnendiku kogu nimevajadusest. Epp esineb A. Saareste

sõnaraamatus märksõna all *eesnimed*. J. Mägiste on Epu välja toonud kui ajaloolise eestitüvelise nime (Mägiste 1929). Ka E. Rajandi märgib ära, et juba 1253. aastal olnud meie ürikuis üks liivlane fikseeritud nimega Eppele ning Paistu kirikuraamatu järgi esinenud Epp 1782. aastal mehenimena. Nime on seostatud sõnadega *hepp*, *hepa* ehk 'lõbus, kerge' (Rajandi 1966). Hiljem on nimi levinud ka kõikjal mujal Eestis ning enam ei saa Eppu Viljandimaa nimeks pidada. Saaremaa nimedeks võib pidada nimesid Ingel (seda esines siiski ka Hiiumaal) ja Heddi ning Muhumaa omadeks Eed ja Riste.

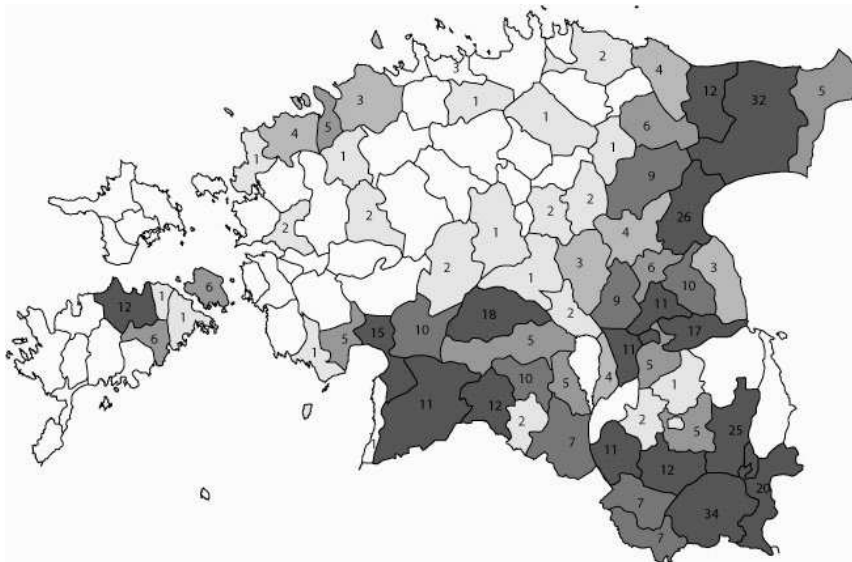
Lisaks võib ära märkida veel mõned nimed, mis leidsid kasutamist kindlates piirkondades, kuid mille hulk või mitte nii ühtlane piirkondlik paiknemine ei võimalda teha väga kindlaid järeldusi nende regionaalsuse kohta.

Üheks selliseks nimeks oli näiteks Els, mis koondus suuremalt jaolt Mulgimaa kihelkondadesse (Tarvastu, Paistu, Halliste, Karksi, Helme). Samas kohatas nime ka teistes kihelkondades (Räpina, Põlva, Sangaste, Karula, Kadrina ja Viru-Nigula), kuid tunduvalt vähemal määral võrreldes Mulgimaaga. Kõikidest tütarlastest, kellele anti nimeks Els, sündis 67% Mulgimaal (joonis 6).

Kagu-Eesti nimenäiteks võiks välja tuua Katri, mida esines kokku 16 kihelkonnas, kusjuures neist 13 asusid Võru- või Tartumaal (Joonis 7). Kõikidest Katritest 74% sündisid Kagu-Eesti kihelkondades (Hargla, Kanepi, Karula, Põlva, Rõuge, Urvaste, Vastseliina). Seda nime võib pidada ka murdeliseks vormiks nimest Kadri, kuid samas esines mitmetes kihelkondades eraldi nii Kadri kui ka Katri, mistõttu on siiski põhjust vaadelda neid eraldi nimedena.

Joonis 6. Nimi *Els* Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Joonis 7. Nimi *Katri* Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Ka nime Eddo võib pidada Lõuna-Eesti nimeks, kuigi seda esines (siiski vähemal hulgal) ka Lääne-Eesti kihelkondades vähem. Nime võimalikud variandid Edu, Edo, Hedü, Ädu on välja toodud enamikus vanematest ja ka uuematest soovitusnimestikest, kusjuures ka J. Mägiste märgib nime esinemispiirkonnaks Lõuna-Eesti kihelkondi (Karula, Otepää, Setumaa) (Mägiste 1929).

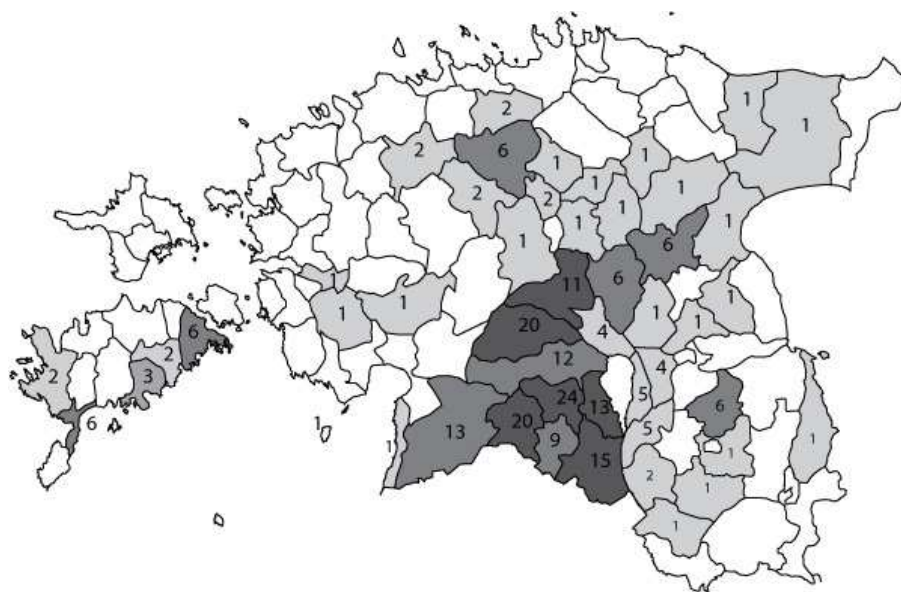
Veel olid ainult Lõuna-Eestile iseloomulikud nimed Annika, Toora, Jetta ja Dahrte. Annikat esines vaid Väikese Emajõe äärsetes kihelkondades Sangastes ja Rõngus. Samas märgib J. Mägiste nime esinevat hoopis Hiiumaal. F. J. Wiedemanni sõnaraamatus on sõna *Annikas*, mille tähenduseks on märgitud 'maa kingitus' (Wiedemann 1973). A. Saareste sõnaraamatus esineb *eesnimede* mõisterühma all Anniki. Toorat esines Otepääl, Räpinas ja Urvas-tes, kokku seitse korda. Murdesõnastikus on *toora* tähenduseks toodud 'tüse olend' (VMS 1989), kuid nimena on ta pigem lihtsalt eestipärane vorm Dorotheast (Rajandi 1966). Jetta nime kohtas Karula ja Urvaste kihelkonnas. E. Rajandi nimeraamatu järgi tuleneb see nimi lühendina Henriettast või Marietast (Rajandi 1966). Väga omapärane on Rõngu kihelkonnas kahel korral esinev nimi Dahrte. Seda nime ei esine üheski eesti soovitusnimestikus ega F. J. Wiedemanni sõnaraamatus.

Lõuna-Eesti piirkondlikud nimed. Poiste nimed

Poiste nimedest võib kõige kindlamalt Liivimaa nimedeks pidada nimesid Peet/Peedo ja Margus/Markus. Nime Peet/Peedo esines ka Hiiumaal, kuid vähemal määral. Kokku kasutati nime Peet kaheksas Liivimaa kihelkonnas (Rõuge, Räpina, Sangaste, Võnnu, Puhja, Kolga-Jaani, Kambja, Helme) 12 korda. Üsna palju esines ka nime Peet murdelist vormi Peedo. Kolga-Jaanis sai selle nime kandjaks neli poissi, Pärnus kaks, Viljandis kolm, Toris neli, Saares kolm ja Pilistveres kaks ning Rõngus anti ühele poisile nimeks Petto, mida võib samuti pidada Peedo murdeliseks vormiks.

Marguseks ristiti Hallistes ja Nõos kummaski neli poisslast ning Helmes, Karksis ja Viljandis kõigis üks poiss. Tänapäeva üks moenimesid Markus sai 1840. aastal nimeks kahele Rannu ning ühele Rõngu, Põlva ja Otepää kihelkonnas sündinud poisile.

Nimi, mida esines küll kõikjal üle Eesti, kuid mille puhul on selgest märgata suurem koondumine Viljandi- ja Mulgimaal, on Jaak (joonis 8).

Joonis 8. Nimi *Jaak* Eesti kihelkondades 1840. aastal.

Poiste nimed, mida esines küll vähem, kuid mille kindel piirkondlik esinemus või protsent sündinud poistest annab alust nimetada neid Lõuna-Eesti regionaalseteks nimedeks, olid: Reedik, Rido ja Trido, Juk, Paulus, Ebbo, Zölestin, Aad, Vido, Zahkre ning Meus.

Saksa nimi Zölestin sai nimeks neljale Karula ja kolmele Kanepi kihelkonnas sündinud poeglapsele. Nime ei esine üheski soovitusnimestikus ega sõnaraamatus. Saksa keeles tähendab Zölestin vääriskivi seleniit. Miks nimi oli kasutusel just Karulas ja Kanepis, jääb hetkel selgusetuks.

Karula kihelkonnas pandi viiele sündinud poisile nimeks Juk. Nimi tuleb Johannesest ning esineb enamikus soovitusnimestikest, kusjuures J. Mägiste on nime märkinud muistseks eesti nimeks (Mägiste 1936). Eestimaa kubermangus oli kasutusel ainult Juki alusnimi Johannes. Murdesõnastik annab sõnale *jukk* tähenduseks 'nali' (VMS 1982) ning Võro-Eesti sõnaraamatu järgi tähendab *jukats* kuradit (Jüvä 2002). Vaevalt et keegi just mainitud tähenduste järgi oma võsukelele nime andis, kuid nime kodukohaks võib siiski üsna kindlalt nimetada Kagu-Eestit.

Saaremaa nimedeks võib nimetada Reedikut ning Ridot ja Tridot. Kahe viimase erinev kirjpilt tuleneb tõenäoliselt pastorite erinevast kirjutusviisist. Reedikut esines ühel korral Põide, Mustjala ja Jaani kihelkonnas, kaks korda Pühas ning Kihelkonnas ristiti selle nimega neli poeglast. Ridot ja Tridot esines neljas kihelkonnas (Püha, Kärle ja Mustjala, Kaarma) kokku seitse korda. Ka J. Mägiste on oma isikunimede loendis märkinud, et Reedikut ja Ridot kohtab Saaremaa kirikuraamatutes (Mägiste 1929). A. Saareste mõistelistes sõnaraamatus esineb Reedik mõisterühmades *Eesnimed*, *Lehm* ja *Koduloomad* (Saareste 1958). Ridot ega Tridot sõnaraamatus ei ole, küll aga esineb F. J. Wiedemanni sõnaraamatus nimi Ridu. Hetkel on Saaremaal Mustjala vallas Riido nimeline talu.

Urvastes, Rõuges ja Karulas kohtas nime Meus, mis on märgitud ka A. Saareste mõistelistes sõnaraamatus (Meos), F. J. Wiedemanni sõnaraamatus ning J. Mägiste eestipäraste isikunimede loendis (Saareste 1958, Wiedemann 1973, Mägiste 1929). Hiljem on Meus esinenud rohkem perekonnanimena Urvaste, Rõuge, Tartu-Maarja, Nõo, Puhja, Tarvastu ja Halliste kihelkonnas (Onomastika NET). Kuna ka need kihelkonnad kuuluvad Lõuna-Eestisse, võib üsna kindlalt arvata, et Meusi puhul on tegemist piirkondliku nimega. J. Mägiste pakub nime tulnevat Jeessuse jüngrist Bartolomeusist (Mägiste 1929). Pisut rohkem kui kümnendik Räpinas sündinud poistest said 1840. aastal nimeks Vido (Wido). J. Mägiste seostab nime Friedrichiga (Mägiste 1936), samas võib ka arvata, et nimi võeti kasutusele märter Vituse järgi, kelle mälestuspäevaks on rahvakalendris 15. juuni (Viidipäiv).

Lõuna-Eesti nimedeks, mida Põhja-Eesti kirikuraamatutes ei kohanud, olid veel Ebbo, Tohwer ja Mango. Nimi Ebbo, mis võib tuleneda nimest Eberhard, oli kasutusel Sangastes, Rõuges ja Karulas kõigis kahel korral ning ühel korral Kambja kihelkonnas. Tohwer, mis tänapäeval esineb perekonnanimena, oli 1840. aastal eesnimena kasutusel neljas Lõuna-Eesti kihelkonnas (Äksi, Urvaste, Halliste, Rannu). Võro-Eesti sõnastikus esineb sõna

tohva, mille tähenduseks on antud 'saamatu, jobu' (Jüvä 2002). Vaevalt et ükski lapsevanem oma last sääraselt tembeldada tahtis, pigem on usutavam E. Rajandi ja ka J. W. L von Luce pakutud nime tuletus Kristoferist (Rajandi 1966, Luce 1814). J. Mägiste märgib nime esinevat Saaremaal ja Karulas (Mägiste 1929). Mango on lühend nimest Mangold, mis on omakorda alusnimeks tänapäevasele Magnusele. F. J. Wiedemanni sõnaraamatus esinevad teisendid Mangul, Mangus ja Mangnus ning A. Saareste mõistelises sõnaraamatus Manglus (Widemann 1973, Saareste 1958). Nime esines kõige enam Urvaste kihelkonnas (kolm korda), kus teadaolevalt elas 18. sajandil ka üks eesti hernhuutlik kirjamees ja kohaliku köstrikooli õpetaja nimega Mango Hans (Raudvassar 2003). Siinkohal võib Mango puhul tegemist olla ka talunimega, kuna tollel ajal oli mitmel pool Eestis kombeks inimesi talu või isa nime järgi kutsuda. Samas märgib ka E. Rajandi Mangot mehenimena, mida esines 17.-18. sajandi kirikuraamatuis (Rajandi 1966). Veel pandi Mangot nimeks Karulas, Helmes ja Pilistveres, kõigis üks kord. Kuna Põhja-Eestis oli kasutusel Magnus, võib Mangot pidada ka Lõuna-Eesti murdeliseks nimevormiks.

Kaabrieli pandi nimeks Karulas, Nõos ja Puhjas, kõigis kihelkondades üks kord. Tõenäoliselt anti seda nimeks Piibli lugudes figureeriva Gabrieli-nimelise harmoonia, ilu, puhastumise ning kunstide ingli järgi.

Mehka sai nimeks kahele Hargla kihelkonnas sündinud poisile. Mehka ja Hippõ muistendit sai mainitud eespool, Hippõ nime käsitle juures. "Võro-eesti synaraamat" annab *mehka* tähenduseks 'Mõniste valla meeste hüüdnimi' (Jüvä 2002). A. Saareste sõnaraamatust leiame Mehka märksõna alt *eestlased* (Saareste 1958). Veel praegugu on olemas Mehka küla ning nimi on kasutusel ka Mõniste valla meiliaadressis. On kaheldav, kas tänapäeval tuleks keegi, kel Mõniste piirkonnaga sidemed puuduvad, sellise omapärase eesnime peale nagu Mehka. Sisestades Rahvusarhiivi andmebaasi otsingusse Mehka või Hip, saame vastuseks terve rea isikuid, kelle kodukohaks on Hargla või Rõuge kihelkond, seega võib neid eesnimisid kindlalt pidada antud piirkonnale iseloomulikeks nimedeks (AIS).

Võrumaa nimeks oli ka Prenz, mida esines kaks korda Kanepis ja ühel korral Harglas. Prenzi päritolu ja tähendus jääb hetkel selgusetuks, kuid esmapilgul meenutab see prantsuse eesnime.

Meile enamasti Oskar Lutsu teoste kaudu teada olev perekonnanimi Toots esines 1840. aastal eesnimena Otepää ja Karula kihelkonnas. J. Mägiste märgib, et olevat nime leidnud ürikuist, ning nimetab Tootsi muistseks eesti eesnimeks. Hiljem ongi Toots olnud kasutusel perekonnanimena, kusjuures ka liignimena esineb teda kõige enam Kagu-Eestis (Onomastika NET). Seetõttu võib arvata, et Tootsi juured said samuti alguse Kagu-Eestist.

Nimi Albert oli kasutusel Kagu-Eesti kihelkondades Urvastes ja Rõuges. Mõlemas kihelkonnas pandi Albert nimeks kahele poeglapsle. E. Rajandi arvab, et nimi tuli eestlaste kõnepruuki juba keskajal ning on aluseks meie mitmetele perekonnanimedele (Alber, Alver) ning kohanimedele (Albri) (Rajandi 1966). Tegemist on üsna rahvusvahelise nimega ning ei ole teada, kes selle meile töid.

Lõuna- ja Põhja-Eesti vahelised erinevused nimede kirja­pildis

Üks selline nimi, mille kirja­pilt erines Lõuna- ja Põhja-Eesti vahel, oli Andres – nii kirjutati ta Põhja-Eestis, Lõuna-Eestis esines ta enamasti Andruse, Andre või Andri kujul.

Pritsi asemel armastati Lõuna-Eestis kirjutada Frits, samas võib siin kirja­pildi tõlgendamisel rolli mängida ka kirikuõpetaja käekiri.

Kui enamikus kihelkondades kirjutati Madli nõrga *d*-ga, siis Võrumaa kihelkondades oli kasutusel nimi Matli.

Kokkuvõte

Nimekasutus on sõltuv paljudest teguritest. Enesele teadvustamata valitakse oma lastele tihti just levinud nimesid. Samas esineb ka vastupidist käitumist, kus nimi valitakse võimalikult omapärane ja haruldane. Nime valikut mõjutavad veel traditsioonid, usk, keel, kultuur ja ühiskond, mis tingivad ka nimekasutuse muutusi aegreas ning erinevusi piirkonniti. Ka lõuna­eestlaste eesnimede kasutuses 1840. aastal võime välja tuua mõningaid piirkondlikke iseärasusi. Kõige levinumad tütarlaste nimed olid Ann, Mari, Liisu, Mai, Leena, Hip, Katri, Tiina ning seitse kõige levinumat poisinime olid Jaan, Juhan, Mihkel, Jüri, Peeter, Kusta ja Karl. Lõuna-Eesti nimedeks, mida Põhja-Eestis ei esinenud, olid: Margus/Markus, Ebbo, Mango, Toots, Kaabriel, Albert. Kuigi nimi Jaak pandi ka Põhja-Eestis, olinime suurem koondumine ikkagi Lõuna-Eestis ja eriti Viljandimaal. Kagu-Eestile iseloomulikeks nimedeks olid Hip, Katri, Toora, Jetta, Darthe, Mehka, Meus, Vido ja Juk. Viljandimaal olid väga levinud nimed Epp ja Peep ning Els.

Üldiselt oligi piirkondlikke nimesid rohkem Liivimaa kubermangu kihelkondades ning enamasti olid need rahva poolt tuletatud teisendid võõrapärastest nimedest. Samas olid seal kasutusel ka nimed, mille kohta ei oska öelda kuidas või miks nad sealsete inimeste kõnepruuki sattusid, aga mida tõesti kasutati vaid Lõuna-Eestis.

Kirjandus

- Hussar, Annika 1998: Eestlaste eesnimedest aastatel 1930–1990. Magistritöö eesti keele alal. Tartu.
- Jüvä Sullõv 2002: Võru-eesti sõnaraamat. Võro Instituut. Võro.
- Laul, Silvia 1986: Muinasvõrulaste jälgi mööda. – *Võrumaa ja võrulased*. Kasesalu, H. (koost). Tallinn, Perioodika, 7–10.
- Luce, Johann Wilhelm Ludvig von 1814: Etwas über den ehstnischen Calender. – *Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache* 3, 47–52.
- Mägiste, Julius 1929: *Eestipäraseid isikunimesid*. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XVIII. Tartu: Akadeemiline Emakeele Selts.
- Mägiste, Julius 1936: *Eestipäraseid eesnimesid*. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXVIII. Tartu: Nimede Eestistamise Liidu kirjastus.
- Rajandi, Edgar 1963: Kui palju on eesnimesid? Mesilane nimeks. – *Keel ja Kirjandus* 5, 303–304.
- Rajandi, Edgar 1966: *Raamat nimedest*. Tallinn.
- Rajandi, Edgar, Helmut Tarand 1976: Eesti nimi läbi sajandite. *Keel, mida me uurime*. Tallinn, 131–140.
- Raudvassar, Valdur 2003: Urvaste Kihelkond. Infoteatmik. Lõunaleht.
- Rootsmäe, Lemming 1969: Võnnu kihelkonna isikunimed XVIII sajandil. – *Keel ja Kirjandus* 10, 623–624.
- Saareste, Andrus 1958: *Eesti Keele Mõisteline Sõnaraamat* I. a-kogu. Stockholm: Vaba Eesti, 263–171.
- Seppo, Raivo 2008: *Elavad nimed*. Tallinn: Olion.
- VMS 1982 = *Väike murdesõnastik* I. Valdek Pall (toim). Tallinn.
- VMS 1989 = *Väike murdesõnastik* II. Valdek Pall (toim). Tallinn.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973: Eesti-saksa sõnaraamat. Tallinn: Valgus.

Interenetiivited

- AIS = Rahvusarhiivi andmebaas. <http://ais.ra.ee> (15.05.2008).
- Onomastika NET. <http://www.history.ee/ono> (11.05.2008).
- Saaga – perekonnaloode digiteeritud allikad. Meetrikaraamatud <http://www.eha.ee/saaga/kogust.php>.

Liisi Pärsik: South Estonian first names in 1840

Name usage is dependent on various factors. Subconsciously, people often choose well-known names for their children, although opposite behaviour also occurs when a name is chosen to be as unconventional and rare as possible. The choice of names is influenced by traditions, religion, language and culture, and society, which cause changes in name usage in time as well as regional differences.

It is possible to identify certain regional characteristics of the first name usage of South Estonians in 1840. Most common girls' names were Ann, Mari, Liisu, Mai, Leena, Hip, Katri and Tiina, and the seven most common boys' names Jaan, Juhan, Mihkel, Jüri, Peeter, Kusta and Karl. South Estonian names which did not occur in North Estonia were Margus/Markus, Ebbo, Mango, Toots, Kaabriel, Albert and Jaak. Although boys were also called Jaak in North Estonia, this name was more common in South Estonia and in particular in Viljandimaa. Names characteristic of South-East Estonia were Hip, Katri, Toora, Jetta, Darthe, Mehka, Meus, Vido and Juk. In Viljandimaa, very common names were Epp, Peep and Els.

On the whole, there were more regional names in the parishes of the Livonian province, and these were mostly variants derived from foreign sounding names. At the same time some names were used which only occurred in South Estonia but whose origin is difficult to trace.